

Ministerul Educației și Cercetării

**Program postuniversitar de conversie profesională
pentru cadrele didactice din mediul rural**

Specializarea ISTORIE

Forma de învățământ ID - semestrul II

ISTORIA ȘI TRADIȚIILE MINORITĂȚILOR DIN ROMÂNIA

Toader NICOARĂ

Ministerul Educației și Cercetării
Proiectul pentru Învățământul Rural

ISTORIE

Istoria și tradițiile minorităților din România

Toader NICOARĂ

2005

© 2005 Ministerul Educației și Cercetării
Proiectul pentru Învățământul Rural

Nici o parte a acestei lucrări
nu poate fi reprodusă fără
acordul scris al Ministerului Educației și Cercetării

ISBN 973-0-04229-2

Cuprins

<u>I. Introducere</u>	II
<u>II. Unitățile de învățare</u>	1
1. Albanezii, armenii, bulgarii, croații, cehii, slovaci și germanii din România	1
1.1. Obiective.....	1
1.2. Albanezii.....	2
1.3. Armenii.....	3
1.4. Bulgarii.....	7
1.5. Croații.....	10
1.6. Cehii și slovaci.....	10
1.7. Germanii.....	19
1.8. Răspunsuri la testele de autoevaluare	26
1.9. Lucrarea de verificare	26
1.10. Bibliografie.....	27
2. Evreii, grecii, italienii, maghiarii, ucrainenii și rușii lipoveni din România	28
2.1. Obiective.....	28
2.2. Evreii.....	28
2.3. Grecii și italienii.....	34
2.4. Maghiarii.....	38
2.5. Ucrainenii și rușii lipoveni.....	43
2.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare	48
2.7. Lucrarea de verificare.....	48
2.8. Bibliografie.....	49
3. Polonezii, romii, tătarii și turcii, sârbii din România	50
3.1. Obiective.....	50
3.2. Polonezii.....	50
3.3. Romii.....	55
3.4. Tătarii și turcii.....	65
3.5. Sârbii.....	69
3.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare	73
3.7. Lucrarea de verificare.....	73
3.8. Bibliografie.....	74
<u>III. Anexe</u>	75

INTRODUCERE

Motivația cursului

Acest modul își propune să abordeze relația complexă dintre națiunea română ca produs al unei evoluții istorice complexe și de durată și raporturile sale cu minoritățile naționale care trăiesc și conviețuiesc în statul român contemporan.

O Românie modernă și democratică care se construiește pe sine, și aspiră la o dezvoltare armonioasă, prosperitate și emancipare pentru toți cetățenii săi nu poate ignora minoritățile naționale, cetățeni diferiți prin origine, limbă, istorie și tradiții, dar egali în demnitate, drepturi și îndatoriri cu cetățenii români majoritari. La ora democratizării și integrării în marea patrie a tuturor națiunilor europene, rolul minorităților naționale se cuvine în egală măsură cunoscut mai bine, recunoscut și reevaluat, de-oarece ceea ce în anumite epoci a putut părea unora o povară și o problemă dificilă, uneori imposibil de rezolvat, a devenit astăzi o bogăție și un vehicol spre o mai bună integrare în marea simfonie a națiunilor europene, o punte de legătură între români și popoarele continentului european.

Din acest punct de vedere, cursul de față își propune cunoașterea și revalorizarea minorităților care trăiesc astăzi în România, prin istoria lor, prin tradițiile lor istorice, religioase, culturale și naționale.

Evident pe teritoriul României de-a lungul secolelor a existat o conviețuire dificilă. Nu în toate timpurile și regimurile politice, relațiile dintre ro-mâni și minoritari au fost guvernate de înțelegere și conviețuire pașnică. La fel cum și statutul juridic al diverselor comunități etnice sau naționale n-a fost același. În timp ce unii au avut o condiție privilegiată (maghiarii, sașii și secuii în Transilvania evului mediu și la începutul timpurilor moderne), alte popoare s-au găsit în situația de tolerați (românii în aceeași Transilvanie medievală), iar alții au avut un statut marginal, atunci când n-au avut un statut degradant (robii țiganilor) sau de tolerați (evrei, țigani), suferind uneori aspre și nedrepte persecuții.

După ce a traversat regimuri politice totalitare și conjuncturi istorice marcate de vicisitudini și intoleranță, anul 1989 aduce în istoria contemporană a românilor înlăturarea comunismului, a terorii și discriminărilor de orice fel. Noua Românie democratică, împreună cu minoritățile sale, pe care le consideră cetățeni demni ai unei patrii comune, a hotărât eliminarea oricăror discriminări și persecuții, oferind tuturor cetățenilor săi șanse și drepturi egale, speranța propășirii economice, sociale și culturale, în respectul deplin al tradițiilor istorice, lingvistice, spirituale și religioase.

Concepția curriculară

Problematika modulului își propune să evidențieze caracterul integrator al civilizației românești contemporane, rezultat al unor interferențe istorice între români și naționalitățile care de-a lungul istoriei au conviețuit pe același pământ. Evidențiază de asemenea faptul că naționalitățile sunt o bogăție pentru națiunea română, iar prezența lor

etnică, istorică și culturală reprezintă un elogiu adus diversității și diferenței, fiecare contribuind cu valorile sale la marea simfonie românească. Minoritățile oferă de asemenea punți și legături strânse între români și națiunile mamă ale acestor naționalități.

Modulul prezintă minoritățile din România contemporană, din perspectiva statului de drept care asigură aceleași drepturi și obligații tuturor cetățenilor săi indiferent de origine etnică, limbă maternă, credințe și convingeri religioase.

Populația majoritară și diversitatea minorităților

România contemporană reprezintă un stat omogen, din punct de vedere al populației majoritare. Dar nu-i mai puțin adevărat că în România trăiesc un important număr de minorități etnice sau naționale, care oferă o varietate de tradiții istorice și culturale, constituind o bogăție pentru civilizația românească în ansamblul său. Toate aceste minorități naționale sunt rezultatul unei lungi istorii, dar sunt în egală măsură rezultatul complexității fenomenelor de cultură și civilizație care au obligat să trăiască împreună populații și etnii de o mare diversitate, uneori în armonie și înțelegere, alteori în situații de concurență și chiar adversitate.

Constituția României democratice oferă minorităților un statut juridic la standardele prevăzute de convențiile internaționale și de documentele CSCE-OSCE.

Statutul juridic al cetățenilor aparținând minorităților în România

Articolul 4, titlul I al Constituției României aprobată prin referendum menționează printre principiile generale, egalitatea în fața legilor și nediscriminarea nici unuia dintre cetățenii săi. „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără diferență de rasă, naționalitate, origine etnică, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială. (articolul 4, alineatul 2.)

Cu privire la originea etnică constituția prevede la articolul 6 că „statul român recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale drepturile de a-și conserva, dezvolta și exprima identitatea etnică, culturală, lingvistică și religioasă.”

Dimensiunea demografică a minorităților în România

Minoritățile etnice au reprezentat întotdeauna un procent semnificativ din populația României. În anul 1930, populația României Mari era puțin peste 18 milioane de locuitori. Românii reprezentau 73% după limba maternă și 71,9% după etnie, din populația țării. Peste șase decenii, conform ultimului recensământ, procentul minorităților din totalul populației României (de circa 22 milioane de locuitori) reprezintă circa 12%. Minoritățile etnice cele mai importante au fost – și sunt și acum – cele reprezentate de maghiari, rromi, germani, ucraineni, ruși lipoveni, evrei, turci, tătari, armeni, bulgari, sârbi și croați, cehi și slovaci, polonezi, greci, albanezi, italieni. La ora actuală în România sunt recunoscute oficial 18 minorități etnice, fiecare dintre acestea (cu excepția celei maghiare) fiind reprezentate automat în Parlamentul României. Lor li se mai adaugă organizații deja constituite ale slavilor macedoneni (de asemenea, cu un reprezentant în Camera Deputaților), și ale rutenilor etc.

În general, cu unele excepții tragice, minoritățile etnice s-au bucurat în România modernă de drepturi și libertăți care le-au permis să-și conserve și promoveze specificul etnic sau cultural. Nu trebuie trecute totuși cu vederea unele momente triste din istorie, precum perioada de robie a rromilor, masacrarea a numeroși evrei și țigani în anii '40, politicile de deznaționalizare a maghiarilor sau cele de favorizare a plecării din țară a germanilor și evreilor în timpul regimului comunist. După 1990, chestiunea ocrotirii minorităților s-a pus cu mai multă pregnanță. Crearea și menținerea condițiilor pentru păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității minorităților naționale au devenit – din păcate, uneori doar la nivel retoric - politici de stat. Principala idee care rămâne este că minoritățile naționale, prin contribuția lor la viața culturală, științifică și economică a țării, prin spiritul de conviețuire și acceptare reciprocă pe care-l generează, reprezintă un atu și o bogăție pentru România. În acest context, protecția și valorizarea lor poate însemna o îndatorire și un titlu de onoare.

Unitățile de învățare

Scopul

Problematika modului își propune să evidențieze caracterul integrator al civilizației românești contemporane, rezultat al unor interferențe istorice între români și naționalitățile care de-a lungul istoriei au conviețuit pe același pământ. Evidențiază de asemenea faptul că naționalitățile sunt o bogăție pentru națiunea română, iar prezența lor etnică, istorică și culturală reprezintă un elogiu adus diversității și diferenței, fiecare contribuind cu valorile sale la marea simfonie românească. Minoritățile oferă de asemenea punți și legături strânse între români și națiunile mamă ale acestor naționalități.

Modulul prezintă minoritățile din România contemporană, din perspectiva statului de drept care asigură aceleași drepturi și obligații tuturor cetățenilor săi indiferent de origine etnică, limbă maternă, credințe și convingeri religioase.

Tematica

Temele sunt următoarele:

Unitatea de învățare 1 – Introducere

Unitatea de învățare 2 – Albanezii, armenii, bulgarii, croații, cehii, slovacii și germanii din România

Unitatea de învățare 3 – Evreii, grecii, italienii, maghiarii, ucrainenii și rușii lipoveni din România

Unitatea de învățare 4 – Polonezii, rromii, tătarii și turcii, sârbii din România

Anexe

Sarcinile de lucru

Obiectivele sarcinilor de lucru Sarcinile de lucru au fost astfel structurate încât să promoveze două competențe pe care le considerăm a fi fundamentale pentru cursanți: o bună abordare a conținuturilor la disciplina școlară istorie care sunt susceptibile de a stimula o abordare multiperspectivală asupra istoriei românești; capacitatea de a utiliza elementele din propria experiență a cursantului în cadrul orelor de istorie; capacitatea de a stimula o atitudine pozitivă și proactivă față de minoritățile naționale din România.

Structura sarcinilor de lucru Sarcinile de lucru vizează în special verificarea asimilării elementelor de conținut precizate în textul modului. Ele sunt ierarhizate în exerciții simple (care verifică asimilarea de cunoștințe), exerciții cu un grad ridicat de complexitate (axate pe compararea situației diferitelor minorități etnice din România) și, în sfârșit, exerciții de sinteză (sub forma eseurilor nestructurate).

Lucrările de verificare

Lucrările de verificare

Există sarcini de lucru (de regulă la nivelul lucrărilor de verificare) care obligă pe cursanți să folosească toate cunoștințele acumulate de-a lungul unității de învățare – acestea sunt eseuri (structurate și libere). Cursanții sunt încurajați să utilizeze literatura suplimentară care, din motive de acordare cu celelalte module, a fost limitată la maxim.

Modulul conține 3 lucrări de verificare, ce se găsesc la paginile 26, 48, 73.

Instrucțiuni privind testul de evaluare

- dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- se trimite prin poștă tutorelui.
- se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criterii de evaluare

Evaluarea va fi axată pe următoarele criterii:

- reproducerea unei părți reprezentative din conținuturile prezentate (50 %);
- claritatea formulărilor utilizate (20 %);
- coerența argumentației și capacitatea de a selecta și utiliza cele mai semnificative argumente și conținuturi (20 %).

În cazul în care întâmpinați probleme

În cazul în care rezultatele nu sunt pe măsura așteptărilor, recomandarea noastră este de a relua textul unității de învățare și apoi de aprofundare a bibliografiei prezentate în notele de subsol sau la sfârșitul unității. O altă recomandare este reformularea de către cursanți a sarcinilor de lucru sub forma unor eseuri structurate.

Bibliografie generală

- Viorel Achim, *Țigani în istoria României*, Buc., Ed. Enciclopedică, 1998.
- F. Anghel, Câteva date despre polonezii din România.., în *Revista istorică*, 1997, nr.7-7, p. 533-538.
- Florin Anghel, *Studiu preliminar al evoluției minorității poloneze din România mare, 1918-1940*, în „*Revista Istorică*”, tom VIII, 1997, nr. 1-2, p. 25-51.
- Florin Anghel, *Câteva date despre polonezii din România. Minoritatea polonă și refugiații, 1939-1940*, în „*Revista Istorică*”, tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 533-538.
- Așezările evreiești din România. Memento statistic*, București, 1974.
- M. Bărbulescu, D.Deletant, S.Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, București, 2004.
- Nicolae Bocșan, Stelian Mândruț, *Istoria și cultura sârbilor din România*, în *Tribuna*, 1991, 3, nr. 20, p. 12.
- Lya Benjamin, *Definiția rasială a calității de evreu în legislația din România (1938-1944)*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XXXIV, 1995, p.125-135.
- Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1999.
- Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, București, Editura Enciclopedică, 1994.
- Giuseppe Cossuto, *Storia dei Turchi di Dobrugea*, Istanbul, 2001.
- Ion Chelcea, *Tigani din România. Monografie etnografică*, București, 1944.
- St. Delureanu, *Germanii din România înainte și după 1945*, în “*Revista istorică*”, 1997, 8, nr. 1-2, p. 5.24.
- Ion Diaconu, *Minoritățile în mileniul al treilea, între globalism și spirit național*, cu un cuvânt înainte de Adrian Năstase, București, 1993, 352 p.
- Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș, *Maghiarii din România*, Cluj-Napoca, Centrul de studii Transilvane, 1995,
- Ekrem, Mehmed Ali, *Din istoria turcilor dobrugogeni*, București, 1994
- Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990.
- C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, I-III, București, 1997.
- Nicolae Gazdovitz, *Armenii în Transilvania*, București, 1996.
- A. Golopenția, D.C.Georgescu, *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948, Rezultatele provizorii ale recensământului*, în *Probleme economice*, 1948, nr. 2.
- M. Ghitta, *Între ideologie și mentalitate: problema minorităților din România în primul deceniu interbelic*, în “*Identitate și alteritate. Studii de imagologie*”, 1998, vol. 2, p. 333-347.
- Ladislau Gyemant, *Evreii din România - destin istoric*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XXXIV, 1995, p. 73-87.
- Istoria României*, compendiu, coordonatori, Ioan-Autel pop, Ioan Bolovan, Cluj –Napoca, Institutul Cultural Român, 2004.
- Dim. G. Ionescu, *Relațiile țărilor noastre cu patriarhia din Alexandria*, București, 1935.
- Gh. Ionescu-Gion, *Patriarhi, mitropoliți și episcopi greci la București*, București, 1897.
- N. Iorga, *Domnii români Vasile Lupu, Serban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhia Alexandriei*, București, 1932.

- Nicolae Iorga, *Două pagini din istoria fanarioșilor*, în *Analele Academiei Române-Nicolae Iorga, Bizanț după Bizanț*, Editura enciclopedică română, București, 1972.
- Adrian L. Ivan, *La Roumanie et ses minorités entre les deux guerres*, în "Studii de istorie a Transilvaniei," 1999, p. 139-143, RB, 1999, 12-13, p. 139-143.
- Gheorghe Iancu, *Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor, 1923-1926*, în *Transilvanian Revue* 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.
- Carol Iancu, *Evreii din România 1866-1919. De la excludere la emancipare*, București, 1998.
- Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România, 1913-1919*, București, 1998.
- Kopi Kycyku, *Istoria Albaniei*, Corint, București, 2002.
- B. Mihoc, . Minoritățile naționale din România între anii 1930-1933, în *Familia*, 1998, 34, nr. 2, p. 94-98.
- Cristia Maksutovici, *Comunitatea albaneză din România*, în „*Revista Istorică*”, 1997, 8, nr. 1-2, p. 81-93.
- Gelcu Maksutovici, *Istoria comunității albaneze din România*, București, Kriterion, 1992, 103 p.
- Mehmed Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, București, 1978.
- Gheorghe Platon, *Pentru o metodologie a analizei "problemei evreiești" în secolul al XIX-lea*, SAHIR, 1997, 2, p. 28-47.
- George Potra, *Contribuțiuni la istoria țiganilor din România*, București, 1939.
- Alexandru Radocea, *Structura etnică a populației României și evoluția ei în ultimele decenii*, în „*Revista română de statistică*”, 1995, nr. 11, p. 1-15.
- A. Rădulescu, I. Bitoleanu, Dobrogea. *Istoria românilor dintre Dunăre și mare*, București, 1979.
- Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992, I, Populație-Structura demografică*, București, 1994.
- Aurel Răduțiu, *Concepte și terminologie, Unele considerații privind majoritate, minoritate-elite și marginali de-a lungul istoriei*, în *AIICN*, 1993, 32, p. 13-17.
- Cătălin Turliuc, *Naturalizarea evreilor în România, 1918-1924*, în *Anuarul Institutului de istorie Cluj*, XXXIV, 1995, p.89-97.
- Țiganii între ignorare și îngrijorare*, coordonatori Elena Zamfir și Cătălin Zamfir, București, 1993, Editura Alternative, 1993, 254p.
- Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii habsburgice*, Chișinău, 2003.
- Cătălina Vătășescu, *Activitatea intelectuală și culturală a albanezilor din România (1844-1912)*, în *Intelectuali din Balcani în România (sec. XVII-XIX)*, București, Editura Academiei, 1984.

Unitatea de învățare Nr. 1

ALBANEZII, ARMENII, BULGARIII, CROAȚII, CEHII, SLOVACII ȘI GERMANII DIN ROMÂNIA

Cuprins

1.1. Obiective.....	1
1.2. Albanezii.....	1
1.3. Armenii.....	3
1.4. Bulgarii.....	7
1.5. Croații.....	10
1.6. Cehii și slovaci.....	10
1.7. Germanii.....	19
1.8. Răspunsuri la testele de autoevaluare	26
1.9. Lucrare de verificare	26
1.10. Bibliografie.....	27

1.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităților respective.
- Identificarea principalelor evoluții în plan social, economic și cultural.
- Analizarea particularităților comunităților respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităților.
- Utilizarea și interpretarea surselor istorice.

1.2. Albanezii

Despre originea poporului albanez

Albanezii constituie unul dintre popoarele europene care pot revendica una dintre cele mai ilustre genealogii. În secolul al II-lea după Christos geograful Ptolemeu din Alexandria Egiptului pomenește prima dată tribul Albanoi, cu orașul Albanopolis, undeva în Albania centrală de astăzi, între Durres și Dibra. Știri mai bogate despre albanezi oferă istoricii bizantini.

Urmași ai ilirilor, albanezii au o glorioasă istorie în timpurile antice, medievale și moderne. O istorie turmentată și bulversată ca a tuturor popoarelor din Europa sud-estică, care a născut o puternică diasporă. Faptul face ca astăzi cei mai mulți albanezi să trăiască în diasporă decât între granițele Albaniei.

În evul mediu sub conducerea lui Gheorghe Castriotul Skandemberg, albanezii opun o dârză rezistență invaziei otomane, reușind o vreme să-și mențină statul independent cu capitala la Kruja. Ocuparea Albaniei de

către otomani de-a lungul multor secole a provocat un puternic curent de emigrare, care-i va conduce peste tot în Balcani și în Europa.

Albania își câștigă și proclamă independența la 28 noiembrie 1912, și grație poziției adoptată de România în cadrul războaielor balcanice, încheiate cu pacea de la București.

Albanezii în Țările române

Albanezii sunt prezenți în țările române începând cu secolul al XVI-lea, exercitând diverse ocupații, ca militari, negustori, dând un important număr de personalități politice și culturale istoriei românești. Un grup masiv de albanezi (circa 15 000 de suflete) se stabilește la nord de Dunăre la 1595. De amintit ca exemplu domnitorul Vasile Lupu, albanez de origine, grecizat cultural, unul din principii de mare anvergură ai Moldovei la mijlocul secolului al XVII-lea, sau lungul șir de principii din familia domnitoare în Moldova și Valahia, Ghica și ei albanezi la origine. În epoca fanariotă un important număr de albanezi au servit ca militari în serviciul prinților fanarioți de la Iași și București. Unii dintre ei au jucat roluri importante în revoluția condusă de Tudor Vladimirescu ca și în Eteria grecească.

Secolul al XIX-lea

În secolul al XIX-lea numeroase personalități politice și culturale au desfășurat activități politice și culturale pentru emanciparea culturală și națională. Astfel la 1844 la Brăila Naum Penajot Veqilhargi a publicat primul abecedar în limba albaneză din România iar Elena Ghica cunoscută și sub numele de Dora d'Istria, va populariza prin scrierile sale năzuințele de libertate și independență a albanezilor.

În România interbelică numărul albanezilor se ridică la circa 10000 (1930), iar în preajma celui de-al doilea război mondial numărul albanezilor sau a persoanelor de origine albaneză era de aproximativ 40 000. Numărul lor a crescut și datorită prezenței unui număr relativ mare de tineri studioși. Au fost numeroase personalitățile culturale albaneze care au activat în România. Scriitori precum Asdren, Lasgush Poradeci, Mitrush Kuteli, Ali Asllani, Victor Eftimiu, ziariștii Foquion Micaco, Nik Pemma, medicul Ibrahim Temo, pictorul Vangjush Mio, cântăreții Mihăilescu-Toscani și Kristaq Antoniu.

În timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, albanezii din România s-au organizat într-un Comiteț Antifascist Albanez, devenit ulterior Uniunea Populară a Albanezilor din România.

Situația după 1989

În 1990, după căderea comunismului, s-a format Uniunea Culturală a Albanezilor din România, organism reprezentativ care și-a stabilit drept scop al activității sale "promovarea intereselor culturale ale etniei albaneze din România, aprofundarea cunoașterii culturii, limbii și istoriei poporului albanez." Ulterior a luat ființă și o a doua organizație numită Liga Albaneză. În alegerile din 1996, UCAR a devenit organizație parlamentară, desemnând conform prevederilor constituționale un deputat în Adunarea Deputaților.

Aceiași organizație desfășoară multiple activități culturale care au drept scop menținerea și promovarea tradițiilor istorice și culturale ca și limba albaneză. Publică o revistă lunară cu titlul „Albanezul”. România menține

astăzi bune relații de colaborare cu statul albanez, dovadă vie, fiind cei peste o mie de elevi și studenți care se pregătesc în școlile și universitățile din România.

În România de astăzi trăiesc doar câteva mii de albanezi sau persoane de origine etnică albaneză.

1.3. Armenii

Schiță despre istoria armenilor

Încă din antichitate, inscripții akkadiene, asiriene și elamite menționează numele Armeniei în diferite variante: Arme, Urme, Armani, Armina. Un stat național armean se înființează foarte devreme, în anul 301, Armenia devenind primul stat creștin din lume. Limba vorbită este o ramură distinctă a familiei lingvistice indo-europene.

În secolul al V-lea, odată cu crearea unui alfabet armean de către Mesrop Mastoth (între 392-406), o cultură proprie începe să se dezvolte foarte rapid. Totodată, și în urma unei vecinătăți ostile, armenii capătă o conștiință națională mult mai devreme decât celelalte națiuni europene. Nu întâmplător regele Levon II al Armeniei Ciliciene bate moneda cu inscripția "Levon, Regele Armenilor". Aceasta dovedește că în secolele XI-XII există deja o solidă conștiință a identității armenesti pe care au conservat-o și armenii strămutați în Cilicia. Această conștiință identitară a făcut ca armenii să-și păstreze ființa națională de-a lungul a secole întregi de oprimare, fie din partea stăpânirii turce din Balcani, fie a turcilor și perșilor musulmani, fără a mai aminti politica de grecizare și asimilare dusă de Bizanțul creștin.

Armenii în Evul Mediu

Începând cu secolul al V-lea d. Hr., împărații bizantini au strămutat populația armeană în provincii din afara Armeniei, îndeosebi în Balcani. În secolul al IX-lea, împăratul Vasile a deportat importante mase de oameni din Armenia în părțile nord-vestice ale imperiului, în special în Macedonia. În această perioadă s-au întemeiat colonii armenesti în Bulgaria, Grecia sau Transilvania de astăzi.

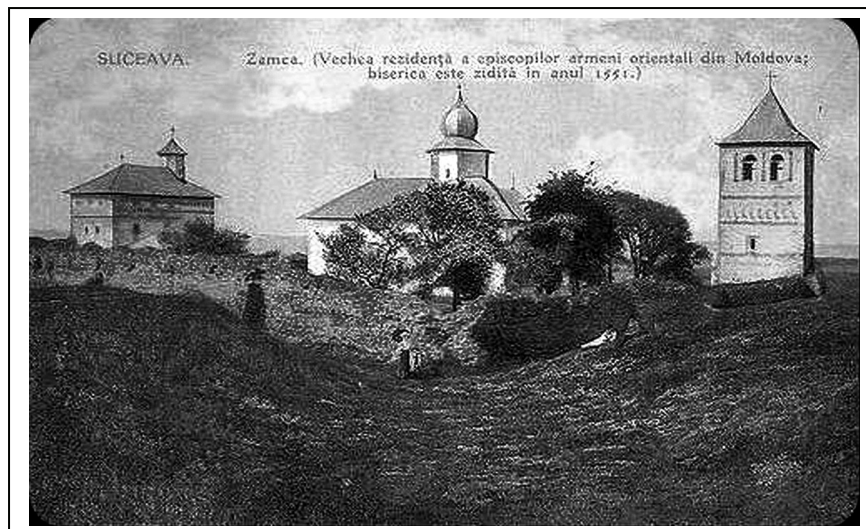
Mult mai târziu, în secolele XVI-XVII, teritoriul Armeniei este împărțit între Imperiul Otoman, care deținea cea mai mare parte, și Imperiul persan. Acesta din urmă va stăpâni peste partea estică a Armeniei până în 1828, când va urma anexarea Armeniei de către Rusia.

Stăpânirea otomană

Sub stăpânirea otomană, armenii - populație creștină fiind - vor fi supuși unui regim discriminatoriu, fără drepturi civile sau politice. Punctul culminant al acestei politici va fi atinsă în 1915, când regimul de la Istanbul decide deportarea întregii populații armenesti în deșerturile Siriei, Mesopotamiei și Arabiei. În urma acestui masacru (sau prim genocid al secolului trecut) vor pieri peste 1,5 milioane de oameni. Înfrângerea turcilor în primul război mondial și destrămarea Imperiului țarist, crează condițiile pentru crearea - la 28 mai 1918 - a unui stat armean independent. Acesta nu va exista însă decât doi ani, până când - în urma intervenției Armatei Roșii - Armenia este declarată republică sovietică.

La 21 septembrie 1991, poporul armean votează în mare majoritate pentru desprinderea din URSS și crearea unei Armenii independente.

Figura 1.1.
Reședința episcopiei armene din Suceava (imagine din secolul XIX)

Armenii în România

Numărul estimat al armenilor din România este de 2 023, ceea ce reprezintă 0,01% din populație. Dintre aceștia cei mai mulți trăiesc în București și în Constanța (circa 1 400), iar restul în Transilvania, fiind considerați armeni catolici.

Armenii în Moldova medievală

Primele colonii armene din Moldova au fost anterioare formării Principatului Moldovei, datând cel mai probabil din secolul XII. Negustorii armeni foloseau calea de tranzit din Polonia de sud, prin Moldova, spre Marea Neagră, iar voievozii Moldovei i-au invitat să contribuie la dezvoltarea economică a orașelor moldovenești, oferindu-le în acest scop drepturi și privilegii. În urma scutirii de impozite și taxe vamale, în Suceava s-au stabilit 700 de familii de armeni. În 1418, au mai fost aduse 3 000 de familii armenești, care s-au stabilit îndeosebi în 7 orașe din Moldova: Suceava, Iași, Botoșani, Dorohoi, Vaslui, Galați, Hotin.

Sub domnia lui Ștefan cel Mare au venit în Moldova circa 10.000 de armeni. Din 1400 până în secolul al XVII-lea, întregul comerț al Moldovei era concentrat în mâinile armenilor, oferind statului moldovean o importantă sursă de venituri. În centrele cu număr ridicat de armeni, ei aveau dreptul să-și aleagă primar propriu. Orașul Botoșani era administrat în comun de români și armeni, la început în număr egal, apoi proporțional. Dintr-o populație preponderent negustorească, unii armeni s-au transformat în moșieri, alții au devenit meșteșugari și proprietari de manufacturi.

Armenii în Muntenia medievală

În anii 1840-1850, colonia armeană s-a reorganizat. Astfel consiliul eparhial, compus din cinci membrii laici, avea atât atribuții bisericești, cât și laice: deschiderea de noi școli, rezolvarea litigiilor dintre armeni, administrarea bunurilor coloniei etc. În Muntenia, armenii au apărut în a doua parte a secolului al XIV-lea, stabilindu-se la București, Pitești, Craiova. În București s-a înființat o școală armeană în anul 1800.

Lupta armenilor din Moldova și Muntenia pentru a obține drepturi cetățenești a fost încununată de succes în 1858, când Conferința de la

Armenii în Transilvania

Paris a prevăzut ca Principatele Unite să recunoască egalitatea în drepturi a cetățenilor de diferite confesiuni. Începând de la această dată, mulți armeni au primit titluri boierești, dreptul de a cumpăra în proprietate veșnică pământuri, dreptul de participare la viața politică.

Prezența armenilor în Transilvania este atestată din perioada creștinării Ungariei (sfârșitul secolului X, începutul secolului XI). Regele Ludovic al IV-lea al Ungariei menționează în 1281 o "Terra Armenorum", cât și o mănăstire armeană în Transilvania. Din cauza prigonirii armenilor de către Ștefan Rareș (1551-1552) în Moldova, o parte a acestora au emigrat în Transilvania. Ei s-au stabilit la Gheorgheni (1654), Bistrița, Dumbrăveni (1658). Armenilor li s-a dat dreptul la autonomie și comerț liber, la practicarea meșteșugurilor, la alegerea unor judecători proprii. Astfel, în Gheorgheni și alte orașe, armenii aveau primari proprii, separat de cei maghiari.

Pentru a nu avea conflicte cu ceilalți comercianți, armenii au fondat orașe proprii autonome: Gherla (Armenopolis) și Dumbrăveni (Elisabethopolis). Întemeierea acestor orașe coincide cu extinderea dominației habsburgice asupra Transilvaniei. Întrucât pentru obținerea de pământuri și a dreptului de a avea orașe proprii autonome, guvernul austriac condiționa trecerea la catolicism, armenii au cedat (cei din Dumbrăveni au încercat în 1690 să revină la vechea credință gregoriană). Cele două orașe armenice au fost declarate orașe libere regale în 1711 (Gherla), respectiv în 1733 (Dumbrăveni). Acestea aveau dreptul să se autoadministreze, să aibă tribunale armenicești, să folosească legi proprii, să întrețină în mod neîngrădit relații comerciale cu state străine, să organizeze târguri, fiind supuse principelui Transilvaniei doar din punct de vedere militar și fiscal. Privilegiile și drepturile erau acordate exclusiv armenilor catolici.

La începutul secolului al XVIII-lea, în Transilvania trăiau aproximativ 15 de mii de armeni, iar în ajunul revoluției de la 1848, numărul lor a ajuns la 20 000. Treptat, autoritățile austriece au trecut însă la restrângerea drepturilor acordate armenilor. În urma reprimării revoluției, populația armeană a avut mult de suferit: Dumbrăveniul a fost jefuit și pustiit de trupele imperiale, iar Gherla obligată să plătească despăgubiri de război.

Încercarea de redeșteptare națională din perioada 1850-1870 nu a avut succes; în urma dispariției școlilor armenice, a retragerii privilegiilor acordate orașelor armenicești, politiciii de deznaționalizare dusă de guvernul austriac, ulterior austro-ungar, toate acestea au condus la maghiarizarea armenilor din Transilvania. S-au păstrat doar unele tradiții pe plan religios. Liturghia în bisericile catolice armenice continuă și astăzi să se țină în limba armeană, deși credincioșii nu o mai înțeleg. În 1931 a fost reînființată Eparhia bisericii armenice din România, cu sediul la București.

Uniunea Armenilor din România

În 1990, după răsturnarea regimului comunist, la București ia ființa Uniunea Armenilor din România (UAR), organizație politică și culturală, a cărei prim președinte a fost Varujan Vosganian. Sub administrarea UAR se afla acum o editură și o tipografie care au publicat peste

patruzeci de titluri de carte scrisă de sau despre armeni, urmând ca în scurt timp să se editeze primele manuale de limba armeană, de istorie și religie armeană. Doua periodice, "Nor Ghiank" și "Ararat", apar, de zece ani, fără întrerupere. Uniunea a dezvoltat un sistem de asigurări sociale, în care în decursul anilor peste 100 de pensionari și 150 de studenți au primit pensii sau burse. După o întrerupere de peste 30 de ani, școala armeană și-a redeschis porțile școlarizând anual 120 de copii. UAR a organizat totodată numeroase evenimente culturale, serbări școlare, sărbătoriri comunitare.

Uniunea Armenilor din România a avut un rol important, în comisia pentru minorități a Frontului Salvării Naționale, în decizia privind reprezentarea în CPUN a fiecărei minorități naționale legal constituite cu trei reprezentanți. Rolul UAR în dezbaterile parlamentare a fost foarte important în includerea în Constituție și apoi în legea electorală a oportunității ca organizațiile minorităților naționale să poată fi reprezentate în Parlament. UAR a avut, de asemenea, un rol semnificativ în includerea în buget, începând cu anul 1992, a unor sume pentru activitățile culturale și organizatorice ale minorităților naționale. Ca recunoaștere a acestor merite ale UAR, din 1992 și până în prezent, deputatul armean este, în același timp, liderul grupului parlamentar al minorităților naționale din Camera Deputaților, asigurând astfel reprezentarea politică pentru circa un milion de cetățeni ai României.

Test de autoevaluare 1.1.

1.1.1. Enumerați cel puțin trei personalități politice și culturale albaneze cu rol important în istoria și cultura românească. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

.....

.....

1.1.2. Precizați cel puțin trei evenimente importante din istoria armenilor din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

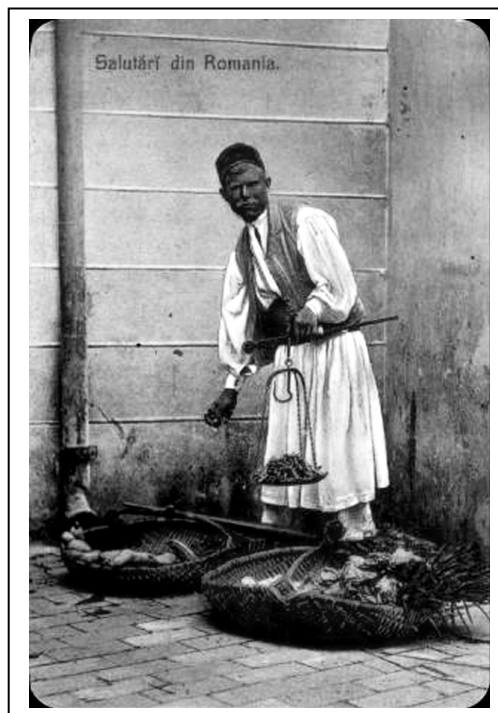
.....

.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 34

1.4. Bulgarii

Figura 1.2.
Negustor ambulant bulgar (1908)

Scurt istoric al prezenței bulgarilor în România

Numărul estimat al bulgarilor din România este de 9.935, ceea ce reprezintă 0,04% din populația României. Dintre aceștia, 6 466 trăiesc în județul Timiș, 1 122 în Arad, 809 în Dâmbovița, 477 în București, 184 în Constanța și 127 în Tulcea.

Majoritatea etnicilor bulgari din România sunt urmași ai diasporei bulgare, care s-a format prin emigrarea din ținuturile bulgare la nord de Dunăre, în timpul stăpânirii otomane. Aceștia li s-au alăturat și acei bulgari din Dobrogea care nu au emigrat conform prevederilor acordului de la Craiova, din 1940, care a reglementat statutul Cadrilaterului, precum și cetățenii bulgari care au fost naturalizați.

Astăzi, această populație se compune din două comunități, distincte din punct de vedere istoric și organizatoric - cea a bulgarilor bănățeni, care sunt catolici și cea a bulgarilor din Sudul României (Oltenia, Muntenia și Dobrogea), care sunt ortodocși. Aceste grupări ale diasporei bulgare au în comun originea etnică, graiul, unele asemănări în cultura tradițională și, în special, caracterul lor agrar. Ele se deosebesc însă prin așezare geografică, religie, particularități culturale și dialecte specifice, soarta istorică și gradul de menținere a caracterului lor etnic.

Bulgarii din Banat

Bulgarii din Banat sunt cea mai veche comunitate etnică bulgară din România. Ea apare după emigrarea, în masă, la nord de Dunăre, a populației catolice bulgare din Ciprovți, oraș aflat în fostul spațiu iugoslav, după înfrângerea răscoalei din 1688. Aceștia li s-a adăugat, puțin mai târziu, și "pavlikenii" - bulgari catolici din satele de pe malul Dunării, dintre Sistov și Nicopole. După stabilirea lor în Banat, în 1738-1741, această populație rămâne în granițele Imperiului habsburgic (din 1868 - Austro-Ungaria) pentru ca, după reglementarea chestiunii Banatului între București și Belgrad, la sfârșitul primului război mondial, să rămână, în

marea sa majoritate, în cadrul statului român. Structura demografică eterogenă și gradul ridicat de dezvoltare economică și culturală a regiunii, privilegiile speciale pe care le-au avut în timpul habsburgilor, mai slabă presiune de asimilare la care au fost supuși precum și acțiunea bisericii catolice au favorizat prosperitatea și păstrarea caracterului micii comunități etnice a bulgarilor bănățeni. Ritul catolic și cultura originală, care conține și o formă scrisă, i-au transformat pe aceștia într-un grup etnic care manifestă o puternică dorință de păstrare a propriei identități. Expresia a acestui fapt o reprezintă etnonimul "pavlikeni" sau "bulgari - pavlikeni".

Bulgarii din Oltenia și Muntenia

Mult mai diferită este soarta populației de origine bulgară din regiunile Oltenia și Muntenia. Aceasta a emigrat la nord de Dunăre în special la sfârșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, după războaiele ruso-turce, pentru a scăpa de represiunile autorităților otomane și a căuta mai bune condiții economice. Potrivit datelor oficiale, în Tara Românească erau înregistrate, în 1838, 11 652 de familii de imigranți bulgari, adică până la 100.000 de persoane. Principatele Romane au jucat un rol extrem de important în mișcarea de eliberare națională a bulgarilor. Eroii naționali ai Bulgariei, Vasil Levski, Hristo Botev, Liuben Karavelov și Gheorghe Rakovski au locuit multă vreme la București și Brăila, unde au editat publicații în limba bulgară și au organizat grupări armate care au fost trimise la sud de Dunăre, pentru a lupta împotriva autorităților otomane. Primul abecedar bulgăresc este editat, la 1824, la Brașov, iar la 1869, la Brăila, sunt puse bazele Societății Literare Bulgare, viitoarea Academie Bulgară.

Procesul de asimilare naturală al bulgarilor din Muntenia și Oltenia este mult mai pronunțat decât la bulgarii bănățeni, astfel că la recensământul din 1992, doar 2 000 de persoane și-au declarat apartenența la această minoritate.

Dintre personalitățile de origine bulgară care s-au remarcat în România amintim pe doctorul Marin Marinov, care are importante contribuții în combaterea tuberculozei, și pe poetul Panait Cerna (născut Stanciof).

Situația bulgarilor din România după 1990

Potrivit recensământului din anul 1992, numărul total al celor care au declarat că sunt de naționalitate bulgară este de 9 935 de persoane, ceea ce reprezintă 0,04% din totalul populației. Majoritatea acestora - 7 737 de persoane - locuiește în zona Banatului. După răsturnarea regimului comunist în România, ținând cont de prezența celor două grupuri distincte ale etnicilor bulgari, s-au format două organizații. În Banat a apărut Uniunea Bulgară Banat-România, cu sediul la Timișoara, iar la București a fost înregistrată, inițial, Asociația Culturală Bulgară, transformată, mai târziu, în Comunitatea "Brastvo" a bulgarilor din România. Limba bulgară se studiază facultativ de către copii de origine bulgară, în satele bulgarilor bănățeni și în câteva școli din București și din județul Giurgiu. În anul școlar 1992/1993, numărul acestora era de 461.

În toamna lui 1999, la București a fost redeschisă, în paralel cu Liceul român din Sofia, vechea Școală bulgară, cu limba de predare bulgară.

Redeschiderea acestei școli reprezintă o problemă parțial rezolvată pentru comunitatea bulgarilor din România.

Limba bulgară se studiază facultativ de către copii de origine bulgară, în satele bulgarilor bănățeni și în câteva școli din București și din județul Giurgiu. În anul școlar 1992/1993, numărul acestor școlari era de 461. Comunitatea "Brastvo" solicita ca școala să fie amplasată pe locul vechii clădiri, de pe Calea Moșilor, dărâmată de regimul comunist la mijlocul anilor '80. Cu sprijinul financiar al statului român, cele două asociații ale bulgarilor din România editează două publicații - "Nasa glas" (Glasul nostru), care este organul Uniunii Bulgare din Banat și este redactat în limba literară a bulgarilor bănățeni, precum și "Luceafărul bulgar/Balgarska zornita", publicație bilingvă (în bulgară și română), organ al Comunității "Brastvo".

Conform prevederilor constituționale, minoritatea bulgarilor participă activ, după 1990, în viața politică din România. În perioada 1990 - 1996, reprezentantul minorității bulgare în Camera Deputaților a fost președintele Uniunii Bulgare din Banat, Carol Ivanciov. La alegerile din 1996, locul minorității bulgare în Parlamentul României a fost câștigat de reprezentantul Comunității "Brastvo", Florin Simion. În aceste alegeri, Comunitatea "Brastvo" a obținut 5 359 de voturi, iar Uniunea Bulgară din Banat - 4 115 voturi. La alegerile din noiembrie 2000, reprezentant al minorității bulgare în Camera Deputaților a fost ales Petru Mirciov, din partea Uniunii Bulgare din Banat.

În cadrul organelor locale ale administrației din diferite localități au fost aleși și reprezentanți ai minorității bulgare, care au candidat din partea altor formațiuni politice decât cele două organizații menționate anterior.

Figura 1.3.
Basarabia – par-
clis închinat vo-
luntarilor bulgari
în războiul din
1877-1878

1.5. Croații

Scurt istoric

Primul și cel mai vechi val de croați așezat pe actualul teritoriu al României, în secolele XIII și XIV, este cel mai cunoscut sub denumirea de carașoveni. Carașovenii sunt grupați în jurul localității Carașova (județul Caraș Severin), unde se găsesc cei mai mulți croați din România. Alte localități în care se întâlnesc croați carașoveni sunt: Lupac, Clocotici, Nermed, Rafnic, Vodnic și Iabalcea. Al doilea val de croați, emigrat în secolul al XVI-lea, a ajuns în localitățile Lipova (județul Arad) și Rekas (județul Timiș), dar acum numărul lor a scăzut foarte mult. Alți etnici croați au ajuns în România în apropiere de Jimbolia, în anul 1801, în localitățile Checea și Cenei. Veniți din zona Turopolje, acești croați proveneau dindeosebi din familii de nobili, fiind nevoiți să-și părăsească zonele natale deoarece așa cereau interesele militare ale Imperiului Austro-Ungar.

Dialectele croaților din România

Croații din România vorbesc trei tipuri de graiuri. Cei din grupul croaților carașoveni păstrează cele mai arhaice forme ale limbii croate vorbite. Grupul din Rekas are la baza un grai stokavian cu puternice influențe bănățene, iar în Checea se folosește pronunția kaikaviană.

Croații carașoveni au un port a cărui specificitate îi deosebește atât de celelalte grupuri, cât și de alte etnii care conviețuiesc în spațiul balcanic. Având la bază o variantă veche a portului croat din Bosnia, cel al carașovenilor este bogat în floră și forme izomorfe, specificitatea lui rezidând în contrastul alb-negru, cu coloratura discretă. Religia croaților este cea creștină de confesiune romano-catolică, cu o pronunțată venerare a Maicii Domnului. Primele școli au fost înființate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, prin grija călugărilor iezuiți. Cu mici excepții, învățământul în limba croată a funcționat până în 1960 și a fost reluat trei decenii mai târziu, când la Carașova se reînființează secții în limba croată iar la ora actuală funcționează un liceu bilingv.

Numărul estimat al croaților din România, conform recensământului din anul 1992, este de circa 4 200 de persoane, ceea ce reprezintă 0,02% din populația României. Dintre aceștia 3 682 trăiesc în județul Caraș Severin iar restul în Timiș. La începutul anului 1992, ca o consecință a evenimentelor ce au dus la destrămarea Iugoslaviei, etnicii croați își constituie propria organizație - Uniunea Croaților din România - al cărui reprezentant în parlament este dl. Mihai Radan.

1.6. Cehii și slovaci

Comunitățile slovace din România

Numărul estimat al slovacilor din România este de 20.672, iar cel al cehilor de 5.800, ceea ce reprezintă circa 0,12% din populația țării. Cei mai mulți dintre aceștia trăiesc în județele Bihor, Arad, Timiș, Caraș-Severin etc.

Migrarea slovacilor pe teritoriul actual al României s-a făcut în mai multe valuri în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Au fost colonizate mai multe regiuni ale României vestice - zonele de câmpie din județul Arad și Banat, ținuturile muntoase, împădurite ale Bihorului și Sălajului, unele așezări de câmpie și miniere din Satu Mare și Maramureș, precum și unele localități din Bucovina nord-estică. Primii slovaci care s-au stabilit pe aceste meleaguri în anul 1747, au fost așezați în localitatea Mocrea din județul Arad. În anul 1803 un grup mare de slovaci din Totkomlos (Ungaria) mai ales, dar și din Bekescsaba și Szarvas (localități din Ungaria cu popu-lație majoritară slovacă), se stabilește la Nădlac.

Secolul al XIX-lea

În anul 1813 slovacii din regiunile Orava și Nitra, dar și din Backa și Voivodina se stabilesc în localitățile bănățene Butin și Semlacul Mare, în anul 1819 slovacii din Bekescsaba, dar și din regiunile Orava și Nitra se așează la Semlac (județul Arad), în anul 1827 numeroși slovaci din Velky Krtis se stabilesc în localitatea bănățeană Vucova, în anul 1828 slovacii din regiunile Novohrad, Trencin și Nitra, iar mai târziu din Bekescsaba (în anul 1847) se așează la Brestovat (în Banat).

Tot la începutul secolului al XIX-lea, într-un număr mai mic însă, slovacii se stabilesc în localitățile bănățene Teiș, Scăiuș și Berzovia, în anul 1853 slovacii din regiunea Sariș se așează în localitatea arădeană Peregul Mare și, în sfârșit, în anul 1883, slovacii din Bekescsaba dar și din Orava și Nitra se așează în localitatea Tipar (județul Arad).

Majoritatea slovacilor așezați în județul Arad și în Banat sunt de confesiune evanghelică luterană, deși slovacii colonizați în Brestovat și parțial în Tipar erau de confesiune romano-catolică. Datorită mișcărilor antireformiste oficiale în parte, dar și din cauza faptului că de la colonizarea primară din secolul al XVIII -lea cu pronunțat caracter confesional a trecut deja multă vreme, motivele migrației pe aceste meleaguri au avut și un caracter vădit economic.

Zonele de câmpie ale Aradului și Banatului, depopulate în urma războaielor cu turcii, deci și insuficiența forței de muncă, i-au obligat pe proprietarii de pământ să colonizeze muncitori agricoli cu un anumit nivel de avuție (proprietari de unelte agricole și de animale de tracțiune - boi și cai) și să acorde acestora mai multe avantaje (pentru o perioadă scutirea de robotă și dări, acordarea de materiale de construcție pentru biserici și școli, dreptul de a înființa și gospodări morile de vânt și cele de apă etc.). Astfel, pe lângă slovaci au mai fost colonizați și românii din zonele de munte, șvabii, bulgarii, cehii și alte etnii.

Natalitatea ridicată a populației nou așezate, aflusul neîntrerupt de noi coloniști, și apariția unei diferențieri sociale au fost cauza unor alte migrații și înființări de noi localități slovace. Deja în anul 1815 slovacii din Nădlac înființează localitatea Pitvaros, în anii 1843-1844, localitățile Albertka și Ambrozka, apoi Nagybanhegyes (toate în Ungaria), iar în anul 1897 numeroase familii migrează în Bulgaria, mai ales în localitatea Gorna Mitropolija.

Pentru slovaci așezați în județul Arad și în Banat este semnificativ și faptul ca ei s-au stabilit în localitățile unde trăia deja o populație de altă naționalitate și n-au înființat localități noi. Acest fapt a avut o influență importantă asupra procesului firesc de aculturație. În cadrul fiecărei comunități nou înființate a avut loc nu doar un proces de nivelare culturală a slovacilor proveniți din zone etnografice diferite și bine definite, ci și un proces de formare a unor manifestări specifice, mai ales în domeniul culturii populare materiale, sub influența spațiului multicultural în care le-a fost dat să trăiască și în care s-au înrădăcinat.

Rezultatul acestor procese de omogenizare și autodefinire a comunităților slovace din județul Arad și Banat se manifestă deplin în perioada interbelică. Ele s-au manifestat mai ales prin consolidarea socială și economică a comunităților mari (Nădlac, Tipar, Peregul Mare, Butin, Vucova, Brestovat) și prin apariția dimensiunilor naționale la manifestările lor culturale. În această perioadă Nădlacul începe să aibă un caracter urban, nu doar prin arhitectura, dar și prin viața socială, politică și culturală. Aici apare simbioza culturii urbane cu cea rurală, orașul asumându-și tot mai pregnant rolul de centru spiritual și național al slovacilor din România.

**Mijlocul secolului
XX și perioada
comunistă**

Schimbări importante în viața comunităților slovace din această zonă au loc după numeroase reemigrări în Cehoslovacia, în perioada 1946-1948, și după instaurarea regimului comunist. În această perioadă, peste o treime dintre slovaci pleacă de pe actualul teritoriu al României. După instaurarea regimului comunist sunt desființate instituțiile naționale existente (protopopiatul evanghelic slovac, societățile culturale), școlile slovace din România sunt părăsite de cadrele didactice detașate din Slovacia.

Aceste schimbări au atins în mod nefast mai ales comunitățile mici, unde tocmai școlile au generat o revigorare a vieții culturale și naționale ale slovacilor (Brezovia, Pecica, Scăiuș, Semlac, Semlacu Mare, Teis, Vermes), deși pe de altă parte, prin înființarea în anul 1945 și prin dezvoltarea liceului slovac din Nădlac, care până în anul 1956 funcționează ca liceu pedagogic, învățământul în limba slovacă din celelalte localități se consolidează.

În această perioadă, dintre absolvenții și cadrele didactice ale liceului din Nădlac se formează autori de manuale școlare de limba și literatura slovacă, traducători de manuale din limba română și numeroase cadre didactice calificate pentru toate școlile cu limba de predare slovacă din România. Tot din Nădlac provin și inițiativele îndreptate înspre comunicarea reciprocă între comunitățile slovace, mai ales prin intermediul turneelor formațiilor artistice din Nădlac în Butin, Vucova, Brestovat și în zona Bihorului. În anii '70 apar la Nădlac și primele creații intelectuale slovace, apar primii scriitori slovaci și imediat după aceea și cărți în limba slovacă, care propulsează grupul de scriitori slovaci din Nădlac în contextul cultural din România dar și internațional.

Figura 1.4.
Piața centrală din
Lugoj în perioada
interbelică

**Perioada
regimului
comunist**

După instaurarea regimului comunist, prin colectivizarea forțată a pământului și naționalizarea proprietăților mai mari, prin dărâmarea sălașelor la Nădlac, prosperitatea economică a comunităților slovace din această zonă se deteriorează. Totuși, cooperativele agricole de câmpie îi atrag în anii '60 pe slovacii din Bihor-Salaj. Cei mai mulți se așează în localitățile unde este prezent elementul slovac (Nădlac, Butin, Vucova), fapt prin care se consolidează aceste comunități slovace, dar și în localități ca Fântânele, Mănăștur (județul Arad), Topolovățul Mare și Iosifalau (județul Timiș).

Tot din motive profesionale în această perioadă, crește și numărul slovacilor în orașe ca Arad, Timișoara, Reșița. Însă în localitățile cu număr scăzut de slovaci, unde după 1945 au dispărut școlile cu predare în limba slovacă (Semlac, Mocrea, Teis, Semlacul Mare, Vermes și altele) populația slovacă se asimilează într-o măsură tot mai mare.

După 1989

După anul 1989 viața națională a slovacilor din această zonă capătă dimensiuni noi. La Nădlac apare Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR), se înființează noi societăți culturale, se reînființează protopopiatul evanghelic slovac și tot în aceeași localitate încep să apară patru reviste în limba slovacă. În celelalte localități din zonă sunt înființate organizațiile locale ale UDSCR, prin intermediul cărora locuitorii de naționalitate slovacă dezvoltă nu numai activități culturale, dar și prin intermediul consilierilor proprii ei sunt reprezentați în consiliile locale, participând astfel și la viața social-politică a țării. Concomitent, din cauza reducerii activității economice, se înregistrează o scădere a populației slovace, cauzată mai ales de plecarea familiilor tinere și a tineretului la muncă în străinătate, mai ales în Slovacia, dar și în Cehia.

**Comunitățile bi-
sericești slovace**

Viața publică a slovacilor atât de rit romano-catolic, cât și de rit evanghelic luteran s-a format și s-a dezvoltat în toate comunitățile slovace în jurul bisericii. Până pe la sfârșitul secolului al XIX-lea biserica a fost cea care a inițiat și dezvoltat învățământul școlar dar și diferite forme de asociere pe baze economice, a unor societăți de întrajutorare, iar la sfârșitul secolului trecut și a diferitelor asociații național-culturale. În zona Bihorului și Sălajului, care au fost și sunt subordonate din punct de vedere bisericesc

episcopiei romano-catolice din Oradea, comunitățile slovace nou înființate au funcționat mai ales ca filiale ale celor existente. În scurtă vreme, comunitățile mai mari și-au format parohii proprii. Astfel s-a întâmplat în cazul Budoilului, unde parohia independentă a început să funcționeze din anul 1829 și în cazul Sinteului, unde parohia independentă a început să funcționeze din anul 1844, comunitate în care localnicii și-au ridicat și biserici proprii (în anul 1831 la Budoil și în anul 1840 la Sinteu).

În celelalte comunități slovace din zonă, parohii independente au apărut mult mai târziu: la Făget în anul 1891 și la Borumlaca abia în anul 1939 (biserica proprie în anul 1972). Comunitățile slovace mai puțin numeroase au rămas să funcționeze până în prezent ca filiale, chiar dacă în unele dintre ele s-au construit biserici proprii. Datorită faptului că episcopia romano-catolică din Oradea era maghiară, și școlile bisericești din localitățile slovace din zonă au fost până în anul 1921 - anul naționalizării școlilor bisericești de către guvernul României Mari - în marea lor majoritate cu limba de predare maghiară. Așa ca până atunci nu se poate vorbi nici despre implicarea bisericii în activitățile național-culturale și nici despre implicarea ei în activitățile economice locale.

Cazurile singulare când limba slovacă a fost folosită în procesul de învățământ se pot consemna numai atunci când școlile au fost înființate și administrate de anumite comunități, și când în acestea au funcționat, în calitate de dascăli, gospodari autohtoni de naționalitate slovacă și iutori de carte.

Relațiile Bisericii romano-catolice în mișcarea de emancipare națională

Cazurile singulare de implicare a bisericii romano-catolice în activități de emancipare națională apar în această zonă pentru prima dată în perioada interbelică la Budoil, unde preotul local Vladimir Hribik cu mari obstacole a încercat să introducă cântatul bisericesc în limba slovacă în timpul serviciului divin, însă despre caracterul slovac al comunităților religioase din regiune se poate vorbi abia în anii '60, în timpul funcționării preoților Vavrinec Ferencik, Alexander Bohac și, mai târziu, Jan Mucha, și, în sfârșit, odată cu apariția noilor preoți de naționalitate slovacă născuți în zonă: Peter Kubalak, Augustin Albert, Martin Rolnik, Josef Svejdik și Jan Maskara.

Evoluția și viața comunităților evanghelice nou înființate în zona Ardealului și Banatului au fost determinate atât de autonomia relativă a acestei biserici în cadrul Ungariei, precum și de condițiile economice mai favorabile în comparație cu zona Bihorului și Sălajului, a comunităților evanghelice luterane slovace mult mai mari. În fiecare dintre comunitățile slovace nou înființate a fost construită imediat o casa de rugăciune și la scurt timp după aceea și o școală bisericească. În cazul Nădlacului, slovacii colonizați și-au adus cu ei atât un preot, cât și un învățător. La fel s-a întâmplat și în cazul celorlalte comunități evanghelice, așa ca aceste comunități religioase au apărut concomitent cu apariția comunităților slovace.

Acolo unde aceste comunități au fost numeroase, în scurtă vreme au fost ridicate și biserici proprii (Mocrea - 1791, Butin - 1818, Nădlac - 1822, Vucova - 1858, Tipar - 1892), iar comunitățile mai mici fie că au

frecventat bisericile evanghelice germane existente, fie au trăit confesional în casele de rugăciuni. Preoții care au funcționat în aceste comunități au fost, cu mici excepții, personalități marcante în contextul slovac al epocii.

Situația comunităților evanghelice slovace după 1918

Dupa anul 1918 comunitățile evanghelice slovace s-au afiliat la biserica evanghelică a sașilor din România, adică la episcopia germană din Sibiu, cu toate că episcopia evanghelică maghiară se străduise să-i aducă sub tutela sa. Încă în timpul acordului de afiliere la episcopia din Sibiu, inițiatorul căruia a fost preotul Ludovit Boor, s-a convenit și înființarea ulterioară a unui protopopiat evanghelic slovac. Însă din cauza decesului preotului, dar și unor confruntări interne cât și a strădaniilor de a înființa o episcopie evanghelică independentă slovacă în România, protopopiatul slovac a luat ființă abia în anul 1933, și primul său protopop a fost ales preotul din Nădlac, Jan Kmet.

Situația în a doua jumătate a secolului XX

După venirea la putere a comuniștilor, o parte din averea comunităților evanghelice slovace (toate terenurile agricole, iar la Nădlac și o parte din averea imobilă) a fost naționalizată și imediat după aceea autoritățile comuniste, în anul 1953, au desființat și protopopiatul evanghelic a.c. slovac. Comunitățile bisericești evanghelice slovace au fost imediat incluse în episcopia evanghelică maghiară din Cluj. Protopopiatul slovac a fost reînființat abia în anul 1994. Sediul acestuia este la Nădlac și protopopul său devine preotul Dusan Sajak.

Pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, la Nădlac au fost colonizate mai multe familii din Slovacia răsăriteană de confesiune greco-catolică, consolidând astfel comunitatea greco-catolică de naționalitate română din localitate. Când, odată cu venirea la putere a comuniștilor, biserica greco-catolică a fost desființată, o parte dintre credincioși au trecut la ritul ortodox, în mare parte asimilându-se, iar o parte la biserica evanghelică luterană. După anul 1989 unii dintre aceștia, mai ales cei trecuți la ortodoxism, revin la biserica greco-catolică.

După cel de-al doilea război mondial o parte dintre slovacii evanghelici trec la biserica penticostală, constituind în prezent o comunitate religioasă stabilă.

În comunitatea evanghelică slovacă din Nădlac, în secolul trecut au apărut și primele societăți de întraajutorare. Prima apare în anul 1869: Societatea de îngropăciune, a cărei activitate încetează abia în anii '50 ai secolului XX. În anul 1865 ia ființă aici Grănarul bisericesc, care în anul 1876 se preschimbă în Societatea de ajutor reciproc. Această societate se transformă în anul 1876 în Casa de economii din Nădlac, din care apoi în anul 1903 ia ființă Banca populară din Nădlac, la vremea respectivă una dintre cele mai puternice instituții financiare slovace din monarhia austro-ungară și care a funcționat până la instaurarea comunismului.

Viața asociativă a comunităților slovace

Activitățile național-culturale ale slovacilor din România sunt strâns legate de comunitatea slovacă din Nădlac. Prima reprezentare de teatru în limba slovacă, din anul 1899, a demonstrat că la Nădlac existau

condiții pentru organizarea unor activități culturale de anvergură. În anul 1904 ia ființă, tot la Nădlac, Cercul popular slovac (Slovensky ludovy kruh), al cărui președinte devine preotul evanghelic Ludovit Boor. Aceasta este de fapt prima asociație slovacă de pe aceste meleaguri. Cercul popular slovac dezvoltă activități culturale - în anul 1904, în cadrul său ia ființă o orchestră de tamburine, iar în anul 1905 o trupă de teatru, care în perioada 1913-1926 funcționează independent - are o bibliotecă proprie și o sală de lectură. La scurtă vreme după înființare, Cercul popular slovac devine membru al prestigioasei Societăți muzeale slovace din Slovacia. Deși după înființarea Societății culturale slovace în anul 1924, în activitatea cercului se înregistrează un oarecare declin, el dispare de abia în anul 1947.

Asociațiile după 1918

În anul 1919, tot la Nădlac, ia ființă Societatea economică (Hospodarsky spolok), care reunea gospodarii cu stare din localitate și activitatea căreia era îndreptată mai mult pe probleme gospodărești și profesionale. O activitate asemănătoare avea și Clubul meseriașilor (Remeselnicka domovina), care îi reunea pe meșteșugarii nădlacani, în cadrul căreia majoritatea au deținut-o mult timp meșteșugarii maghiarizați și abia în anii '40 au început să fie folosite în cadrul clubului limbile slovacă și româna. Această asociație și-a încetat pentru scurtă vreme activitatea la sfârșitul anilor '50, dar ea funcționează în prezent.

De o mai mare anvergură a fost activitatea Societății culturale slovace, înființată în anul 1924. Si această societate s-a orientat înspre activități culturale și educaționale. Într-o perioadă scurtă, societatea a reușit să înființeze filiale în tot mai multe comunități slovace. Membru colectiv al Societății culturale a devenit Cercul de tenis al tineretului studios slovac din Nădlac "Slavia", înființat în anul 1925, iar în anul 1937 în cadrul acesteia se înființează și orchestra de mandoline Zora.

Independent de asociațiile de mai sus, în anul 1927 Matei Radix înființează asociația sportivă Sokol și cu puțin înainte de începerea celui de-al doilea război mondial apare Societatea femeilor evanghelice slovace. Si aceste două asociații aveau sediul la Nădlac.

În anul 1930 apar și primele strădanii de a reuni activitatea asociațiilor slovace existente. Apare astfel Uniunea Cehoslovacilor din România, care după o activitate mai mult sporadică, își schimbă denumirea, în anul 1938, în Uniunea Cehilor și Slovacilor din România, care reunește Societatea culturală ceho-slovacă din Arad, Societatea culturală ceho-slovacă din Peregul Mare, Societatea Economică Slovaca din Nădlac, Societatea culturală slovacă din Nădlac și filialele acesteia. Cel mai mare succes al acestei uniuni poate fi considerat înființarea Gimnaziului Cehoslovac de Stat din Nădlac în anul 1945.

Dupa 1947, toate aceste asociații au fost desființate. Tradiția existentă a activității de teatru de amatori a fost continuată însă în nou înființatele cămine culturale. În anul 1976, la Nădlac, ia ființa Cenaclul literar "Ivan Krasko", care reunește persoanele aparținând minorității naționale slovace active literar. Acest cenaclu nu numai că a generat apariția și dezvoltarea literaturii slovace din România, apariția activității editoriale în

limba slovacă, dar a mai inițiat și activități de cercetare științifică și, mai târziu, în anul 1989, membrii săi au devenit inițiatorii unei alte organizații, angajată și politic, Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România. În anul 1993, cenaclul literar și-a schimbat denumirea în Societatea "Ivan Krasko" ca, după aceea, în anul 1994 să devină persoana juridică sub denumirea de Societatea Culturală și Științifică "Ivan Krasko", axată pe activități lite-rare, de cercetare științifică, consultanță culturală și activitate editorială. În anul 1991, ia ființa la Nădlac și Clubul tineretului slovac, axat mai ales pe activități teatrale și activități sportive și tot la Nădlac ia ființă în anul 1993, Clubul pensionarilor slovaci.

Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România

Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România (UDSCR) a apărut în 1990 ca forum tutelar al minorității cehe și slovace din România. Chiar dacă pe 31 decembrie 1992, Cehoslovacia s-a divizat, Uniunea a continuat să existe ca atare, având autonomie zonală atât pentru minoritatea slovacă cât și pentru minoritatea cehă.

Activitățile organizate pe plan național sunt coordonate de UDSCR, dar filialele zonale își au propria autonomie. Chiar și organizațiile locale sunt autonome, în cadrul filialelor regionale. Filiala București a UDSCR are 31 de membri și este afiliată la zona Arad. UDSCR se definește ca fiind, în primul rând, o organizație cultural-socială. Totuși una din activitățile de bază ale Uniunii este și asigurarea activității politice. UDSCR este reprezentată în Parlament de Florea Ana. De asemenea, slovacii din România au și reprezentanți în organismele de autoritate locală: primari (un primar în Nădlac, aflat la a doua legislatură, și un primar în localitatea Sinteiu, județul Bihor), viceprimari (un viceprimar la Nădlac și unul la Sinteiu), un consilier județean în Bihor și peste zece consilieri locali.

Activitatea civică

Principala publicație a Uniunii Democrate a Slovacilor și Cehilor din România este "Strădaniile noastre" ("Nase snahy"), publicație care și-a reluat activitatea în 1990, după o întrerupere de peste 50 de ani. "Strădaniile noastre" este o publicație lunară, în care sunt publicate articole în limba cehă sau slovacă. Numai actele normative și documentele emise de Uniune sunt traduse atât în limba cehă cât și în limba slovacă. Revista cuprinde o rubrică a parlamentarului, articole de interes general, precum și scurte povestiri, poezie și studii. Revista are și un supliment al Organizației de Tineret: "My" (Noi), supliment mult mai avangardist.

Anual, apar aproximativ 6 cărți aparținând comunității slovacilor din România. "Fondul Literar Slovac" asistă financiar editarea lucrărilor poezilor și scriitorilor slovaci, acorda granturi pentru proiecte culturale, mai ales dacă acestea vizează teme regionale care includ zonele locuite de slovaci din Iugoslavia, România și Ungaria. În 1991, în România a fost adusă o tipografie completă din Cehoslovacia.

În ceea ce privește scriitorii de expresie slovacă, șase dintre aceștia sunt membri în Uniunea Scriitorilor din România, opt sunt membri de onoare ai Asociației Scriitorilor din Slovacia și doi ai Societății Scriitorilor din Slovacia.

Societatea culturală "Ivan Krasko" desfășoară și o activitate de cercetare. Societatea a editat de curând "Atlasul Cultural al Slovacilor din România", album etnografic și cultural care conține peste 1 000 de pagini și 600 de hărți. Lucrarea a fost catalogată de Institutul de etnografie din România ca fiind primul atlas de acest fel editat în România. Tot în cadrul societății "Ivan Krasko" se desfășoară și activitate de traducere, atât din literatura slovacă în limba română cât și din literatura română în limba slovacă. În acest context, revista "Oglinzi paralele" care apare de patru ori pe an, își propune să prezinte texte din literatura contemporană slovacă și română.

În Nădlac se poate vorbi și despre o stagiune teatrală în limba slovacă. Aici se prezintă aproximativ cinci premiere pe an, din dramaturgia slovacă, română și universală. Tot la Nădlac există și muzeul slovacilor din "Țările de Jos" (Țările de Jos fiind numite teritoriile sudice ale fostului Imperiu austro-ungar: Transilvania, Voivodina), aici desfășurându-și activitatea un muzeograf și un etnograf. Pe plan național, UDSCR organizează din doi în doi ani "Festivalul folcloric slovac" și "Festivalul folcloric ceh", alternativ, în localitățile locuite de aceste minorități. În ceea ce privește proiectele educaționale, statul slovac acordă anual 10-20 de burse integrale în Slovacia pentru absolvenții din cele două licee din România cu predare în limba slovacă, liceul "Josef Gregor Tajovsky" din Nădlac și liceul "Josef Kozacek" din Budoii. De asemenea, există un program al Ministerului Culturii din Slovacia care vizează reciclarea periodică a cadrelor didactice de limbă slovacă din România.

Test de autoevaluare 1.2.

1.2.1. Enumerați cel puțin trei circumstanțe ale așezării pe teritoriul locuit de români a cehilor, slovacilor, croaților și bulgarilor. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.2.2. Enumerați care sunt principalele căi de manifestare a acestor minorități după 1989. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 34

1.7. Germanii

Figura 1.5.
Biserica săsească
din Cristian

Colonizarea populațiilor germanice în spațiul românesc

Germanii care trăiesc în România contemporană au un trecut istoric de secole care se împletește cu istoria frământată a acestui spațiu istoric și cu istoria românilor deopotrivă. Germanii de azi nu sunt deloc urmașii populațiilor germanice care au trecut peste teritoriul Daciei în epoca migrațiilor, ci sunt rezultatul unor procese istorice și evenimente care au adus în zorii evului mediu și în epoca modernă importante comunități germane în acest spațiu al Europei central-orientale.

Unul din aceste procese este cel al așezării sașilor în Transilvania, începută în timpul regelui ungur Geza al II-lea (1141-1162), și care durează până în secolul XIV. Deși erau franconi de origine în cea mai mare parte această populație germanică a fost numită în documente saxones, sași, ei au fost colonizați în părțile Sibiului, Bistriței și Brașovului. Ei s-au așezat pe fundus regius, pământul regesc și au primit din partea regalității largi privilegii. În anul 1224 regele Andrei al II-lea le oferă un nou privilegiu, Diploma de aur, care le oferea jurisdicție proprie și autonomie administrativă, făcându-i dependenți de persoana regelui. Aceste drepturi și privilegii au fost apoi în secolele XIV-XV extinse și asupra altor două scaune (Seica și Mediașul) ca și asupra districtelor Bistrița și Brașov. Regele Matia Corvinul reunește, la 1486, toate aceste teritorii într-o structură juridico-administrativă, numită Universitatea Săsească, ce va dăinui vreme de secole până în epoca modernă.

Rolul sașilor în crearea civilizației urbane în spațiul locuit de români

Sașii au manifestat de timpuri predilecție pentru civilizația citadină fondând și dezvoltând un important număr de așezări urbane în spațiul transilvan și contribuind la fondarea altora în afara arcului carpatic, Sibiu, Brașov, Cluj, Sebeș, Orăștie Bistrița, Sighișoara, Mediaș.

Urmare a revoltelor și răscoalelor țărănești, la 1438 fruntașii sașilor participă alături de cei ai nobilimii și secuilor la realizarea lui *Unio trium nationum*, punând bazele în Transilvania a unei societăți tritipatite care excludea de la viața publică pe ceilalți locuitori ai Transilvaniei.

Odată cu dezvoltarea Reformei, sașii transilvăneni au adoptat ideile luterane. Johannes Honterus, a impus la 1543 ideile luterane în cadrul comunităților săsești din Transilvania, în Brașov și în Tara Bârsei. La 1547 toți sașii deveniseră aderenți ai luteranismului. La 1572 comunitățile săsești religioase au adoptat confesiunea augustină. Dezvoltând o importantă dimensiune politico-administrativă sașii și-au elaborat de timpuriu dispoziții juridice și statute, tipărind la 1583 un codice numit *Eigen-Landrecht der Siebenburger Sachsen*, cod ce a rămas în uz până la 1853 la introducerea în principat a Codului civil austriac.

Secolele XVII-XVIII

Pe tot parcursul secolului al XVII-lea, sașii transilvăneni au continuat să-și desfășoare viața urmând vicisitudinile și momentele faste ale țării. În a doua jumătate a secolului, mai ales după înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei la 1683, Habsburgii se apropie și apoi se instalează în Transilvania. Prin Diploma Leopoldină sașii își văd recunoscute vechile libertăți și privilegii sub noua putere Habsburgică care-și aduce în Transilvania prin Pacea de la Carloviț (1699).

În continuarea ofensivei pe valea Dunării, austriecii ajung în urma unor importante lupte, desfășurate sub comanda prințului Eugeniu de Savoia să cucerească Banatul în anii 1716-1718. Ca domeniu al coroanei, Banatul timișan s-a bucurat de o deosebită atenție din partea curții vieneze. Una din caracteristicile acestei politici a fost popularea noii provincii cu coloniști în majoritate de neam germanic și de confesiune catolică.

Se desfășoară astfel ce-a de-a doua etapă a procesului de colonizare a unor elemente germanice în spațiul românesc. Primul val de colonizare al șvabilor a durat până la războiul dintre anii 1736-1739. Aceștia au fost de regulă țărani, meseriași lucrători silvici sau mineri, veniți din Stiria, Tirol, Saxonia și Boemia. Alături de ei au fost colonizați în Banat și alte grupuri de populație formate din spanioli, francezi, italieni. Războiul deranjează însă noile colonii, unii mor în urma epidemiilor.

Al doilea și cel mai important val colonizator se desfășoară în epoca Mariei Tereza. Banatul este colonizat acum pe baza unui plan sistematic și minuțios întocmit. Întreaga activitate este orientată de stat. Au fost emise patente de colonizare la 1763, 1772. Au fost create noi localități și s-au delimitat casele și parcelele de pământ. O curte țărănească tip avea 24 de iugăre de pământ arabil, 6 iugăre de fânaț 6 iugăre de pășune și un iugăr curtea. Întreg teritoriul provinciei este amenajat, desecat, canalizat, iar suprafețe întinse au devenit roditoare. În 1782 a fost inițiată a treia colonizare, în cursul căreia în Banat au fost aduse și populații protestante. În 1787 colonizarea oficială organizată de stat se consideră a fi încheiată.

Cei mai mulți coloniști nu erau șvabi adevărați din sud-vestul Germaniei, ci franconi de pe Rin și Mosela, dar numele de șvabi s-a generalizat în secolul al XVIII-lea pentru toți germanicii din Europa orientală.

Germanii în spațiul maramureșean

Tot în secolul al XVIII-lea a existat și o colonizare privată. În anul 1712, contele Karoly a adus pe domeniile sale din comitatul Satu Mare coloniști germani, ca și numeroși șvabi. În același mod au procedat și

alte familii de magnați transilvani. Coloniștii nou veniți se așează sau întemeiază peste 130 de localități.

Din secolul XIV încoace elemente germanice au fost colonizate și în Maramureș. Veniți din Zips, din Salzburg și din Tirol. Ei erau tăietori de lemne, lucrători la joagăre, dulgheri, plutași, mineri.

După 1774, după ce partea de nord a Moldovei, Bucovina este predată austriecilor, aici sunt de asemenea colonizate elemente germanice. La mijlocul secolului al XIX-lea elemente germanice au fost de asemenea colonizate în Dobrogea, iar în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la București trăiau numeroși germani.

Contribuția germanilor la cultura română

Toate grupurile de germani de pe teritoriul României au adus o contribuție deosebită la dezvoltarea societății, culturii și artelor. Sașii din Transilvania au avut un sistem de școli elementare încă din secolul al XIV-lea, iar gimnaziile lor sunt primele din spațiul românesc. În secolul al XVIII-lea învățământul primar al sașilor devine obligatoriu, sașii fiind în această privință primii în Europa. Din perioada romanului, goticului și a Renașterii în Transilvania și din epoca barocului în Banat se păstrează numeroase monumente și opere de artă care se numără printre operele însemnate ale culturii germane și europene. Cele peste 200 de cetăți țărănești și biserici săsești fortificate reprezintă o realizare de excepție. Bibliotecile și muzeele din orașele României păstrează apoi opere de valoare inestimabilă care indică contribuția deosebită a germanilor din România la patrimoniul cultural românesc și european.

Sașii au constituit apoi un element dinamic și înnoitor în toate domeniile vieții. În Banat și în teritoriile locuite de sași și șvabi s-a dezvoltat urbanismul, industriile prelucrătoare, un sistem de case de economii și de bănci care au făcut să prospere economic și social provinciile respective.

Evoluții politice din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu tendințele neoabsolutiste, liberale și mai ales instalarea dualismului austro-ungar, în rândul populației de șvabi și sași se accelerează tendința de organizare în partide politice moderne. Șvabii din Banat au înclinat mai degrabă spre o acomodare cu maghiarii, dar în Transilvania odată cu desființarea Universității săsești la 1876, sașii și-au constituit Partidul poporului Volkspartei, spre a rezista tendințelor de maghiarizare.

În 1906 șvabii au creat Partidul popular german din Ungaria, sub conducerea lui Edmund Steinaker, ducând o luptă acerbă pentru păstrarea și conservarea limbii materne în administrația locală, biserică și școală. Dacă sașii și populația germană din Bucovina au reușit conservarea identității lingvistice și culturale nu același lucru se poate spune despre șvabii bănățeni și sătmăreni care au suferit un proces de maghiarizare și de pierdere a limbii și identității.

Figura 1.6.
Costume populare săsești la începutul secolului XX

Germanii din România în perioada interbelică

Sfârșitul primului război aduce destrămarea monarhiei austro-ungare și cea mai mare parte a acestor populații germanice se regăsesc cetățenii noului stat România. Politic cei mai mulți dintre germani au aprobat actul de autodeterminare a teritoriilor care s-au unit cu România.

Germanii din Bucovina au votat prin cei 7 reprezentanți ai lor unirea Bucovinei cu România în Congresul General al Bucovinei. La fel au procedat și germanii din Basarabia, care întruniți într-un congres extraordinar la 7 martie 1919, hotărăște în unanimitate să recunoască unirea Basarabiei cu România. În ce-i privește pe sașii din Transilvania, ei decid prin Consiliul național german săsesc, la 30 decembrie 1918 să recunoască hotărârile adunării de la Alba Iulia. Hotărârea este reiterată la 8 ianuarie 1919 în adunarea de la Mediaș, aprobată de o mare adunare săsescă la Sighișoara. În ce-i privește pe șvabii din Banat, după pendulări și ezitări afirmă dorința de a trăi în cadrul noului stat românesc.

Populația germană din noul stat român creat la 1918 număra în jur de 750.000 de membri, reprezentând 4,1% din populația noului stat. Pe provincii aceștia erau repartizați după cum urmează. În Transilvania 237.416, în Banat 275.369, în Satu Mare 31.067, în Basarabia 81.089, în Bucovina 75.533, în vechiul regat 32.366 și în Dobrogea 12.581 de persoane.

Cadrul democratic al noului stat a permis germanilor să-și conserve interesele economice și să-și dezvolte limba și tradițiile culturale și religioase.

Minoritatea germană din România a avut la dispoziție în România interbelică un important număr de publicații, circa 70 de ziare și reviste în limba germană, în 1922, numărul acestora crescând la 176 în 1934.

Evoluții politice interbelice

Din punct de vedere economic, reforma agrară realizată de statul român la 1921 au adus avantaje și dezavantaje germanilor din România, în sensul că o parte a sașilor a obținut noi pământuri, în timp ce o alta mai bine dotată a pierdut o seamă de avantaje și proprietăți. Nemulțumiți la

Început deoarece Constituția din 1923 nu a acordat drepturi colective, decolajul economic din anii 1924 au refăcut o relația pozitivă a germanilor cu statul român. Din punct de vedere organizatoric ei erau organizați în grupări și partide politice.

Din punct de vedere politic germanii din România interbelică se organizează spre a-și promova și apăra interesele politici. În urma primelor alegeri din 1919, ei trimit în parlamentul României întregite un număr de 25 de mandate de deputați și senatori. În noiembrie 1919 aceștia constituie Partidul național german din România Mare. (Deutsche Volkspartei in Grosenrumanien). Mai târziu el se organizează în Partidul Parlamentar german. La 1921 se naște Uniunea Germanilor din România ca autoritate centrală a națiunii germane din România în frunte cu Rudolf Brandsch. În general germanii au colaborat cu guvernele liberale sau național-țărăniște, unii dintre reprezentanții săi ocupând funcții administrative în guvernele interbelice.

În condițiile ascensiunii fascismului în Germania, o nouă generație de politicieni din cadrul populației germane din România abandonează concepția culturală despre națiune și valorile regionalismului, orientându-se spre ideologia pangermanistă și spre valorile promovate în Germania de național socialism. În anul 1932 Fritz Fabritius crează la Sibiu o organizație de orientare național-socialistă NSDR, ce milita pentru unitatea culturală a germanilor de sânge din întreaga lume. Fabritius și adepții săi reușesc să se impună la conducerea Uniunii Germanilor din România și la cea a Partidului German.

Stimulați și de imixtiunile și influențele reprezentanților din Germania a acestei ideologii, populația germană din România a aderat la ideologia fascistă. În România interbelică o parte a reprezentanților germanilor din România aderă la ideile și influențele fascizante, intrând sub influența unora dintre liderii germani fasciști, constituind Grupul etnic german din România, în frunte cu Andreas Schmidt.

După declanșarea celui de-al doilea război mondial, o parte a germanilor din România au fost transferați în Germania. La 20 noiembrie 1940 Ion Antonescu recunoaște oficial Grupul Etnic German iar Partidul Național Socialist German al Muncitorilor din România era socotit exponentul voinței naționale a grupului etnic. Germanii din România beneficiau de personalitate juridică, fiindu-le recunoscută autonomia culturală. Un important număr de germani s-au înrolat în armata germană, iar în anul 1943 aparținând Grupului Etnic German de pe teritoriul României erau obligați să satisfacă stagiul militar în trupele SS. Circa 60 000 de bărbați au participat în Germania în industria de război sau în trupele SS, dând un important număr de victime.

Germanii din România după al doilea război mondial

După 23 august 1944, populația germană din România este obligată să suporte alte vicisitudini. O parte a fost transferată în Germania, o altă parte a fost deportată la muncă în Uniunea Sovietică. În noaptea de 10 ianuarie 1945 bărbații între 17 și 45 de ani și femeile între 18 și 30 de ani au fost deportate, obligate să ducă o viață dură în lagăre, mine sau întreprinderi sovietice.

Instaurarea la 6 martie 1945 a guvernului condus de Petru Groza a însemnat accelerarea instalării comunismului în România. Germanii din România au fost obligați la dure persecuții. Prima măsură a fost cea a deportărilor, urmată de reforma agrară prin care pământurile și proprietățile agrare de orice fel aparținând germanilor care au colaborat cu Germania hitleristă, au trecut în proprietatea statului. Circa 70.000 de familii germane au fost astfel deposedate de pământuri și case, și-au pierdut tot inventarul agricol. Prin naționalizarea de la 11 iunie 1948 germanii proprietari din mediul urban pierd toate întreprinderile și afacerile pe care le deținuseră. Prin legea electorală din 1946 germanii pierd dreptul de vot, acesta fiindu-le redat abia la 1950. Sunt naționalizate bunurile bisericilor, școlilor, învățământul în limba germană fiind organizat de către statul comunist, puternic ideologizat.

Urmare a acestor importante pierderi, populația germană din România este puternic diminuată. După Recensământul din 1948, trăiau în România 343.913 germani, reprezentând 2,2% din populația țării. Sub comunism situația se „normalizează”, în sensul că reapar ziare și reviste, școli și licee, dar toate acestea ideologizate și controlate de statul comunist. Constituția din 1948 prevede formal egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, indiferent de naționalitate. Nenorocirile nu se terminaseră în-că. Între 1951 și 1956 un număr de circa 45000 de șvabi din Banat sunt deportați în Bărăgan. În acest context, începând cu 1956 România și Republica Federală Germania încep să încheie acorduri în vederea repatrierii în Germania a unor germani din România. Odată cu „liberaliza-rea” din anii 1960 comunitatea germanilor din România se reorganizează, o parte a populației germane devenind membrii PCR, și trimițând deputați în Marea Adunare Națională. Se organizează acum Consiliul oamenilor muncii de naționalitate germană.

În paralel Germania federală a încheiat acorduri secrete cu România, astfel că pentru fiecare etnic repatriat, România comunistă primea între 4000 și 10.000 de mărci germane. Până la 1977 se pare că au plecat circa 25.000 de etnici germani. Conform statisticilor oficiale în ultimii ani au comunismului au plecat din România un însemnat număr de germani. 1985 - 12.809, 1986 - 11.034, în anul 1987 - 11.639, în anul 1989 - 14.598 de persoane. La căderea comunismului mai trăiau în România o populație germană de circa 260.000 de persoane.

Germanii din România după 1989

Căderea comunismului n-a oprit acest proces de emigrare masivă a etnicilor germani din România, ba dimpotrivă, în primii ani postrevoluționari cifrele cunosc o creștere explozivă. Astfel în 1990 un număr de 60.072 de germani părăsesc România, ca apoi procesul emigraționist să se stabilizeze în anii următori. În 1991 au plecat 15.567, la 1997, 1.273. Recensământul din 1992 constată astfel scăderea drastică a populației germanilor din România la 119.462 de persoane.

Imediat după căderea regimului comunist populația de origine germană a început să se organizeze politic. A luat naștere Forumul democratic al germanilor din România care reunea organizațiile regionale ale germanilor din toate provinciile istorice. Au fost revigorate instituțiile culturale și de învățământ, iar biserica evanghelică de confesiune

augustană și cea catolică s-au implicat activ în activități socio-culturale. Unul din fenomenele caracteristice pentru germanii din România este cel al migrației spre Germania. La 1999 se estima că numărul etnicilor germani era de circa 90.000 de persoane.

Comunitatea germanilor din România dispune astăzi de o largă rețea de organizații politice și economico-sociale la nivel local și regional. 127 de foruri locale și centrale, 141 asociații agricole, un însemnat număr de fundații și asociații non profit în vederea consolidării coeziunii și a menținerii identității. Remarcăm Casa Adam Muler – Guttembrunn din Timișoara, centrul cultural și căminul spital pentru bătrâni Dr. Carl Wolff din Sibiu. Învățământul cu predare în limba germană s-a consolidat într-un sistem de unități și secții. Astfel în anul școlar 1999-2000 funcționau un număr de 167 grădinițe și secții cu limba germană, cu circa 5 700 de copii, 115 școli cu secții germane și școli germane cu 14 500 elevi, 14 specializări universitare în limba germană cu 1600 studenți. O rețea de licee germane de mare tradiție funcționează în zonele și orașele cu populație germană mai numeroasă. Liceul Johannes Honterus din Brașov, Liceul Herman Oberth din București, Deutsches Theoretisches Lyzeum în Satu Mare, Samuel Brukenthal la Sibiu, Liceul N.Lenau la Timișoara, iar licee cu secții de predare în limba germană la Arad, Bistrița, Cisnădie, Cluj, Mediaș, Reșița, Deva, Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Tg. Mureș, București.

După căderea comunismului și-a reluat activitatea o presă cotidiană și culturală în limba germană, dintre care amintim Allgemeine Deutsche Zeitung fur Rumänien, Banater Zeitung (Timișoara), Karpatenrundschau (Brașov), Hermanstadter Zeitung (Sibiu), etc. Televiziunile de stat oferă un important număr de emisiuni culturale și de informare în limba germană.

Deși, după înlăturarea comunismului, comunitatea germanilor din România a cunoscut un proces de revigorare, istoricii și analiștii germani din România estimează că suntem undeva la un sfârșit de ciclu istoric, deoarece numărul germanilor din România se diminuează datorită emigrărilor și declinului demografic natural. După ce a participat de-a lungul secolelor și deceniilor împreună cu românii, maghiarii și alte naționalități la o creație istorică și culturală de excepție, rămâne în seama germanilor din România să-și accepte sau să schimbe un destin istoric în acest spațiu de la Carpați și la Dunăre, la ora integrării europene a României.

Test de autoevaluare 1.3.

1.3.1. Enumerați care au fost zonele de origine ale coloniștilor germanici instalați în Transilvania și ale celor așezați în Banat. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

.....

.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 26.

1.8. Răspunsuri la testele de autoevaluare

1.1.1. Naum Penajot Veçilhari, Victor Eftimiu, Mihăilescu-Toscani

1.1.2. Venirea a 10.000 de armeni în Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare, declarare orașelor Gherla (1711) și Dumbrăveni (1733) ca orașe libere (regale), reînființarea Eparhiei Bisericii armene la București (1931).

1.2.1. Politica de colonizare dusă de către regalitatea maghiară și, mai târziu, de către habsburgi, refugierea în fața presiunii otomane, evoluțiile economice (interesele comerciale și oportunități pentru activități meșteșugărești).

1.2.2. Activitate politică (prin reprezentarea în parlament), activitate publicistică și culturală (reviste și ziare, asociații culturale, dezvoltarea relațiilor culturale cu statul națiune), activitate educațională și de formare a tineretului.

Notă: În cazul în care nu ați răspuns corect la întrebările ultimului test, re-studiați capitolul 1.6. și bibliografia indicată.

1.3.1. Franconia, Stiria, Tirol, Saxonia și Boemia, zona renană

1.9. Lucrare de verificare 1

Pe baza textului de mai sus și al bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat în care să comparați evoluțiile post 1989 ale minorităților etnice din România (prezentate în această unitate de învățare). Punctele de atins sunt următoarele: cauzele și contextul general al venirii acestor populații pe teritoriul actual al României, compararea ocupațiilor, compararea dintre situația demografică a diferitelor minorități, prezentarea principalelor modalități de activitate publică.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

- a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- b. se trimite prin poștă tutorelui.
- c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conținut solicitate,
- utilizarea bibliografiei precizate

1.10. Bibliografie

1. Thomas Nagler, *Istoria germanilor de pe teritoriul României*, în *Convergențe transilvane*, 3, Sibiu, 1995, p. 1-15.
2. Sorina Paula Bolovan, Ion Bolovan, *Germanii din România. Perspective istorice și demografice*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2000.
3. *Buletinul informativ al Forumului Germanilor din România*, nr. 1-8, Sibiu, 1998-2000.
4. *Deportarea etnicilor germani din România în Uniunea Sovietică*, culegere de Hanelore Baier, Sibiu, 1994.
5. Anelli Ute Gabany, *Exodul germanilor din România: cauze, fapte, consecințe*, în *Xenopoliana*, 5, 1997, nr. 1-4, p. 226-236.
6. Ernest Hauler, *Istoria nemților din regiunea Sătmăruului*, Satu Mare, 1998,
7. Edit Szegedi, *O minoritate pe cale de dispariție: germanii din România*, în vol. *Modalități de prevenire a conflictelor interetnice prin cunoașterea multiculturală a etniilor din Transilvania*, Cluj, 1997, p. 25-32.
8. Johann Wolf, *Din istoria șvabilor din Banat*, în *Studii de istoria a minorității germane și a înfrățirii ei cu națiunea română*, II, București, 1981, p. 37-86.

Unitatea de învățare Nr. 2

EVREII, GRECII, ITALIENII, MAGHIARII, UCRAINIENII ȘI RUȘII LIPOVENI DIN ROMÂNIA

Cuprins

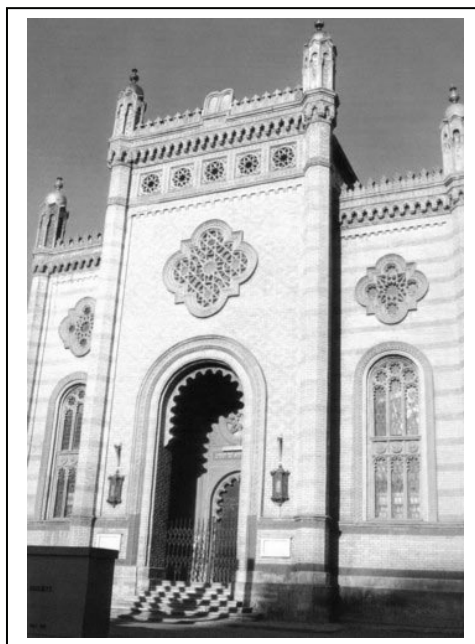
2.1. Obiective.....	28
2.2. Evreii.....	28
2.3. Grecii și italienii.....	34
2.4. Maghiarii.....	38
2.5. Ucrainenii și rușii lipoveni.....	43
2.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare	48
2.7. Lucrarea de verificare.....	48
2.7. Bibliografie.....	49

2.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităților respective.
- Identificarea principalelor evoluții în plan social, economic și cultural.
- Analizarea particularităților comunităților respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităților.
- Utilizarea și interpretarea surselor istorice.

2.2. Evreii

Figura 2.1.
Templul coral din
București

Începuturile istoriei evreilor din România se pierd învăluite între istorie și legendă. Primele atestări documentare ale prezenței lor le avem din perioada Daciei romane, când cu siguranță printre coloniștii sau trupele aduse în Dacia „din toată lumea romană” avem și evrei din provincia Palestina.

Originile și prezența evreilor în spațiul românesc

Dovezi palpabile atestă prezența evreilor în spațiul românesc începând cu secolele evului mediu. În țările române evreii vin dinspre vest, din Germania, Boemia, Ungaria, dinspre Polonia, dar și dinspre sud, din imperiul otoman. Mai ales după expulzarea lor din Spania de către regii catolici Ferdinand și Isabela, ei se răspândesc peste tot în Europa unde pot găsi o atmosferă de toleranță. Ei se regăsesc în activitățile comerciale, ca intermediari ai marelui comerț cu Orientul și dinspre nordul Baltic spre imperiul otoman. De asemenea de timpuriu îi identificăm în activitățile cămătărești, drept creditori ai domnilor și principilor, sau ai altor pretendenți, la Stambul sau în alte orașe din întreg spațiul Europei central-sud-estice. Sunt prezenți de asemenea ca exercitând profesii liberale, medici, dascăli, etc.

Chiar de la începutul prezenței lor atitudinea societății românești a fost ambiguă. Un cunoscut istoric român (Șerban Papacostea), consideră că societatea românească a avut o atitudine de „toleranță ostilă”. Toleranța s-a manifestat prin posibilitatea de a se așeza în țările române, prin libertatea de mișcare și de acțiuni economice. Libertatea cultului, construirea de sinagogi și înființarea de școli. De cealaltă parte, ostilitatea s-a manifestat prin condiția de marginalitate și prin prejudecățile care i-au înconjurat, ca și prin atitudini uneori violente și intolerante. Conform creștinismului evreii au avut mereu imaginea unei responsabilități colective pentru răstignirea lui Isus.

Statutul juridic și dimensiunea demografică

În legiurile bizantine, în primele coduri juridice românești *Pravila de la Govora*, *Îndreptarea Legii* și *Cartea românească de învățătură*, consacră o inegalitate dintre creștini și evrei, se oprește convertirea la iudaism și se stimulează creștinarea. Statutul marginal se accentuează pe măsura avansului spre modernitate.

În planul vieții curente, evreii au fost considerați concurenți reductibili ca negustori sau cămătari, bancheri, și erau mereu percepuți ca agenți ai puterilor străine (otomane, etc). În istoria țărilor române au existat principii sau regimuri care le-au acordat un statut privilegiat, în activități comerciale sau altele, Alexandru Cel Bun, Ștefan Tomșa, Constantin Brâncoveanu, etc), dar au existat și situații când ei au fost persecutați sau extorcați (Petru Șchiopul, Eustratie Dabija, Petru Rareș, etc).

În Transilvania evreii sunt și ei prezenți cam în aceeași perioadă, dovedindu-și utilitatea ca negustori sau creditori, dar și ca medici la curtea u-nor principii precum Ștefan Bocskay, Gabriel Bethlen sau Gh. Rakoczi. La 1623 Gabriel Bethlen le-a acordat un act de privilegii prin care se reglementează un statut favorabil. Ei aveau libertate de așezare și mișcare în principat, practicarea neîngrădită a comerțului, liberul exercițiu al cultului, lipsa discriminărilor. Deși amendate de acte ulterioare, aceste privilegii au consacrat un statut favorabil evreilor din principatul Transilvaniei.

În ce privește prezența cantitativă a comunităților de evrei în spațiul românesc, situația este neclară pentru secolele evului mediu. Odată cu primele statistici lucrurile se limpezesc. În Transilvania, în 1779

conscriptiile atestă 221 familii evreiești cu 461 copii. Iar primul recensământ modern realizat sub Iosif II la 1785-1786 identifică în principatul Transilvaniei 394 de familii evreiești cu 20 92 de persoane, reprezentând 0,14% din totalul populației. În părțile vestice și în Banat numărul evreilor era la aceeași dată de 6 884 persoane. Evoluția este lentă, astfel că la mijlocul secolului al XIX-lea, 1850-1851 numărul evreilor ajunge la 15.000. Este vorba de o creștere naturală dar și de venirea prin emigrație a unor noi contingente de evrei din Galiția, Bucovina, Ungaria.

La 1867 evreii sunt emancipați din punct de vedere juridic, ceea ce conduce la o creștere accelerată a numărului lor. Aceasta face ca până la primul război mondial numărul evreilor din Transilvania și Banat să se ridice la 223 082 persoane.

În cele două principate situația se prezintă cam la fel. Astfel la 1774 în Moldova recensământul efectuat de autoritățile rusești atestă un număr de 1300 familii evreiești, cu prezențe mai importante la Iași, Suceava, Cernăuți, Hotin, Botoșani. La 1838 populația evreiască crescuse destul de mult, sursele atestând 79 164 de persoane. Spor natural, dar și o puternică emigrație din Galiția și teritoriile poloneze și Rusia. La 1860 numărul evreilor din Moldova este de 124 897 de persoane și doar de 9234 în Tara Românească. În Basarabia, devenită rusească, numărul evreilor era la aceeași dată de 78 751. Până la sfârșitul secolului numărul evreilor din România se dublează, ajungând la cifra de 269 015, ca să regreseze în preajma primului război mondial la 239 967 de persoane, datorită emigrărilor și dezbaterilor aprinse cu privire la obținerea cetățeniei și naturalizarea lor.

Figura 2.2.
Casa iudaică din
Cernăuți

De la excludere la emancipare

Epoca modernă aduce noi atitudini și comportamente față de evrei. Epoca a fost animată de vii dezbateri cu privire la emanciparea, dobândirea drepturilor cetățenești, dar și de momente dificile.

Astfel în Transilvania, în epoca Mariei Tereza atitudinile față de evrei se înăspresc, este introdusă o taxă specială de toleranță, iar printr-o

reglementare din 1776 numită Judeonordnung, în Banat se limitează numărul familiilor evreiești admise, și libertatea de mișcare, dreptul de a practica unele activități comerciale, restricții sociale. La 1779-1780, o dispoziție cerea concentrarea tuturor evreilor la Alba Iulia și interzicerea altor ocupații cu excepția comerțului, oprirea venirii altor evrei din afară.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea

Dar, în deceniul josefin situația se schimbă radical, Iosif II la 1783, prin edictul de toleranță operabil în părțile vestice și în Banat deschide evreilor accesul la bresle și învățarea meseriilor, școli publice, înlătură însemnele distinctive. În marele principat, măsuri similare ușurează condiția evreilor. În prima jumătate a secolului XIX se dezvoltă o vie dezbateri privind emanciparea totală a evreilor și acordarea drepturilor cetățenești. Dar anumite măsuri de emancipare alternează cu momente dificile, (revoluția de la 1848-1849) și chiar cu restrângerea unor prevederi favorabile în epoca neoabsolutistă și neoliberală. Dualismul aduce la 1867 emanciparea totală a evreilor din Ungaria modernă.

În cele două principate și apoi în România modernă, evoluția lucrurilor a fost oarecum paralelă, dar achizițiile pozitive în sensul emancipării au fost mai târzii și obținute cu eforturi mai mari. Rezultat al dezbaterilor din epoca pașoptistă, programele revoluționare de la 1848 propun „emanciparea israeliților și drepturi politice pentru toți concetățenii de alte credințe” (proclamați de la Islaz), sau „emanciparea graduală a israeliților” (Dorințele partidei naționale din Moldova). Codul civil a lui Cuza oferă evreilor posibilitatea naturalizării individuale după o ședere de 10 ani în România.

Constituția din 1866

Constituția din 1866 reduce însă drastic șansele evreilor de naturalizare și emancipare, condiționând cetățenia română de apartenența la o confesiune creștină. Chiar și guvernele liberale iau măsuri antievreiești severe, precum interzicerea instalării altor evrei sau expulzarea altora, iar creșterea demografică a populației evreiești și manifestarea ei în ocupații specifice clasei de mijloc, conduce la atitudine intolerante din partea populației autohtone. Conservatorii se vor dovedi mai moderați cu privire la măsurile antievreiești, dar climatul nu este unul foarte favorabil emancipării.

Datorită faptului că în Europa condiția evreilor devenise una emancipată, problema evreiască din România devine una europeană. La Congresul de pace de la Berlin, care încheie războiul ruso-româno-turc, recunoașterea unui statut de independență a României este condiționată de modificare punctului 7 din Constituția României și de emanciparea populației ei evreiești. La presiunile marilor puteri europene se impune o soluție „surogat”, în sensul că se refuză emanciparea în bloc a tuturor evreilor ci la 1879 se oferă posibilitatea naturalizării individuale, prin lege specială a evreilor cu o vechime de locuire de peste 10 ani în România. În fapt pe această cale s-au naturalizat un număr relativ mic de evrei până la 1913.

În jurul acestei probleme se naște o dezbateri intensă în opinia românească până la primul război mondial, pe de o parte evreii organizându-se în asociații care luptau pentru naturalizare, (Uniunea

evreilor pământeni), dar și un climat ostil emancipării care va da naștere și atitudinilor antisemite.

Rezultatul acestor dezbateri a condus la 1919 în urma primului război mondial la decretul-legi de emancipare și naturalizare a evreilor din România. Naturalizarea a fost apoi consacrată prin prevederi cuprinse în Tratatul Minorităților, și în Constituția din 1923.

Evreii din România în perioada interbelică

Perioada cuprinsă între cele două războaie mondiale au oferit evreilor din România posibilitatea afirmării elementului evreiesc în toate domeniile vieții economice și sociale, în învățământ și cultură, în presă, ca și în activități economice, industrie, bănci, etc.

Existau mai multe tendințe în cadrul comunităților evreilor din România, în contextul constituirii unei conștiințe de sine și a unei identități etno-culturale distincte. O parte adoptă ideologia și modul de acțiune al naționalismului modern, sub forma sionismului, privind edificarea unui stat modern în Israel, cu limbă, cultură și instituții naționale. Este tendința ca-re se bucură de mare trecere, mai ale în deceniile care au precedat primul război mondial.

Curente de gândire cu privire la “problema evreiască”

O altă tendință s-a orientat spre mișcările de stânga și extrema stângă, vizând rezolvarea problemei evreiești în cadrul unei reorganizări generale a întregii societăți, odată cu eliminarea tuturor inegalităților. În ultimele decenii ale secolului XIX, o elită intelectuală evreiască a adoptat ideile socialiste (C. Dobrogeanu-Gherea), iar după război, unii s-au regăsit în mișcarea socialistă, iar alții în cea comunistă.

O a treia soluție viza mai degrabă tendința de integrare în societatea românească, dar prin menținerea individualității culturale și spirituale pro-priei și a deplinei egalități în drepturi. S-a creat o *Uniune a evreilor români*, din mai vechea *Uniune a evreilor pământeni* care a participat la viața publică democratică din România interbelică, în coaliție cu marile partide democratice românești PNL și PNȚ. În Transilvania după emancipare, tendințele spre asimilare în națiunea maghiară au fost puternice, o parte din evrei s-au integrat politic după război în Partidul Maghiar, în timp ce o alta au format Uniunea națională a evreilor din Transilvania, de orientare sionistă.

Problemele comunității evreiești la sfârșitul perioadei interbelice

Dar acest curs firesc al lucrurilor se schimbă, odată cu ascensiunea fascismului în multe țări din Europa. În România interbelică grupuri politice ca legionarii au asumat ca ideologie părți din antisemitismul modern, promovând idei exclusiviste, și susținând chiar eliminarea fizică brutală a evreilor. Din aproape în aproape, unele guverne românești propun o legislație discriminatorie, cum ar fi restrângerea angajaților neromâni din întreprinderi, iar guvernul Goga-Cuza adoptă la sfârșitul anului 1937 o legislație antievreiască ce viza revizuirea cetățeniei. Anul 1940 aduce în condițiile războiului o escaladare a măsurilor antievreiești, iar perioada guvernării mareșalului Antonescu și a legionarilor (septembrie 1940-ianuarie 1941), aduce o legislație antievreiască ce anula drepturile și libertățile cetățenești, decreta exproprierea bunurile evreiești, introduce-rea lui *numerus clausus* în învățământ și profesiunile

Persecuții și pogromuri

liberale. În paralel atitudinea față de evrei capătă dimensiuni violente, totul culminând cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941, în care legionarii au provocat asasinarea la București a 120 de evrei și distrugerii de bunuri aparținând populației evreiești.

Izbucnirea războiului în iunie 1941 a transformat măsurile violente într-o practică de masă. Au loc persecuții și pogromuri ca cel din Iași (iunie 1941), și deportarea în masă în Transnistria a evreilor din Basarabia și Bucovina, considerați „evrei străini” și declarați elemente favorabile „dușmanului bolșevic”. Protestul unei părți a societății civile, fruntași politici, oameni ai bisericii, etc., precum și acțiunea monarhiei a salvat viața a circa 300 000 de evrei români, care în ciuda unor măsuri vexatorii n-au fost deportați.

În schimb, în Transilvania de nord, cedată Ungariei prin arbitrajul de la Viena, cei 151 125 de evrei înregistrați de recensământul din 1941 sunt supuși legislației antievreiești cu caracter rasial din Ungaria hortică iar din martie până în iunie 1944, are loc ghetoizarea și deportarea în masă a 131 633 de evrei spre lagărele de exterminare. Populația evreiască a trăit astfel calvarul Holocaustului și persecuțiilor de tot felul.

Toate aceste măsuri fac ca după război populația evreiască a României să se reducă la jumătate față de perioada interbelică. În 1947 existau în România 428 312 evrei care au supraviețuit șocului Holocaustului. Ei au îmbrățișat noul regim și au contribuit la edificarea noului sistem comunist sperând în rezolvarea inegalităților de ordin național și social. În prima etapă a comunismului, cea stalinistă, o parte a evreilor din România s-au manifestat în structurile de conducere ale partidului comunist la toate nivelele.

Dezamăgirea față de noua dictatură, ca și apariția după război a statului Israel au determinat reorientarea evreilor din România spre emigrare, ceea ce conduce la o scădere drastică a numărului lor. La 1956 avem 146 264 de persoane, iar în 1977 cifra se reduce drastic la doar 24 667 de persoane.

Figura 2.3.
Cimitirul evreiesc
din Iași

Ultimele două decenii ale regimului ceaușist de sorginte național-comunistă impune evreilor rămași privați de tot felul, iar ei devin o sursă de obținere a valutei forte necesare regimului, ceea ce stimulează emigrarea. La recensământul din 1992 comunitatea evreilor din România mai număra circa 9 000 de membri.

După căderea comunismului, comunitățile evreiești din România au revenit la o viață normală care-i recunoaște ca cetățeni egali în drepturi și le permite conservarea identității cultural-religioase și interesele specifice.

2.3. Grecii și italienii

2.3.1.Grecii

Numărul estimat al grecilor din România este de 3.897, ceea ce reprezintă 0,02% din populația României. Cei mai mulți dintre ei trăiesc în București, Tulcea, Constanța, Brăila, Galați, Hunedoara, Bacău, Dolj.

Scurt istoric al prezenței populației grecești

Prezența unor puternice comunități proto-grecești pe actualul teritoriu al României este atestată începând cu secolul al VII-lea î.Hr. pe țărmul vestic al Mării Negre. Aici se instalează primele colonii grecești, la Histria, Tomis și Calatis, aflate toate pe actualul teritoriu al județului Constanța. Ulterior, în timpul existenței Imperiului roman și apoi a celui romano-bizantin, prezența unui element grecesc în granițele de astăzi ale României este mai puțin vizibilă, fără a lipsi însă cu desăvârșire.

Lucrurile se vor schimba destul de mult în Evul Mediu și îndeosebi începând din secolul al XVII-lea când Poarta Otomană va decide să guverneze Țara Românească și Moldova prin intermediul unor slujbași aleși special dintre grecii din Fanar. Moștenitori ai patrimoniului spiritual bizantin, cultivați și bogați, fanarioții vor juca un rol important - adesea contradictoriu - în istoria țărilor române. Mulți istorici văd în fanarioți niște "agenți activi ai civilizației" (pentru toleranța religioasă manifestată, promovarea ideilor iluministe, modernizare legislativă), dar nu e mai puțin adevărat că aceștia, în calitate de domni ai țărilor române, își vor urmări propriul interes, obținând beneficii materiale substanțiale. Merită subliniat faptul că din lungul șir al domnilor fanarioți, Ipsilanti, Ghica, Moruzi, Mavrocordat, Callimaki sau Suțu au susținut integritatea statală românească, chiar dacă acest lucru a fost o modalitate de a-și apăra privilegiile și sursele personale de venit.

Situația după 1821

După 1821, în urma mișcării de eliberare națională a grecilor din Imperiul Otoman (și care a pornit de pe teritoriul Țărilor Române), fanarioții sunt înlăturați de la conducere și înlocuiți cu domni pământeni. Dar grecii din Țările Române nu au fost reprezentați doar de fanarioți, istoricii pomenind și de tendințele unor greci din Principate, anume levantinii, ajunși aici de-a lungul vremii cu diverse rosturi și avându-l în frunte pe mitropolitul Dositheu Filitti. Ei doreau o confederație balcanică multinațională sub suzeranitatea turcească, o modalitate de apărare a fiecărei națiuni. În România Mare, după 1918, comunitățile elene erau extrem de puternice. Grecii aveau școlile lor, bisericile, cinematografele,

lăcașele de ocrotire socială, băncile lor. Toleranța autorităților și a românilor simpli era maximă, între români și greci nefiind cunoscute în istorie conflicte de nici un fel. Un număr mare de greci sosesc în România imediat după al doilea război mondial, plecați fiind din țara lor de origine din cauza persecuțiilor politice. Dacă la început se bucură de sprijin din partea autorităților române, la scurt timp, la începutul anilor '50, multor greci români li s-a confiscat totul - averi personale și comunitare - sute dintre ei fiind deportați la Canal, unde nu puțini au și murit.

Figura 2.4.
Interiorul Bisericii grecești din Brăila

Situația de după 1990

Organizația cetățenilor români aparținând minorității elene din țara noastră este Uniunea Elenă din România (UER). Uniunea a fost fondată la București în ziua de 28 decembrie 1989 și a dobândit personalitate juridică la data de 26 februarie 1990. UER, care este compusă din 20 de comunități teritoriale constituite în municipii, orașe sau comune, își propune să apere "dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a membrilor săi".

Pentru aceasta, Uniunea a înființat clase sau secții de învățare a limbii elene (numai în anul 1999-2000 au absolvit aceste cursuri peste 2000 de persoane), iar în trei orașe (București, Brăila și Constanța), începând din 1999, funcționează clase mixte cu predare în limba elenă (patru ore pe săptămână), în cadrul sistemului de învățământ românesc.

UER organizează anual manifestări culturale variate, dintre care amintim sărbătorirea zilelor naționale ale Greciei și României, a zilei de 28 octombrie (când în 1940 poporul elen a respins invazia fascismului italian), a sărbătorilor religioase de Paște și de Crăciun, dar și festivaluri de muzică populară elenă, de dansuri sau de poezie. Uniunea Elenă din România editează, începând din 1993, revista bilingvă "Speranța" și, din 1999, ziarul lunar "Dialog". Din acest an este difuzat, lunar un buletin informativ în format electronic, care poate fi găsit și pe site-ul www.eer.ro.

Uniunea a fost preocupată și de editarea unor studii privind istoria elenismului din România: "Comunitățile grecești din România în secolul al XIX-lea", de Cornelia Papacostea-Danielopolu și "Presa de limba

greacă din România în veacul al XIX-lea" de Olga Cicanci. UER a reușit, după 1990, să redobândească mai multe dintre proprietățile confiscate de regimul comunist, dintre care amintim Teatrul "Elpis" din Constanța sau Cinematograful Elen și Restaurantul "Olimp" din Galați.

Figura 2.5.
Biserica Gre-
cească din Galați
la începutul se-
colului XX

2.3.2. Italienii

Nu există date statistice referitoare la italienii din România, deoarece această minoritate a fost încadrată în categoria "alte minorități" cu ocazia ultimului recensământ. Comunitatea italiană din România estimează o cifră de aproximativ 9.000 de italieni.

Istoricul prezen- **ței italienilor în** **România**

Pe actualul teritoriu al României, italienii au venit mai întâi cu probleme comerciale, mai cu seama în porturi - Galați, Brăila, Constanța sau invitați de domnitorii români ca medici, profesori de arme, profesori de muzică. Începând din secolul al XVIII-lea, italienii au început să vină masiv în România, îndeosebi specialiști în domeniul construcțiilor, pictori, sculptori, decoratori, zidari. Influența lor a fost una consistentă, ținând cont doar de faptul că elemente arhitecturale decorative de influență italiană se regăsesc în stilul brâncovenesc, spre exemplu. Alți italieni, veniți din zone mai sărace precum Friuli și Veneto au ajuns în România în căutarea unui loc de muncă. O bună parte dintre ei nu s-au mai întors în țara de origine și și-au întemeiat aici familii.

Pe teritoriul românesc, italienii s-au stabilit peste tot, însă există regiuni unde numărul lor este semnificativ: Hațeg, unde comunele Clopotiva, Râu de Mori, Sântămăria-Orlea au populație preponderent italiană. Aceștia au venit pe la 1850 pentru a lucra în domeniul forestier. Greci, comuna din județul Tulcea și alte câteva sate din împrejurimi, unde s-au stabilit italieni specialiști în lucrări în piatră și care printre altele au contribuit la construcția podurilor de pe Dunăre. Craiova, dar îndeosebi în satele din jur unde se găsește un număr mare de italieni lucrători în piatră. Etnicii italieni au fost și sunt extrem de prezenți în viața publică din România, din rândul acestei comunități ridicându-se unele personalități precum doctorul Pesamosca, criticul literar Adrian Marino, actorii Ileana Stana Ionescu și Mișu Fotino, regizorul Sorana Coroamă-

Stanca, pictorul Angela Tomaselli, compozitorul Horia Moculescu sau comentatorul sportiv Cristian Țopescu.

Situația comunității italiene astăzi

După 1990, marea majoritate a italienilor din România fac parte din Comunitatea Italiană din România, înființată la Iași, în 1990. Organizația are drept principal scop menținerea identității naționale. Principalele acțiuni organizate de Comunitatea Italiană sunt: sărbătorirea zilei Italiei (2 iunie), festivalul minorității italiene, editarea publicației lunare bilingve "Columna" și a altor volume etc. Dintre cărțile editate până cum amintim "Vicenzo Puschiasis - sculptor în piatră" de Giovana și Gheorghe Munteanu (Piatra Neamț), "Vademecum sentimental - istoricul italienilor din zona Hațeg" de Eugenio di Gaspero, "Relații culturale italo-române de-a lungul secolelor" de Gloria Gabriela Radu (Târgoviște) sau "Povestiri cu italieni" de Gina Modesto Ferrarini (București).

 Test de autoevaluare 2.1.

2.1.1. Menționați trei etape ale emancipării comunității evreiești din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....

2.1.2. Enumerați circumstanțele istorice și principalele aspecte ale Holocaustului pe teritoriul României. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 48

2.4. Maghiarii

Figura 2.6.
Festival folcloric
al maghiarilor din
România

Un trecut istoric **româno-maghiar** **în Transilvania**

Maghiarii sunt probabil poporul cu care românii au avut cele mai numeroase și complexe contacte de-a lungul întregii lor istorii.

Ungurii sau maghiarii au intrat în istoria Europei în jurul anilor 900 ai erei creștine ca unul din popoarele migratoare pe care marile migrații le-au împins dinspre stepele asiatice spre vestul Europei. Aparținând familiei de popoare de origine fino-ugrică, ei trăiau într-un vast areal cuprins de munții Urali, Siberia apuseană până la râul Kama, de unde au emigrat spre vest sub presiunea altor populații asiatice. Presați de huni se așează între râurile Kama și Volga, de unde în jurul anului 750, să se deplaseze între Don și Marea Azov, iar un secol mai târziu în întâlnim în Etelkuz, „ținutul dintre râuri”, între Nistru și Nipru. În anii 895-896 ei se deplasează spre vest trecând Carpații și „descălecând” în Panonia. Obişnuiți de secole cu creșterea animalelor, au preferat șesul panonic pentru modul lor de viață. La verinrea în Panonia erau organizați în triburi, având un mod de viață specific populațiilor de păstori migratori. La așezarea în Panonia ungurii au găsit aici populații diverse, resturi de populație romanizată, slavi, bulgari și germanici.

Sosirea maghia- **rilor în Transil-** **vania**

În cursul secolului X, începe un proces lent de sedentarizare și de transformare a unui mod de viață războinic și păstoresc. În anul 1000 se vor creștina în rit occidental, sub unul dintre conducătorii lor numit Vajk, care devine astfel primul rege creștin, Stefan, devenit mai târziu prin canonizare, sf. Stefan.

Organizarea regatului maghiar și expansiunea teritorială spre est îi pune pe unguri în contact direct cu românii, care trăiau în ducate/voivodate româno-slave în zona Bihorului sau Banatului de mai târziu. Avansul spre răsărit i-a făcut să treacă Carpații apuseni, pătrunzând în podișul Transilvaniei, care devine astfel Tara de peste pădure, Ultrasilvana, Transilvania, Ardeal. Cucerirea teritoriului intracarpatic se realizează lent pe etape succesive în secolele XI-XIII. Într-o primă fază, sub regele Stefan cel Sfânt, este cucerit teritoriul dintre Tisa Dunăre și Mureș, Crișana, Sătmarul. În secolul XII, cucerirea continuă, iar teritoriul intracarpatic este transformat într-un principat, apoi într-un voivodat, formă tradițională româno-slavă, după modelul instituției românești. Spre a consolida stăpânirea noului teritoriu, regalitatea maghiară se sprijină pe

populații precum secuii și pecenegii. Secuii sunt folosiți mereu ca avangardă a înaintării spre est, unde au și fost instalați spre a apăra trecătorile Carpaților orientali de ultimii migratori. Regii maghiari au adus și alte populații, sașii și cavalerii teutoni, pe care i-a așezat în sudul Transilvaniei și în Tara Bârsei.

Coexistența maghiarilor și a românilor în spațiul transilvan

Aceste colonizări de populații n-au dizlocat nicidecum, decât în parte populația românească, răspândită peste tot în spațiul intracarpatic ca și în câmpia de vest și Banat. Așa se face că în urma evoluției situației din primele secole ale evului mediu, Transilvania a devenit leagănul unei civilizații specifice, în care conviețuiau, într-o relație complexă, uneori pașnică, alteori dificilă, grupuri etnice diverse, români, maghiari, germanici, secuii, etc. S-a constituit de-a lungul evului mediu o societate transilvană de stări și de ordine, în care componenta etnică a jucat un rol important, bucurându-se de un statut politic și social diferit, dar care de voie de nevoie a fost obligată să conviețuiască. Această conviețuire a avut și raporturi dificile.

Situația maghiarilor în secolele XVI-XVIII

În ce privește proporțiile cantitative, dimensiunea demografică a fiecărui grup etnic, lucrurile au rămas mereu relative, datorită lipsei datelor concret măsurabile. Sursele medievale și premoderne oferă totuși o ordine de mărime cu privire la raportul demografic dintre comunitățile care conlocuiau în Transilvania. Astfel, Anton Verancics oferă în secolul al XVI-lea următoarea situație. Românii formând o majoritate relativă, locuind peste tot, reprezentând în jur de două treimi, în timp ce ungurii, sașii, secuii formau cealaltă treime.

Dacă la începuturile evului mediu, românii au intrat și ei în structurile politice a voivodatului, în timp se produce un fenomen de marginalizare a acestora, iar în urma răscoalei de la 1514, nobilimea, preponderent maghiară, sașii și secuii, realizează bazele unei societăți tripartite care exclud pe români, ca și componentă etnică din sistemul juridic al voivodatului transilvan.

Urmare a înfrângerii de la Mohacs la 1526, regatul Ungariei este cucerit de turci și transformat în pașalâc, Transilvania se transformă în principat autonom sub suzeranitate otomană. Deja în secolul al XVI-lea, ca urmare a reformei, cea mai mare parte a maghiarilor transilvani va adopta calvinismul care religie, în timp ce sașii vor adopta luteranismul. Principatul se va organiza la rândul-i ca un stat bazat pe uniunea a trei națiuni și a patru religii recepte, care-i excludea pe români ca națiune de la viața publică. Aceștia, deși formau majoritatea aveau un statut de tolerați și constituiau o majoritate marginală în cadrul statului.

Epoca principatului calvin al Transilvaniei (1541-1689), a reprezentat o perioadă de înflorire a culturii maghiare în Transilvania.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, după înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, Transilvania intră în sfera de interes a Habsburgilor, și este cucerită, devenind provincie în cadrul imperiului.

Urmează o perioadă de peste un secol și jumătate din istoria Transilvaniei 1689-1867, când în cadrul imperiului Habsburgic, maghiarii din Transilvania și-au conservat un statut privilegiat. Prin măsurile lor Habsburgii au căutat însă să ofere mai multe șanse și celorlalte populații

care conlocuiau în Transilvania, jucând oarecum rolul de arbitri între interesele deseori opuse ale națiunilor care conlocuiau pe acest teritoriu. Evoluția demografică a popoarelor care locuiau în Transilvania păstrează relativ aceiași proporție. Astfel conscripția realizată la 1773 de înaltul comandament al Transilvaniei sub feldmareșalul J.Fr. Preiss, românii reprezentau 63,5%, iar maghiarii, sașii și secuii cealaltă treime.

După realizarea monarhiei dualiste, lucrurile iau o turnură dificilă pentru naționalitățile nemaghiare din Ungaria. Recensământul din 1880 atestă o prezență de 25,2% de maghiari, 12% germani și 54,9% români. Ultimele decenii ale secolului XIX, sunt caracterizate de o importantă dezvoltare economică și culturală a Transilvaniei în cadrul Ungariei, dar și printr-o politică de maghiarizare a nemaghiarilor. La 1910, recensămintele maghiare constată un număr sporit de maghiari, 31,6%, față de un număr scăzut de germani, 10,7%, și un număr relativ stabil de români, 53,7%.

Figura 2.7.
Scenă din Clujul
la început de se-
col XX

Fig. 2.8.
Scenă din centrul
Clujului în per-
ioada interbelică

**Maghiarii din
România în per-
ioada interbelică**

Sfârșitul primului război mondial aduce destrămarea monarhiei austro-ungare. Românii din fosta monarhie pe baza dreptului popoarelor la autodeterminare își proclamă la 1 decembrie 1918, hotărârea de unire cu România. Conferința de pace de la Paris din 1919-1920 și tratatul semnat la Trianon, la 4 iunie 1920, au consacrat din punct de vedere al dreptului internațional unirea Transilvaniei cu România.

Maghiarii au devenit așadar, o minoritate în noul stat român, creat

după disoluția monarhiei austro-ungare și după hotărârea spre autodeterminare a popoarelor din monarhie. Conform recensământului din 1930 existau în România mare un procent de 24,4% maghiari. În cifre absolute 1.353.276 de persoane. Din punct de vedere a repartiției geografice populația maghiară era majoritară în județele din centrul țării Harghita, Covasna, și aveau procente semnificative în județe precum Mureș, Satu Mare, Bihor, Sălaj, Cluj, Arad, Maramureș, Brașov, Timiș.

Evident, era dificil pentru maghiari să se obișnuiască cu statutul de minoritate. Aceasta a făcut că o parte a maghiarilor din România a plecat în Ungaria, sau o altă parte a emigrat în America. Problema statutului maghiarilor ca minoritari și apoi statutul minorităților în România interbelică a reprezentat o importantă problemă dintre cele două state, România și Ungaria, la Societatea Națiunilor. Marea majoritate a maghiarilor din România s-a adaptat însă la noul statut, continuând să-și ducă viața economică, culturală și politică în cadrul noii patrii. Politic, maghiarii au constituit partide și grupări politice care să le apere interesele. În ianuarie 1921 s-a constituit Uniunea Maghiară, organizație care urmărea să apere interesele maghiarilor ca urmare a exproprierilor impuse de reforma agrară. O serie de elemente radicale au organizat Partidul popular Maghiar, dar cele două organizații au fuzionat din nou sub denumirea de Uniunea Maghiară. La 28 decembrie 1922 s-a constituit Partidul Maghiar, ce reclama prin programul său autonomia teritorială, și autonomie administrativă cât mai largă. În anul 1934, s-a organizat Madosz-ul, o grupare politică de inspirație comunistă.

În România interbelică maghiarii din România dezvoltă o largă rețea de instituții culturale, școli, teatre, societăți de lectură, și un important număr de publicații, ziare și reviste culturale. Se dezvoltă acum o literatură maghiară transilvană. Al doilea război mondial tulbură din nou lucrurile și politica revizionistă a Germaniei și Ungariei face ca partea de nord a Transilvaniei să fie cedată Ungariei în urma arbitrajului de la Viena, 1940.

Figura 2.9.
Scenă din
Covasna inter-
belică

Maghiarii din
România în epo-
ca comunistă

După al doilea război mondial, Transilvania de nord, răpită României prin dictatul de la Viena, 1940, a revenit României. Dar în scurt timp se instaurează în România ca și în Ungaria regimul comunist. În regimul comunist, datorită unei importante prezențe a maghiarilor în rândurile partidului comunist din România, maghiarii beneficiază de o serie de

facilități. Astfel se crează Regiunea Mureș Autonomă Maghiară. Din punct de vedere cultural funcționau în această epocă un Institut medico-farmaceutic la Tg. Mureș și Universitatea Bolyai la Cluj (1951-1959). Reforma administrativă din 1968 a condus la desființarea regiunii autonome, dar instituțiile școlare și culturale ale maghiarilor din România au continuat să se dezvolte. Comunismul a redus în mod semnificativ posibilitățile de exprimare a maghiarilor, ca și a populației majoritare de altfel. Comunitatea maghiară a căutat să-și conserve identitate, față de politica de „omogenizare” socialistă dusă de partidul comunist, cu deosebire în ultimele două decenii ale comunismului. Prin anii 1980 se dezvoltă un proces de emigrare a maghiarilor din România, spre Ungaria sau spre țări din lumea liberă. Cu toate aceste persecuții, maghiarii din România beneficiază de o reprezentare proporțională în instituțiile statului comunist, și își conservă, chiar sub control ideologic instituții culturale și instituții școlare importante.

Maghiarii din România după 1989

Revoluția din 1989 a pus capăt regimului comunist din România, aducând speranță și libertate și pentru minoritatea maghiară. După revoluție maghiarii au căutat să se adapteze, nu fără greutate la o nouă viață în cadrul unei Românie democratice. N-au lipsit situațiile dificile între minoritatea maghiară și români, datorită escaladării conflictelor interetnice, 1991 Tg. Mureș, dar din aproape în aproape situația a redevenit calmă. Din punct de vedere constituțional, a fost redefinit cadrul juridic al existenței minorităților în noul regim democratic. Articolul 4 din noua constituție definește „România patrie comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, naționalitate, de origine etnică, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială.” Prin aceeași constituție statul român recunoaște și garantează persoane-lor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase. România a creat la 6 aprilie 1993 Consiliul pentru Minoritățile Naționale.

Din punct de vedere politic maghiarii din România s-au organizat în cadrul Uniunii Democratice a Maghiarilor din România UDMR, organizație reprezentativă, care a participat la toate alegerile, obținând o importantă reprezentare parlamentară. 27 mandate de deputat și 12 mandate de senator. Pe lângă această reprezentare a nivel național consiliile locale și județene consacră o importantă reprezentare proporțională a maghiarilor în forurile administrative locale și regionale. Astfel în urma alegerilor din 1992 populația maghiară dispunea de 184 primari de comune, orașe municipii, 173 de viceprimari, și de 2950 de consilieri locali, municipali, județeni.

Maghiarii din România și-au dezvoltat și creat după 1989 o importantă rețea de instituții culturale, de învățământ și de informare. Statul român este implicat în finanțarea teatrelor, reviste, muzee, biblioteci, în edituri, emisiuni radio și TV în limba maghiară. Maghiarii dispun de șapte teatre dramatice profesioniste, teatre lirice, teatre de păpuși, ansambluri artistice. Sunt editate astăzi în România un important număr de ziare și reviste de informare sau de cultură, la fel cum există un important număr de edituri ce editează carte în limba maghiară, iar un important număr

de muzee și case memoriale contribuie la conservarea patrimoniului cultural al maghiarimii din România. Învățământul în limba maghiară cunoaște de asemenea o largă rețea de grădinițe, școli, licee cu predare exclusiv în limba maghiară sau secții și clase în licee românești. Învățământul preuniversitar cuprinde un număr de 2 395 de unități și secții. În învățământul superior un important număr de specializări în limba maghiară se dezvoltă la Universitatea Babeș-Bolyai” din Cluj, la Universitatea de Medicină și Farmacie din Tg. Mureș, Academia de Artă Teatrală din Tg. Mureș, ca și la numeroase universități și colegii private din Cluj, Tg. Mureș, Oradea, Gheorgheni, Miercurea Ciuc.

2.5. Ucrainenii și rușii lipoveni

2.5.1. Ucrainenii

Numărul estimat al ucrainenilor din România este de 66.483, ceea ce reprezintă 0,29% din populația țării. Cei mai mulți trăiesc în județul Maramureș, dar și în Suceava, Timiș, Caraș-Severin, Tulcea, Satu Mare etc.

Comunitățile etnice ucrainiene

Ucrainenii din Maramureș și Bucovina – huțulii

Așezările ucrainene din nordul Moldovei și Maramureș, situate în zonele vecine cu masivul etnolingvistic ucrainean și în prelungirea acestuia, sunt cele mai vechi din țară. Mărturii arheologice și lingvistice arată ca o populație slavă de răsărit s-a așezat pe aceste meleaguri încă din secolul al VI-lea, trăind alături de populația autohtonă românească, în timp ce cea mai mare parte a satelor locuite astăzi de ucraineni sunt menționate în vechile acte istorice (slavone în Moldova și latino-maghiare în Maramureș) din secolele al XIV-lea și al XV-lea. În anul 1998, de pildă, satul Ruscova din Maramureș a sărbătorit 625 de ani de la prima atestare documentară. Identitatea lingvistică, culturală și spirituală a ucrainenilor din Maramureș și din nordul Moldovei a fost asigurată și menținută de un adaos etnic continuu din Transcarpatia, Galiția, Pocuția și nordul Bucovinei.

Huțulii (numiți huțani de către romani) sunt cei care locuiesc în zona muntoasă a Bucovinei, pe văile superioare ale râurilor Suceava, Moldova, Moldovița și Bistrița Aurie. Veniți aici încă din secolul al XVII-lea au găsit condiții favorabile pentru a practica ocupațiile lor tradiționale: păstoritul, creșterea animalelor, munci forestiere, plutărit, întemeind un număr însemnat de sate și cătune pe care le locuiesc și astăzi. În vechile hrisoave bucovinene ei sunt numiți "ruși". Graiul huțul este înrudit cu graiurile ucrainene carpatice și cu cel bucovinean care, la rândul lor, sunt parte integrantă a limbii ucrainene comune. Renumiți crescători de cai (ei au impus chiar o rasă de cai), huțulii sunt totodată maeștri în confecționarea și ornarea obiectelor din lemn, piele, corn, în țesut și în broderie. Încondeierea ouălelor de Paști (obicei cultivat îndeosebi în satele Ulma, Brodina, Breaza, Moldovița) le-a adus o faimă internațională.

Ucrainenii din Dobrogea

Haholii

Așezarea ucrainenilor în Dobrogea (Delta Dunării și în zonele limitrofe) este legată de unele din cele mai tragice momente din istoria Ucrainei: distrugerea și lichidarea, în anul 1775, de către țarina Rusiei, Ecaterina a II-a, a Sicei Zaporojene, leagănul secular al năzuințelor de independență și libertate a poporului ucrainean. Pentru a se salva de represalii, circa 8.000 de cazaci zaporojeni se stabilesc, cu încuviințarea Înaltei Porți, în zona Deltei Dunării. Aici, la Dunavățul de Sus, ei organizează în anul 1813, tabara militară "Zadunaiska Sici", care a functionat 15 ani, când a fost desființată de către turci. Spre acest tărâm al salvării, populat la început de cazaci, se îndreaptă până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, grupuri de țărani din regiunile de sud ale Ucrainei, pentru a scăpa de iobăgie și de recrutarea în armata țaristă. Ei întemeiază localități, construiesc biserici și se ocupă îndeosebi cu agricultura, pescuitul, vânătoarea și creșterea animalelor. Pentru a-i deosebi de vecinii lor ruși lipoveni, localnicii îi numesc haholii.

Ucrainenii din Banat

Comunitatea ucraineană din Banat, așezată în câteva sate din zona Lugojului, a Caransebeșului și Aradului, s-a constituit îndeosebi între anii 1908-1918 prin colonizarea unor domenii latifundiare, scoase la vânzare de către proprietarii lor nemți și unguri, situate în partea de sud a Imperiului Austro-Ungar de atunci. Coloniștii ucraineni care și-au cumpărat loturi de pământ proveneau din zonele muntoase și sărace ale Transcarpatiei, din localitățile situate în dreapta Tisei, iar alții, în număr mai mic, din zona huțulă a Bucovinei. Exodul lor a continuat și după 1918. După anul 1970 numeroși etnici ucraineni din satele maramureșene și bucovinene cumpără gospodăriile nemților emigrați, populând numeroase localități care devin majoritar ucrainene (Pogănești, Dragomirești, Stiuca, Remetea Mică, Bârsana etc).

Religie, educație, reprezentare politică

Cea mai mare parte a etnicilor ucraineni din România sunt creștini de confesiune ortodoxă. În anul 1950 a fost înființat Vicariatul Ortodox Ucrainean, cu sediul la Sighetu Marmației, care a fost organizat 40 de ani mai târziu. Aceasta este o instituție bisericească autonomă din punct de vedere administrativ, aflată sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române și are în componența sa două protopopiate (Sighet și Lugoj) cu un număr de 36 de parohii deservite de preoți de etnie ucraineană. După reactivarea bisericii greco-catolice, în anul 1990, a fost înființat Vicariatul general greco-catolic ucrainean, cu sediul tot la Sighetu Marmației. El este subordonat canonic Diecezei Române Unite cu Roma și are în componența sa câteva parohii din județele Suceava (Radăuți, Siret, Cacica) și Maramureș (Sighet).

În ce privește învățământul în limba ucraineană, ca urmare a reformei învățământului public din 1948, în anii ce au urmat, s-a introdus învățământ general obligatoriu în limba maternă și în zonele unde ucrainenii constituiau majoritatea populației. S-au deschis, de asemenea, școli medii la Siret, Sighet, Tulcea și în 1954 la Suceava. Au luat ființă două școli pedagogice de 4 ani la Siret și Sighet, precum și secția de limbă și literatură ucraineană la Facultatea de Filologie din București. În anul 1956 învățau în limba ucraineană circa 8 825 de elevi.

După numai un deceniu și jumătate de funcționare, școlile ucrainene se transformă în școli de predare în limba română, doar în câteva școli ucraineana fiind predată ca materie facultativă. După 1990, învățământul în limba ucraineană începe să se revigoreze. În câteva școli din Maramureș se înființează clase și grupe cu predare în limba maternă, în 1997 se reînființează liceul bilingv "Taras Sevcenko" din Sighetu Marmației. De asemenea, la Liceul Pedagogic "Mihai Eminescu" din Suceava funcționează clase speciale în care sunt pregătiți viitorii învățători pentru școlile din localitățile ucrainene.

În România apar mai multe publicații ale comunității ucrainene: "Curierul Ucrainean" (în limba română), "Ukrainkyi Visnyk" ("Curierul ucrainean", "Vilne Slovo" (Cuvântul liber), "Nas Holos" (Glasul nostru) - revistă a scriitorilor ucraineni și "Obrii" (Orizonturi) - anuar de cultură, literatură și filologie ucraineană. Interesele politice, dar și tradițiile culturale și istorice ale comunității ucrainene din țara noastră sunt reprezentate de Uniunea Ucrainenilor din România (UUR). UUR are cinci filiale de ținuturi și 45 de organizații comunale și orășenești. Ucrainenii sunt reprezentați în Parlament de către deputatul Stefan Tcaciuc, iar la alegerile locale din iunie 2000, din partea UUR au fost aleși 3 primari, un viceprimar și 26 de consilieri comunali.

2.5.2. Rușii lipoveni

Numărul estimat al lipovenilor din România este de 29. 774, iar cel al rușilor de 8. 914, ceea ce reprezintă 0,17% din populația țării. Cei mai mulți trăiesc în județul Tulcea, dar și în Constanța, Iași, Suceava, Brăila etc.

Perspective istorice

Etnie de sorginte slavă orientală, rușii lipoveni apar pe actualul teritoriu al României, îndeosebi în Dobrogea, începând de la mijlocul secolului al XVII-lea, după schisma bisericii ortodoxe ruse. Imediat după sinodul din 1654 în care Patriarhul Nikon a reformat biserica rusă, au început o serie de măsuri restrictive din partea autorităților laice și religioase ruse, care vor culmina cu venirea la putere a lui Petru I cel Mare (1682-1725) și introducerea de către acesta a unor măsuri de europenizare. Refuzul unor credincioși de a accepta înnoirea a făcut ca aceștia să fie supuși unor măsuri administrative foarte restrictive și obligați să poarte o vestimentație specifică. Nemaiputând să suporte toate aceste restricții, staroverii (credincioșii de rit vechi) vor lua calea pribegiei, răspândindu-se în întreaga lume (Polonia, Canada, Alaska, Japonia), inclusiv la gurile Dunării, în Dobrogea. Această din urmă destinație a fost preferată pentru că, la origine fiind pescari din zona râurilor Don și Nipru, ei au putut relua practicarea acestei meserii.

Figura 2.10.
Biserica lipove-
nească din Galați

Rușii lipoveni în România

După un popas în Basarabia sudică, în pădurile de tei, staroverii s-au așezat în spațiul românesc, în mod deosebit în Dobrogea și Bucovina, în două mari valuri: primul, după răscoala lui Bulavin, pe vremea lui Petru cel Mare, al doilea, în timpul țarinei Ecaterina a II-a (1762-1796), când politica de exterminare a căzăcimii a fost contrabalansată de "umplerea" teritoriilor lăsate libere cu ruso-lipoveni. Prima atestare documentară a stavorenilor este din 1762, când este amintită prezența lor la Sarichioi. Cunoscuți sub denumirea de lipoveni (lipatei), aceștia și-au păstrat limba, obiceiurile și credința, fiind divizați atât pe criterii religioase (în 1690 s-au împărțit în popovți - popiști și bezpopovți - nepopiști), cât și etnice (rușii mari-moscoviți, rascolnicii propriu-ziși, cazaci zaporojeni, haholi, necrasovți, ucrainenii).

În cele peste cinci secole în care Dobrogea a aparținut Imperiului Otoman, rușilor lipoveni le-a fost recunoscută oficial biserica și nici nu au fost supuși politicilor de islamizare. De altfel, staroverii fuseseră foarte bine plătiți de Poarta Otomană, fiind considerați "musafiri", Sadik Pașa încercând chiar să organizeze o armată regulată din "necrasovți", pentru a lupta cu mai mult succes contra Rusiei. Incercarea a eșuat însă, în 1828. În schimbul sprijinului acordat Porții, aceștia primeau o largă și deplină autonomie, concesiunea pescăriilor și a unor întinse teritorii, lucru care i-a făcut să intre în conflict deschis cu rascolnicii propriu-ziși, determinând autoritățile otomane să strămute unele grupuri pe Dunare sau chiar în partea asiatică a imperiului, în zona orașului Bursa.

Rascolnicii de rând s-au răspândit în platoul dobrogean și i-au atras de partea lor pe "necrasovți", reinviind și/sau întemeind satele Carcaliu (Kamena sau Komenka), lângă Măcin, Tatarîța (lângă Siliștea) și Ghindărești (Guizdar), lângă Hârșova. Lipovenii necrasovți s-au stabilit cu învoirea turcilor în zona dintre Tulcea și Babadag, mai puțin în Constanța și Năvodari, reconstituind satele Sarichioi (Seriaco) pe țărmul lacurilor Razelm și Jurilovca, care vor fi cele mai bogate sate de pescari din Dobrogea. La sud-est de Babadag, în regiunea muntoasă, se află un al treilea sat - Slava Rusa, populația acestuia ocupându-se cu agricultura, la fel ca și populația din satul vecin, Slava Cercheza. În număr mai mare se găsesc în orașul Tulcea dar și în Chilia Veche, Mahmudia, Ieroplava, Sfistovca, Letea.

Situația minorității rușilor lipoveni după 1878

După revenirea Dobrogei la România, în urma Tratatului de la Berlin (1878), a existat o politică de încurajare a stabilirii în zonă a românilor din regat, tocmai pentru a compensa unele goluri demografice ce s-au creat prin plecarea îndeosebi a neamurilor turcice.

Un rol hotărâtor în păstrarea identității proprii a rușilor lipoveni l-a avut biserica. Slujbele religioase se țin și astăzi în limba slavonă, scrierea se face cu caractere slavone, se folosește calendarul iulian (13 zile după calendarul gregorian). Păstrarea limbii ruse vechi, în care au pătruns unele cuvinte ucrainene și românești, dar și a obiceiurilor și tradițiilor străvechi, constituie un specific al acestei populații slave.

Situația după 1989

Dacă până în 1989 existența comunității rușilor lipoveni nu a fost recunoscută oficial, acum conform datelor oficiale ale ultimului recensământ, numărul estimat al lipovenilor din România este de circa 29.700, iar cel al rușilor de 8. 900, ceea ce reprezintă 1,7 la sută din populația țării. Marea majoritate a acestora, peste 20 de mii, trăiește în județul Tulcea, dar și în Constanța, Iași, Suceava, Brăila, București etc. La 14 ianuarie 1990 se înființează ca persoană juridică Comunitatea Rușilor Lipoveni din România (CRLR), organizație care are ca scop păstrarea identității etnice.

Din noiembrie 1990 este editat ziarul bilingv "Zorile". Din septembrie 1998, la Iași, apare revista de cultură lunară, de asemenea bilingvă Kitej-Grad. CRLR organizează anual olimpiade de limba rusă, festivaluri naționale ale cântecului și dansului rusec, seminarii privind credința de rit vechi etc.

 Test de autoevaluare 2.2.

2.2.1. Enumerați etapele venirii și instaurării autorității maghiarilor în Transilvania. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2.2. Care sunt principalele deosebiri între colonizarea maghiarilor și venirea rușilor lipoveni? Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.2.3. Realizați un referat cu tema Statutul maghiarilor din Transilvania pe parcursul evului mediu, pe care să-l înmânați tutorelui odată cu lucrarea de verificare.

Răspunsurile pot fi consultate la pagina 48

2.6. Răspunsuri la temele de autoevaluare

2.1.1. Instaurarea dualismului austro-ungar, decretele legi din 1919, Constituția din 1923.

2.1.2. Ascensiunea extremei drepte în România și în Europa, existența unei atitudini ostile față de evrei în societatea românească, limitele instituțiilor politice și sociale din România interbelică, concurența economică. Principalele aspecte ale Holocaustului ca atitudine a statului român față de cetățenii de etnie evreiască au fost: legile de românizare, obligativitatea purtării semnelor distinctive (steaua lui David galbenă), lipsa protecției față de atacurile poliției legionare, pogromuri, deportări.

Notă: În cazul în care nu ați răspuns corect la întrebările ultimului test, re-studiați capitolul 2.2. și bibliografia indicată.

2.2.1. Colonizarea Panoniei și prima venire a lor în Transilvania (sec. X), începutul afirmării autorității maghiare și organizarea statului medieval (secolele XI-XIII), structurarea societății transilvănene în conformitate cu structurile regatului maghiar și cu modelul occidental de societate (secolele XIV-XVI).

2.7. Lucrare de verificare 2

Pe baza textului de mai sus și al bibliografiei, alcătuiți un eseu structurat în care să comparați evoluțiile din epoca modernă ale minorităților etnice din România (prezentate în această unitate de învățare). Punctele de atins sunt următoarele: cauzele și contextul general al venirii acestor populații pe teritoriul actual al României, compararea procesului de emancipare, soluțiile și problemele acestor minorități în cadrul României Mari.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

- a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- b. se trimite prin poștă tutorelui.
- c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conținut solicitate,
- utilizarea bibliografiei precizate în această unitate.

2.8. Bibliografie

- Așezările evreiești din România. Memento statistic, București, 1974.
- Lya Benjamin, Definiția rasială a calității de evreu în legislația din România (1938-1944), în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.125-135.
- Moshe Carmilly-Weinberger, Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944), București, Editura Enciclopedică, 1994.
- Victor Frunză, Istoria stalinismului în România, București, Humanitas, 1990.
- Ladislau Gyemant, Evreii din România - destin istoric, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p. 73-87.
- Carol Iancu, Evreii din România 1866-1919. De la excludere la emancipare, București, 1998.
- Carol Iancu, Emanciparea evreilor din România, 1913-1919, București, 1998.
- Gheorghe Platon, Pentru o metodologie a analizei "problemei evreiești" în secolul al XIX-lea, SAHIR, 1997, 2, p. 28-47.
- Cătălin Turluc, Naturalizarea evreilor în România, 1918-1924, în Anuarul Institutului de istorie Cluj, XXXIV, 1995, p.89-97.
- Studia Judaica, Cluj-Napoca, Institutul de Studii Iudaice și Istorie Evreiască „Moshe Carmilly”, vol. I-XI, 1990-2003.
- Dim. G. Ionescu, Relațiile țării noastre cu patriarhia din Alexandria, București, 1935.
- Gh. Ionescu-Gion, Patriarhi, mitropoliți și episcopi greci la București, București, 1897.
- N. Iorga, Domnii români Vasile Lupu, Serban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei, București, 1932.
- Nicolae Iorga, Două pagini din istoria fanarioților, în Analele Academiei Române-
- Nicolae Iorga, Bizanț după Bizanț, Editura enciclopedică română, București, 1972.
- Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș, Maghiarii din România, Cluj-Napoca, Centrul de studii Transilvane, 1995,
- Aurel Răduțiu, Concepte și terminologie, Unele considerații privind majoritate, minoritatele și marginali de-a lungul istoriei, în AICN, 1993, 32, p. 13-17.
- A.L. Ivan, La Roumanie et ses minorités entre les deux guerres, în "Studii de istorie a Transilvaniei,"1999, p. 139-143, RB, 1999, 12-13, p. 139-143.
- Tradiție și actualitate în problema minorităților naționale, în "Studii istorice. Omagiu prof. C. Mureșan, 1998, p. 557-572.
- A. Rădulescu, I. Bitoleanu, *Istoria românilor dintre Dunăre și mare*, București, 1979.

Unitatea de învățare Nr. 3

POLONEZII, RROMII, TĂTARII ȘI TURCII, SÂRBII DIN ROMÂNIA

Cuprins

3.1. Obiective.....	50
3.2. Polonezii.....	50
3.3. Rromii.....	55
3.4. Tătarii și turcii.....	65
3.5. Sârbii.....	69
3.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare	73
3.7. Lucrare de verificare.....	73
3.8. Bibliografie.....	74

3.1. Obiective

- Descoperirea reperelor istorice proprii istoriei specifice minorităților respective.
- Identificarea principalelor evoluții în plan social, economic și cultural.
- Analizarea particularităților comunităților respective.
- Familiarizarea cu bagajul conceptual specific istoriei minorităților.
- Utilizarea și interpretarea surselor istorice.

3.2. Polonezii

Numărul estimat al polonezilor din România este de 4. 247, ceea ce reprezintă 0,02% din populația țării. Dintre aceștia 2.778 trăiesc în județul Suceava, 355 în București, 248 în Hunedoara, 107 în Timiș.

Polonezii în spațiul român de-a lungul istoriei

Relațiile românilor cu polonezii au o istorie de secole, deoarece cele două popoare au fost prin evoluția istoriei multă vreme vecine. Relațiile istorice și contactele culturale au contribuit la importante schimburi reciproce. Polonezii reprezintă astăzi în România una din cele 17 minorități recunoscute de statul român. Destinele polonezilor de pe teritoriul României reflectă cu fidelitate istoria popoarelor român și polonez, ca și raporturile stabilite între ele de-a lungul timpului.

Cu mai bine de 600 de ani în urmă, regele Cazimir cel Mare împinsese granițele Poloniei până la fruntariile Moldovei, inaugurând o lungă perioadă de concurență cu Ungaria, pentru a-și asigura suveranitatea asupra teritoriilor românești și a celor de la Marea Neagră. Miza o constituia controlul asupra principalei căi comerciale ce traversa Europa de la nord la sud și lega Marea Baltică cu Marea Neagră și, mai departe, de Marea Mediterană. În felul acesta, cerealele și postavurile poloneze ajungeau la Brusa, Constantinopol sau Pera. În același timp, această cale comercială se întretăia la Lvov cu un alt drum comercial important, care lega estul de vestul Europei. Semnificative pentru strângerea relațiilor cu Polonia sunt și căsătoriile din rațiuni de stat. Astfel,

Alexandru cel Bun fusese căsătorit cu Ryngalla, sora marelui duce al Lituaniei, Witold, iar fiul lui, Iliăș, cu Maria Holszanka, cumnata regelui Wladzslaw Jagiello. Ieremia Movilă și- a căsătorit toate fetele cu mari magnați polonezi, toți oameni cu mare influență în țara vecină. La fel cum mulți boieri moldoveni s-au bucurat de- a lungul timpului de calitatea de nobil polonez, posedând privilegiile de indigenat în Polonia, precum Miron Barnovschi, și au făcut cariere militare importante, precum Constantin Cantemir, viitor domn în Moldova.

Constituirea comunităților poloneze în Moldova

Despre o comunitate polonă încheagată pe teritoriul românesc putem vorbi, după anul 1774, odată cu schimbarea statutului Moldovei de nord, cunoscută și sub numele de Bucovina. O statistică a acestei provincii datând din 1772/ 1773 atestă un număr de 460 de polonezi, reprezentând 0,54% din populația provinciei.

Emigrația politică poloneză spre teritoriile românești a stat sub semnul dramatismului unor momente din istoria Poloniei. Ea nu s-a constituit în comunități compacte pe teritoriul României, dar prin dinamismul și personalitățile ei, a amplificat ecourile prezenței polonezilor într-un spațiu care le-a fost ospitalier. După înfrângerea insurecției lui Tadeusz Kosciuszko (1794), urmată de cea de-a treia împărțire a Poloniei (1795), mulți polonezi au trecut în Moldova și în Tara Românească, urmând chemarea "Cine-și iubește patria să meargă în Valahia".

După unele izvoare, în Principate s-au refugiat atunci 1 840 de soldați și 50 de ofițeri și subofițeri. Pentru organizarea lor a fost trimis, în 1796, de la Paris, generalul Ksawery Dabrowski, care a înființat la București prima organizație a polonezilor din Principatele Romane, denumită "Confederația Generală a Republicii", menită să relanseze lupta de eliberare națională. Părăsiți de marile puteri, polonezii au fost însă înfrânți la 11 iulie 1797 lângă Cernăuți. Un nou val de imigranți s-a produs după înăbușirea insurecției naționale poloneze din noiembrie 1830. Atunci, 2-3000 de soldați din trupele de cavalerie ale generalului Jozef Dwernicki au ajuns în Transilvania și în Moldova. Cu toate intervențiile și persecuțiile austriece, mulți boieri moldoveni i-au adăpostit pe polonezi, organizându-și cu ei străji înarmate. În urma arestărilor făcute de autoritățile austriece în rândul revoluționarilor galițieni, unul dintre funcționarii acestora, Adolf Dawid, a fost transferat în Transilvania ca inspector de mine, unde a înființat o societate româno-polonă, însușindu-și dezideratele românilor transilvăneni.

Cea mai puternică emigrație politică poloneză era însă concentrată în Moldova, unde veniseră și mulți fruntași ai mișcării galițiene, printre care Teofil Wisniowski, colaborator al lui Adolf Dawid și Faustyn Filanowicz. Ultimul a organizat chiar un detașament militar, "Legiunea Polonă de sud", pe care l-a pus sub comanda lui Ioan Loga (Radziszewki), stabilit la Buda Mică. În 1846, sub comanda lui Teofil Wisniowski, "Legiunea Polona de sud" a participat la luptele din Galiția. În toamna anului 1851, revine în Moldova Zygmunt Milkowski cunoscut în literatură sub pseudonimul T.T. Jez, cu misiunea de a restabili legăturile cu teritoriile ocupate de Austria în vederea susținerii unei noi insurecții naționale. Când a-ceasta izbucnește (ianuarie 1863), mulți polonezi pun iar mâna

pe arme, Zygmunt Milkowski organizând chiar un detașament cu care încearcă să forțeze trecerea prin Moldova (iulie 1863), pentru a provoca un conflict între marile puteri europene, cu eventuale beneficii în folosul insurgenților. Ca în atâtea rânduri, și această ultimă ridicare a poporului polonez a fost înfrântă și un nou val de emigranți a pornit spre România, socotită "teritoriul cel mai prietenos și favorabil".

Printre susținătorii polonezilor se număra principele Al. I. Cuza, care semna cu plăcere ordinele de numire a lor în funcții importante. Medicul lui curant era doctorul cracovian, Feliks Gluck, iar aghiotant un polonez naturalizat, Nicolai Pisotki. La rândul lor, polonezii și-au exprimat în numeroase ocazii simpatia pentru domnitor și loialitatea față de poporul care le-a oferit ospitalitate. Emigrația poloneză din București, deși numeroasă (în jur de 3 000 de persoane), era și cea mai instabilă. Mulți emigranți "pasageri", după un timp petrecut în capitală, plecau în Apus sau în orașele de provincie, unde găseau mai ușor o ocupație. De aceea și primele organizații (comunele) înființate în 1867, sau sala de lectură a Bibliotecii polone s-au dizolvat foarte repede.

Secolul al XIX-lea Până în primele decenii ale secolului XIX situația polonezilor din Moldova nu se modifică radical, nu există valuri importante de emigrare sau de colonizare. Dispariția statului polonez ca urmare a împărțirilor succesive a adus și în spațiul românesc un număr relativ important de polonezi. O seamă de soldații polonezi se retrag în Moldova, iar în Bucovina sunt colonizați alături de slovaci din zona Teschen și Galiția în Bucovina la sfârșitul secolului XVIII. După înfrângerea revoluției poloneze din 1831, au urmat prezența altor refugiați în Bucovina și în Moldova și Transilvania, numărul lor ridicându-se la circa 6-7000 de oameni.

Comunitatea polonezilor din țările române era relativ redusă numeric, ei exercitau diverse meșteșuguri sau profesii liberale, atunci când nu erau refugiați politici sau militari.

**A doua jumătate
a secolului al
XIX-lea**

O etapă distinctă în evoluția comunității poloneze din România începe în momentul 1863-1864 după înfrângerea noii revoluții poloneze. Sute de refugiați polonezii sunt atestați în diverse localități din Moldova și Dobrogea. În Bucovina, pe de altă parte se constată după 1848 o emigrație poloneză care crește în intensitate în deceniile de la sfârșitul secolului XIX. La 1870 sunt atestați în provincie 2 475 de polonezi, caracterizați printr-o educație ridicată și grad înalt de alfabetizare. Acest nivel ridicat de instrucție și alfabetizare a făcut să apară numeroase societăți culturale, de lectură, care aveau menirea de a cultiva și conserva valorile culturale și identitare, limba, credințele religioase, istoria națională. *Societatea polonă de lectură* din Cernăuți, *Societatea academică polonă Ognisko* din Cernăuți, *Societatea de sport și gimnastică Sokol* din Cernăuți (1892), *Corporația Academică Lechia*, *Clubul sportiv Wavel*, *Societatea de lectură* din Suceava.

După 1880 în mediile poloneze debutează gazetăria polonă bucovineană. Gazete umoristice, săptămânale, precum *Gazeta Polska*, cu rol de informare dar și de a educa în spiritul valorilor naționale, presa poloneză a consacrat talente poetice precum poetul Aleksander

Morgenbesser. Deja pe tot parcursul secolului XIX polonezii din Cernăuți inițiază trupe de teatru, și teatre. La 1910 comunitatea poloneză din Bucovina număra 36.210 persoane care se revendică drept polonezi.

Polonezii din România în perioada interbelică

Începutul primului război mondial a trezit din nou speranțele polonezilor, privind constituirea unui stat național. În cele din urmă, Polonia și-a redobândit independența. Sfârșitul primului război mondial conduce la destrămarea celor două imperii, austro-ungar și țarist și realizarea statelor naționale pentru români și polonezi deopotrivă. La ședința consiliului național din 15/17 noiembrie 1918 polonezii bucovineni au fost singurii dintre reprezentanții minorităților din Bucovina care au votat fără rezerve unirea Bucovinei cu România.

Organizații politice ale polonezilor

Deși după renașterea statului polonez, mulți emigranți, mai ales intelectuali, s-au repatriat, semnarea convenției româno-polonă în 1921 a avut darul de a revigora activitatea polonezilor din întreaga Românie. Astfel, Consiliul Național Polonez din Bucovina, înființat în 1918 în locul Cercului Polonez, și-a extins influența transformându-se în Consiliul Național din România Mare (1925), iar din 1926 în Uniunea polonezilor din România. Dintre numeroasele organizații poloneze, care atestau o anumită dezbinare în rândurile acestei populații, Uniunea poloneză a școlilor s-a remarcat prin înființarea unei întregi rețele de învățământ particular, menite să permanentizeze tradițiile naționale, mai ales că apăruseră agitatori care vânturau ideea originii slovace a muntenilor polonezi. O amplă acțiune, cu centrul în Poiana Micului, a fost însă întreruptă de izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

Date statistice

În România întregită trăiau un număr de 48 310 persoane poloneze. Date publicate de comunitatea însăși oferă cifre mult mai mari, numărul fiind aproape dublu, circa 72 500 - 82 500. În afară de Bucovina, în celelalte provincii istorice românești comunitățile de polonezi erau puțin numeroase. Circa 2.000 în Transilvania-Banat, peste 8 000 în Basarabia, circa 1.300-1.600 la București. Se cuvine remarcat faptul că în perioada interbelică România și Polonia au avut o frontieră comună de circa 366 km, fapt ce a facilitat bunele relații și schimburile comerciale.

În anii douăzeci ai secolului trecut s-a constituit în Valea Jiului, întâi la Petrla, apoi la Lupeni, cea mai numeroasă colonie poloneză de pe teritoriul României. Aceasta s-a format din mineri veniți din Silezia dar și din împrejurimile Tarnow-ului. În 1928, comunitatea poloneză număra în jur de 1 000 de familii, dispunea de biserica romano-catolică, școală proprie, bibliotecă. Deși alcătuiau o colectivitate foarte unită, polonezii s-au integrat în toate sferele vieții politice și sociale românești, trei dintre ei plătind cu viața participarea la grevele minerilor din 1929. Politic, polonezii nu au coagulat grupări puternice, ei au dat 2 parlamentari în perioada interbelică, iar o seamă de grupări precum cea a dr. Gregorz Szymonowicz întemeiată în 1927, era apropiată de partidul lui Iuliu Maniu.

În România interbelică apăreau 4 publicații în limba polonă. Cel mai important organ de presă polonez din România era *Kurjer Polki w Rumunji*, ce apărea la Cernăuți între 1933 și 1939 și la București între 1939-1940, și *Gazeta Polski*. Alte ziare și publicații au apărut la Cernăuți

și la Suceava. Polonezii din România au susținut în perioada interbelică complexe relații culturale cu Polonia și cu mediile politice și culturale poloneze. La Cernăuți funcționau un teatru polonez, bănci, restaurante, croitorii.

Comunitatea poloneză din România a avut o bogată activitate asociativă. Asociații culturale, sportive, societăți de lectură, etc. Activitățile școlare au cunoscut o dezvoltare intensă. După unire exista chiar un liceu polon la Cernăuți și importante școli de stat și private. În România polonezii au înființat 32 de școli de diferite grade, cu 3.126 de elevi (coordonate de Uniunea poloneză a școlilor), au editat numeroase publicații, au început să-și tipărească, în limba polonă, operele clasicilor, atât de necesare școlilor poloneze, dar și opere care surprindeau tragedia proaspăt dezlănțuită. Așa a apărut, în 1940, la Tîrgu Jiu, volumul de versuri "Vînt prin România" de Boguslaw Leskiewicz, dar și versiunea românească a romanului "Panica vine din văzduh" (Pobojowisko) de Boguslaw Kuczinski. Polonezilor imigrați în România în septembrie 1939 li se adaugă alții, din Bucovina și Basarabia, refugiați în urma ultimatumului sovietic din iunie 1940 și reocupării acestor teritorii în anul 1944. După 1947 nu s-au mai produs modificări semnificative în structura minorității poloneze din România. "Societatea de lectură", înființată la Suceava în 1903 și care reprezenta comunitatea poloneza va fi desființată în 1950.

Contribuții culturale poloneze

Cultura românească a mai beneficiat și de talentul pictorului Tadeusz Ajduckiewicz, al caricaturistului H. Debicki sau de condeii ziaristului și editorului unor reviste ca "România literară", "Generația viitoare", Edward Adamski. De altfel, polonezii trebuie să fi deținut un loc important în viața capitalei de vreme ce au dat și numele unor străzi, iar la aniversările marilor evenimente din istoria lor participau, cu regularitate, și oficialitățile române. În 1894, când se împlineau 100 de ani de la insurecția lui Tadeusz Kosciuszko, la București apărea bisăptămânalul în limba polonă "*Wiarus*" (*Veteranul*). Această publicație se alătura altora apărute în Bucovina ocupată de Austria ("*Ogniwo*", "*Przedswit*", "*Gazeta Polska*"), menite să realizeze unitatea emigrației poloneze din România.

Lucrurile se precipită și în 1939 Polonia este invadată de Germania hitleristă și de Uniunea Sovietică. Un important număr de polonezi refugiați trec în România în exilul lor spre occident, dar o parte a acestora se instalează temporar în România. După unele surse, cifra refugiaților se ridică la 60 - 80.000 de persoane, după altele la 100.000. Cert este ca au trecut pe aici oficialitățile poloneze în frunte cu președintele țării Ignacy Moscicki, 2.500 de militari (după alții 60.000) și foarte mulți civili. Se naște acum o solidaritate extraordinară între români, polonezii români și refugiați. Statul român pune la dispoziția refugiaților mijloace importante, iar polonezii români se solidarizează spre a rezolva problemele presante ale refugiaților. Presa, școlile, alte mijloace sunt puse la îndemâna acestei populații care trăia drama refugiului.

Al doilea război mondial a debutat cu ocuparea Poloniei și cu cel mai mare val al emigrației poloneze în România. Populația, ca și autoritățile au avut o atitudine mai mult decât prietenoasă față de refugiații polonezi. S-a înființat astfel Comitetul central polonez pentru ajutorarea refugiaților, cu sediul în București, care în câteva luni organizează 54 de comitete locale. Iau ființă și numeroase asociații profesionale, reunite în Uniunea Asociațiilor Polonezilor din România, ce la 19 decembrie 1939 se transformă în Uniunea polonezilor din România, avându-l ca președinte pe senatorul Tytus Czerkawski. La începutul anului 1940 se organizează Cercul polonez pentru conciliere în România cu scopul de a realiza apropierea dintre polonezii stabiliți de mai demult în România și cei proaspăt refugiați.

Comunitatea poloneză din România după 1990

Astăzi, conform datelor Comisiei Naționale pentru Statistică (1992), în România trăiesc 4.247 de polonezi (reprezentând 0,02% din populație), răspândiți pe tot teritoriul țării. Cei mai mulți locuiesc în județul Suceava (2.778), în localități ca Solonețul Nou, Cacica, Poiana Micului, Pleșa, Bulai, dar și în București (355), județul Hunedoara (248) sau Timiș (107). Conducerea Uniunii Polonezilor din România "Dom Polski" declara că numărul etnicilor polonezi este mai mare, circa 10.000 de persoane, dar din diferite motive, unii dintre ei se declară de naționalitate română. Uniunea "Dom Polski", care are sediul central la Suceava și filiale în București, Constanța, Iași etc, editează din 1991 revista lunară bilingvă "Polonus" care pe lângă informații din viața comunităților oferă date despre cultura și istoria polonezilor. "Dom Polski" organizează anual, în luna septembrie, "Zilele culturii poloneze" care cuprind simpozioane științifice, expoziții artistice, spectacole folclorice. De două ori pe an, în mai și noiembrie, sunt organizate concursuri naționale de recitare, la care participă zeci de copii și tineri.

3.3. Romii

Țigani – o origine disputată

În ciuda a numeroase preocupări, originea țiganilor rămâne una dintre problemele cărora știința nu le-a dat un răspuns definitiv. Ce se poate spune cu certitudine este faptul că țigani sunt originari de pe subcontinentul indian, de unde s-au răspândit într-o migrație îndelungată pretutindeni în lume, cu deosebire în Europa.

Se acceptă că migrația țiganilor spre Europa s-a desfășurat în câteva valuri succesive pe parcursul mai multor secole cuprinse între anii 800 și 1300. Numele de țigani se pare că l-au primit în imperiul bizantin. În Europa au ajuns undeva în secolul al XIV-lea prin Tracia.

Țigani în țările române – aspecte istorice

Anumite incertitudini persistă și în legătură cu prezența țiganilor pe teritoriul României. Istorici precum Nicolae Iorga și alții după el au emis ipoteza că prezența țiganilor pe teritoriul românesc ar fi legată de invazia tătaro-mongolă din anii 1241-1242. Țigani ar fi fost antrenați ca robi de către tătari, iar la retragerea acestora țigani ar fi rămas ca robi, în Moldova și Tara Românească. Ipoteza este plauzibilă, dar cercetări mai noi au nuanțat-o și abandonat-o în parte.

Ce se poate spune cu certitudine este că primele documente îi atestă pe țigani cu ceva mai târziu în spațiul românesc. În Tara Românească primul document îi amintește la 1385, în Transilvania la 1400, iar în Moldova la 1428. Astăzi a câștigat teren ipoteza provenienței sud-dunărene a țiganilor din spațiul românesc. Românii i-au numit mereu cu numele de origine grecească *ațigani*, pentru ca mai târziu termenul consacrat pentru denumirea lor să devină cel de *țigani*.

Cel mai probabil trecerea țiganilor la nord de Dunăre, în Tara Românească s-a petrecut în timpul domniei lui Vladislav I., la începutul deceniului opt al secolului XIV, ca urmare a tulburărilor politice și a evoluțiilor militare din Balcani, când îi întâlnim în documente ca robi ai mănăstirilor Vodița și Tismana. Venirea lor la nord de Dunăre a urmat apoi mai multe valuri succesive, mai ales datorită caracterului nomad al acestei etnii, fapt ce predispunea deci migrația și deplasarea. În Moldova, țiganii ajung prin Tara Românească. Aproape toate mănăstirile dispuneau de familii de țigani cu statut de robi, ca și marile familii boierești. Dimitrie Cantemir constată în Descrierea Moldovei că țiganii „erau răspândiți prin toată țara” și că „aproape că nu există boier care să nu aibă mai multe familii de țigani în stăpânirea sa.” Din punct de vedere demografic, numărul lor este semnificativ, dar în lipsa datelor statistice este dificil de estimat cifra exactă a populației de țigani.

În Transilvania și Ungaria medievală țiganii au trecut din Țara Românească, primele atestări documentare atestându-i în jurul anilor 1400. Aici țiganii s-au bucurat de un statut mai bun, uneori beneficiind de privilegii regale, și nefiind asimilați condiției de robi.

Statutul juridic al țiganilor în țările române. Robia

De la primele atestări documentare țiganii aveau statutul de robi, unul dintre cele mai degradante din lumea medievală. Acest statut s-a perpetuat până în secolele moderne, XVIII, XIX, când societatea românească abolește robia țiganilor și când prin măsuri succesive ei sunt eliberați și emancipați.

Instituția robiei a fost o caracteristică a întregului spațiu al Europei orientale în primele secole după anul 1000. Mai ales membri ai populațiilor necreștine luați prizonieri în lupte, tătarii, turcii, țigani, erau făcuți robi, la fel cum uneori turcii și tătarii transformau în robi și vindeau creștini luați prizonieri în raidurile de pradă și campaniile militare duse în teritoriul ghiaurilor. Istoricii susțin ipoteza că la venirea în țările române țiganii erau deja robi, deoarece în Imperiul Bizantin sclavia a reprezentat până târziu o realitate. Existau mai multe categorii. Robi ai domniei, ai mănăstirilor sau ai marilor proprietari. Ei nu constituiau deloc o populație omogenă.

Ei formau grupuri distincte în funcție de îndeletniciri, dar și datorită unor trăsături culturale și etnografice, unii erau sedentari în timp ce alții aveau un mod de viață nomad. Mihail Kogălniceanu în secolul XIX îi împarte în țigani rudari sau aurari,, ursari, lingurari și lăieși. Statutul de rob implica nu numai lipsa libertății personale, ci și faptul că nu aveau personalitate juridică. Robul era proprietatea stăpânului care dispunea de el după bunul său plac. El putea fi moștenit, cumpărat, vândut, amanetat.

Bunurile robului erau în egală măsură bunurile stăpânului. Exista un drept al robilor în sensul obligațiilor pe care le aveau robii față de stăpân și de stat, cu privire la pedepsele de care erau pasibili, precum și la instanțele care trebuiau să-i judece. Robii se puteau căsătorii doar cu acceptiunea stăpânului.

Situația rromilor în Transilvania

În Transilvania medievală doar puțini țigani aveau statut de robi, mai ales cei din ținuturile care au stat sub diferite titluri sub domniile Tării Românești și ai Moldovei. Cei mai mulți țigani au avut statut de iobagi regali, în sensul că depindeau direct de regele Ungariei și apoi de principele Transilvaniei. Ei aveau obligații doar față de coroană. Așezarea lor pe moșiile particularilor, fie ei și nobili se făcea cu aprobare regală. Ei beneficiau de un soi de autonomie etnică, în sensul că erau guvernați de conducătorii lor, numiți de obicei voievozi. Ei aduceau coroanei venituri deloc neglijabile. O bună parte erau nomazi, dar se realizează și în Transilvania un proces de sedentarizare.

Țigani în economia românească medievală

Țigani erau meșteșugari, care au contribuit în mare măsură la dezvoltarea economică a societății românești. Unul dintre meșteșugurile preferate era fierăria. Aceasta devine în tot evul mediu o ocupație țigănească. Confeccionarea uneltelor de fier, potcoave, cuie, arme, armuri, a reprezentat ocupația de căpetenie a lăieților. Alții confeccionau unelte casnice mărunte, cuțite, securi, topoare, broaște, etc. Alte meserii practicate erau sităria, piatrăria, fabricarea lingurilor sau a șeilor, dar și ciubotele, cărămizi, în timp ce țigăncile erau slujnice, bucătărese. Ei exercitau de regulă și meseriile sau ocupațiile degradante, precum cea de călău, hingher, gropari, etc. Îndeletnicirile agricole erau destul de rare în rândul țiganilor.

Un grup aparte era constituit de cei care se ocupau cu culesul aurului din aluviunile râurilor precum și cu prelucrarea lui. Statul, mănăstirile și particularii obțineau venituri însemnate de pe urma țiganilor robi. Astfel la 1810 statul obținea de pe urma celor 3 427 de familii de țigani 700 000 de taleri, 3000 de dramuri de aur. În Moldova statul deținea la aceeași dată 1 878 de familii, ce aduceau un venit de 25.000 lei.

Mod de viață, nomadism, semi-nomadism, sedentarizare

Dincolo de statutul social diferit, aflat pe cea mai joasă treaptă a condiției sociale, țigani se deosebeau de celelalte stări și categorii prin modul de viață cu preponderență nomad și prin habitatul specific. Ei trăiau cu predilecție în corturi, locuință specifică popoarelor nomade. Ocupațiile specifice predispuneau la un mod de viață nomad.

Dar acest nomadism era unul limitat și controlat într-un anumit sens. El era reglementat de autoritatea publică și supravegheat de aceasta. Nomadismul ca mod de viață și condiția socială de robi îi predispuneau așadar la o condiție marginală, și la disprețul sau indiferența celorlalte categorii sociale.

Cu toate acestea se produce un proces lent de așezare stabilă și sedentarizare. Anumite ocupații agricole și domestice i-au făcut pe mulți să se sedentarizeze cu timpul, ca și măsuri luate de statul modern în Transilvania sau principate în secolul al XVIII-lea accentuează procesul

sedentarizării. În principatul Transilvaniei împărăteasa Maria Tereza dă nu mai puțin de 4 decrete ce reglementează statutul țiganilor în special sedentarizarea și asimilarea lor, iar Iosif II un număr de regulamente dintre care *De regulatione Zingarorum și Hauptregulatio*, care-i obligă la sedentarizare, educația copiilor, practicarea agriculturii, adoptarea unui mod de viață comun zonei de sedentarizare, eliminarea corturilor ca locuință, interzicerea limbii țigănești, etc. În Ungaria, Transilvania și Banat ei sunt numiți *neo-rustici*, *neubauer*, sau *unguri noi*. Evident că un asemenea proces întâmpină o rezistență tăcută, iar rezultatele se lasă anevoie așteptate.

Procesul de sedentarizare se desfășoară anevoie și în principate, dar în secolele XVIII-XIX, marea majoritate a țiganilor este de-acum sedentarizată, fapt ce face ca în momentul dezrobirii, doar grupuri reduse numeric să păstreze modul de viață sedentar.

Țiganii în secolul XIX. Dezrobirea și emanciparea țiganilor

Secolul al XIX-lea, aduce odată cu modernizarea instituțională și mentală a societății românești și importante schimbări în statutul țiganilor. Din aproape în aproape își face loc în dezbaterile publice, ideea emancipării și dezrobirii robilor țigani. Robia este condamnată ca o degradantă pentru condiția umană și tot mai multe voci din societatea românească o condamnă vehement și cer emanciparea țiganilor.

Dezrobirea țiganilor din principate a fost un proces desfășurat de-a lungul a două decenii, prin măsuri legislative și reglementări succesive. Regulamentele organice acordă interes țiganilor sub două aspecte, regimul fiscal și sedentarizarea. Pe parcursul perioadei regulamentare dezrobirea revine o problemă la ordinea zilei. Legi succesive îmbunătățesc statutul țiganilor sau ameliorează condițiile lor de viață sau obligațiile față de stat. În primul rând se bucură de atenție țiganii proprietatea statului, care sunt asimilați celorlalți plătitori de taxe, urmează apoi țiganii mănăstirești și la sfârșit cei ai particularilor.

Începutul emancipării romilor

Prima lege care eliberează o parte a țiganilor este dată în Tara Românească la 1843. În Moldova, Mihail Sturza la 31 ianuarie 1844, face să se adopte „legea pentru regularizarea țiganilor mitropoliei, a episcopieiilor și mănăstirilor de obște”, prin care țiganii aparținând bisericii și așezămintelor monastice deveneau liberi. La 14 februarie 1844, țiganii statului deveneau și ei liberi, dobândind aceleași drepturi ca ceilalți locuitori ai țării. În 1847, Gheorghe Bibescu propune Adunării o lege de eliberare a țiganilor bisericilor și mănăstirilor, ca și a oricărui așezământ public.

Ultima categorie de robi țigani eliberați a fost cea a țiganilor proprietate a particularilor. Cel care va împlini această măsură a fost domnitorul Barbu Știrbei, care la 8/20 februarie 1856 votează *Legea pentru emanciparea tuturor țiganilor din Principatul Țării Românești*. De notat pentru proprietarii care nu doreau să-i elibereze de bună voie statul oferea o despăgubire de 10 galbeni de cap, plățiți eşalonat timp de mai mulți ani. În Moldova Grigore Alexandru Ghica făcu să se voteze deja o lege similară la 10/ 22decembrie 1855, *Legiurea pentru desființarea sclaviei*, regularea despăgubirei și trecerea emancipaților la dare. Țiganii proprietarilor particulari erau declarați liberi, iar proprietarii urmai să încaseze o despăgubire.

Chiar înainte de votarea celor două legi unii particulari și-au eliberat benevol robii țigani, fără nici o despăgubire. Prin legislația de emancipare o populație de circa 250 000 de oameni și-au dobândit calitatea juridică de om liber. O revoluție mentală se petrecuse în societatea românească la mijlocul secolului al XIX-lea.

Limitele legilor de emancipare

Legile de emancipare a robilor țigani au asigurat acestora un statut juridic nou, acela de oameni liberi. Dar aceste legi nu s-au preocupat decât vag de problemele sociale și economice a acestor comunități și persoane. Legile nu obligă nici statul, nici pe vechii proprietari (mânăstiri sau proprietari) să pună la dispoziția celor emancipați un lot de pământ, unelte sau animale spre a le asigura mijloacele necesare unei existențe civilizate. Interesul principal al acestor lege era sedentarizarea. Ele doreau fixarea la sate, ca fierari sau mici meșteșugari a țăganilor eliberați.

Au urmat în ambele principate reglementări privind așezarea în cadrul comunelor rurale, eliminarea „vagabondajului”, etc. Într-o oarecare măsură politică dusă față de țiganii emancipați a fost lipsită de consecvență. Nici legea rurală dată de Cuza nu oferă prea mari șanse acestei populații. Prin această lege doar o parte a țăganilor eliberați au devenit mici proprietari de pământ. A fost mai ales cazul vătrașilor, deoarece aceștia erau deja deprinși cu munca pământului, dar și a altor categorii de țigani. Timp de câteva decenii, după emancipare, în ciuda reușitei parțiale a sedentarizării, țiganii dezrobiți au constituit o problemă pentru autorități, pentru organele de poliție și pentru populație, datorită vagonajului, furturilor și crimelor comise. Printr-un proces de durată, 10-20 de ani se ajunge ca fiecare localitate din România să aibă în componența sa și câteva familii de țigani. Ei aveau însă o poziție marginală, și uneori formau o stradă sau chiar un cartier distinct.

Evoluția situației rromilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

În Transilvania și Ungaria, cea mai mare parte a țăganilor s-a sedentarizat în secolul XIX. Ei s-au așezat la sate și orașe, coabitând cu românii, maghiarii, sașii și secuii. Autoritățile habsburgice au urmărit cu multă asiduitate această politică de sedentarizare și de trecere la un mod de viață civilizat. Autoritățile din epoca dualismului au luat un șir important de măsuri administrative și polițienești precum combaterea vagabondajului, îngrijirea circulației șatrelor țigănești, interzicerea cerșitului, etc.

Dar legile de emancipare de la mijlocul secolului al XIX-lea au fost la originea unei noi mari mișcări de populație. Istoricii vorbesc de a doua mare migrație a țăganilor. Imediat după eliberare o mare parte de țigani a intrat într-o mișcare de migrație care depășea pendulările unei vieți nomade. În a doua jumătate a secolului XIX și în primele decenii din secolul XX grupuri succesive de țigani migrează spre Europa centrală și de vest. Noii veniți se deosebeau de cei care se așezaseră deja în evul mediu. Ei se numesc Rom, iar dialectele vorbite au o componentă lingvistică din-spre limba română. Această a doua migrație i-au condus spre țigani în-spre toate țările Europei, în cele două Americi, Australia, Africa de sud. Migrația s-a desfășurat în etape, grupurile de țigani urmând trasee diferite. Cei mai activi au fost căldărașii care au ajuns în

Europa vestică în căruțe primitive. Ei veneau din România, Polonia, Ungaria, Rusia, răspândindu-se peste tot.

Țiganii în istoria românească a secolului XX (inte-grare și asimilare, emancipare și conștiință de sine)

România modernă realizată după primul război mondial cuprindea între granițele sale o importantă populație țigănească. Recensământul din 1930 identifică un număr de 262 501 persoane care s-au declarat de neam țigănesc, reprezentând 1,5% din populația totală. 84,5% trăiau în mediul rural, 15,5% în mediul urban. Dar ei erau răspândiți inegal pe suprafața țării. Un important număr de țigani trăia în Transilvania, Muntenia, Moldova. În județe precum Ilfov, Mureș, Dolj, Cluj, Târnava mică, Prahova, Ialomița.

Dar cu siguranță numărul țiganilor era cu mult mai mare. Oricum, în România interbelică ei reprezentau a șasea etnie a țării după români, unguri, germani, evrei, ucrainieni și ruși. În perioada interbelică populația țigănească suferă un proces de transformări importante. Unele grupuri își conservă ocupațiile tradiționale. Astfel fierăria trece apanajul țiganilor prin excelență, la fel fabricarea cărămizilor ca și lăutăria. În paralel are loc și un proces complex de asimilare lingvistică și culturală, mai ales după marea reformă agrară și după marile prefaceri din România interbelică. O bună parte a celor sedentarizați se românizează, în comunitățile rurale, rămânând „țigani” doar cei așezați recent în comunitate. Evoluția spre modernizare este atestată și de apariția unei conștiințe de sine și a unor organizații și asociații ale țiganilor. Apare acum în cadrul comunităților de țigani o elită de tip nou, o elită alfabetizată și emancipată cultural și social, intelectuali, artiști, comercianți, etc.

În deceniile trei și patru țiganii organizează primele asociații socio-profesionale. Lăutarii organizează la București societatea „Junimea Muzicală”, unul dintre fruntași fiind cunoscutul Grigoraș Dinicu. La Calbor în județul Făgăraș, țăranul Lazăr Naftanailă înființează în 1926 societatea „Înfrățirea Neorustică”. În 1934-1935 a scos un ziar numit „Neamul Țigănesc”. Țiganii din Sercaia aveau o societate similară iar la Făgăraș țiganii aveau o societate de înmormântare.

Se naște repede ideea organizării unei societăți cu caracter etnic. Promotorul ei este arhimandritul Calinic I. Popp-Șerboianu. De origine țigănească, licențiat în teologie autorul unor cărți despre țigani, Calinic Popp-Șerboianu organizează la 1933 la București Asociația Generală a Țiganilor din România. Asociația avea un program cultural și social care urmărea alfabetizarea, un muzeu „național” țigănesc, cărți privind istoria țiganilor, culegeri de cântece și dansuri țigănești, ateliere, construirea de case salubre și condiții de trai civilizate, sedentarizarea țiganilor nomazi, organizarea pe bresle a meșteșugarilor, etc. La rândul său G.A. Lăzăreanu-Lăzurică scriitor și gazetar a pus bazele Uniunii Generale a Romilor din România. Și aceasta își propunea drept scop „emanciparea și redeșteptarea neamului rom”. Realizarea unei conștiințe de sine pozitive, emanciparea economică și socială. UGRR a editat ziare precum „O Rom”, la Craiova și „Glasul Romilor” la București. Au existat și organizații regionale a țiganilor ca cele din Oltenia. Oricum putem constata o trezire la o conștiință de sine dezvoltată a unor categorii însemnate din cadrul țiganilor.

„Problema țiganilor” și deportarea în Transnistria în timpul regimului Antonescu (1942-1944)

Se poate constata că naționalismul românesc din deceniile interbelice nu a avut deloc accente antițigănești. Teoriile naționaliste și exclusiviste nu s-au referit deloc la țigani. Poate părea paradoxal dar legionarii nu au dezvoltat un discurs antițigănesc. Nici legislația de „românizare” a guvernului Goga - Cuza și apoi dictatura regală nu i-a vizat deloc pe țigani. Se poate spune că în România până în 1940 nu a existat o „problemă țigănească” așa cum a existat o „problemă evreiască”.

Dar odată cu preocupările de biopolitică, eugenie și cu dezvoltarea unor orientări rasiste în mediile savante apar și reflexele unei „probleme țigănești”. Treptat se introduc în dezbaterile „științifice” teorii rasiste și concepte precum puritate etnică, etnii inferioare, etc. Țiganii și evreii ajung să fie considerate „minorități balast” sau minorități de origine extraeuropeană. Este începutul unei teorii rasiste, care-i are ca obiect, printre alții și pe țigani. Se semnaleză „pericolul” țigănesc, ca ar consta în numărul exagerat de mare de țigani (se estimau a fi circa 600.000 de țigani – evident exagerat), și se semnala o natalitate mai ridicată decât a românilor. Pericolul ar fi constat în asimilarea țiganilor care ar fi condus la „înstrăinarea și pauperizarea însușirilor noastre etnice”. Se propunea izolarea lor în lagăre de muncă forțată și chiar sterilizarea spre a diminua masiv numărul lor. Rămase o vreme la nivelul dezbaterilor, aceste idei au fost preluate de politicieni odată cu instalarea regimului Antonescu.

Politica față de țigani a fost creația lui Ion Antonescu. O primă măsură a fost scoaterea din București a tuturor țiganilor, iar deportarea lor în Transnistria i-a aparținut de asemenea. Cea mai importantă măsură împotriva țiganilor a fost deportarea lor în Transnistria. Ea se desfășoară în vara și începutul toamnei anului 1942. Măsura are ca suport probleme de ordin social precum eradicarea infracționalității, vagabondajului, cerșetoriei, prostituției. Ea a privit circa 25 000 de țigani, cei mai mulți nomazi și o parte dintre cei sedentari. În viziunea autorităților era vorba de țiganii „periculoși”, țiganii problemă, de cei indezirabili. Trierea era făcută în funcție de modul de viață nomad și de condamnările suferite pentru diverse delictе. Aceste categorii de țigani au fost recenzate și s-a început deportarea celor nomazi.

Într-o primă fază au fost deportate în Transnistria 11.441 de persoane din care 2.352 bărbați, 2.375 femei și 6.714 copii. În septembrie 1942 a urmat un al doilea val de deportări, a-cum numărul celor deportați fiind de 13.176 țigani, care făceau parte din categoria celor sedentari. Deportarea s-a făcut cu trenul, și s-a răspândit zvonul că la destinație urmau să fie în proprietăți cu pământ. Pe parcursul deportării s-au comis tot felul de abuzuri, au fost deportați familiile unor țigani mobilizați pe front, au fost ridicați apoi țărani cu avere și gospodării, sau din Dobrogea au fost deportați țărani români și turci. Au fost deportați un total de 25 000 de țigani, la gurile Bugului, în județele Golta, Oceajov, Balta și Berezovka. Aici țiganii au fost instalați în casele unor locuitori ucrainieni evacuați sau în bordeie de pământ. Printre problemele care cauzează grave dificultăți se numără condițiile de viață și igienă, alimentația deficitară, ceea ce a provocat moartea un număr important dintre ei. Foametea și frigul ca și lipsurile de tot felul au contribuit la o

rată ridicată a mortalității printre cei deportați. Istoricii estimează că aproape jumătate din cei deportați au căzut victime acestor condiții dure de domiciliu forțat din zonele de deportare. Colonizarea țiganilor în Transnistria a reprezentat o mare tragedie și în același timp un eșec răsunător al administrației civile românești din această regiune. Supraviețuitorii, în cea mai mare parte s-au retras în 1944 odată cu armata română și cu autoritățile civile, o minoritate a rămas sau s-a răspândit în Uniunea Sovietică.

Țiganii și experiența comunistă

După instalarea comunismului în România, situația țiganilor intră într-un fel de anonimat. Comunismul nu s-a ocupat explicit de țigani. În anii 1960 când pentru alte minorități s-au instituit forme de reprezentare, (consilii naționale ale maghiarilor, germanilor,) pentru țigani nu a apărut o asemenea instituție. Nu-i mai puțin adevărat că la începuturile regimului comunist un important număr de țigani au fost încadrați în aparatul de partid, în poliție, armată și chiar organele de securitate. A fost o componentă nu etnică ci socială a comuniștilor de a încadra și promova categoriile sărace ale populației în aparatul de partid și de stat.

Pe parcursul epocii comuniste, țiganii suferă importante procese sociale și demografice. În anii '60, se iau măsuri de sedentarizare a țiganilor nomazi. Au fost desființate vechile cartiere țigănești insalubre și mizere și o bună parte a țiganilor, a fost mutată în blocuri, dislocându-se comunitățile țigănești tradiționale. Ei devin o minoritate, trăind însă dispersați printre ceilalți locuitori. Apoi, transformările economice petrecute în România postbelică au dizlocat meseriile tradiționale și ocupațiile specifice ale țiganilor. Unii dintre ei s-au adaptat la exigențele modului de viață modern, lucrând în industria grea, construcții, la salubritate, sau ca muncitori agricoli în CAP-urile nou înființate. O bună parte au rămas totuși în condiția de marginali, economic și social, exercitând munci sezoniere, necalificate, prost plătite. În anul 1977 Comitetul Central al PCR analizează și propune măsuri privind politica față de țigani, dar acestea sunt relativ puțin cunoscute, deoarece n-au fost făcute publice.

Numărul țiganilor cunoaște o creștere importantă în anii de după război, deși cifrele trebuiesc luate cu precauție, de la circa 300.000 în perioada interbelică, la 540.000 în 1983, la o populație de minim 819.446 și maxim 1.010.646 persoane la 1992, reprezentând între 3,6% și 4,6% din totalul populației României.

Spre o identitate romă modernă. Romii din România azi

După revoluția din 1989 a început o nouă etapă și în viața țiganilor (romilor) din România. Aceștia au devenit astfel vizibili și existența lor recunoscută ca atare în paralel cu identificarea marilor probleme, economice, sociale, identitare, cu care se confruntă populația acestei etnii.

Studiile realizate în ultimii ani atestă o gravă situație a țiganilor. Din punct de vedere socio-profesional, populația de romi care nu deține nici o profesie este extrem de mare, circa 78%. Doar 16% din populația romă are calificare într-o profesie modernă. Lipsa de ocupație și șomajul este foarte ridicat în rândul romilor, iar cu privire la standardele de viață a romilor față de români, diferențele sunt enorme. Puține familii de romi

au venituri regulate, cele mai multe au doar venituri ocazionale. Nivelul de trai, locuința, îmbrăcămintea, alte bunuri demonstrează un nivel de trai mult mai scăzut decât media populației majoritare. Școlarizarea tinerilor rromi este una deosebit de precară, 27,3% sunt analfabeți, 3,9% au studii liceale și doar 0,7% studii universitare și post-liceale.

În rândul populației rome se manifestă grave curențe în domeniul sănătății. Romii au cea mai scăzută durată medie a vieții, și un procent de mortalitate infantilă de 63,1 la mie. Infracționalitatea este de asemenea foarte ridicată în cadrul romilor.

Problemele comunităților rome

Ultimii ani evidențiază și fenomene economico-politice și sociale noi în ce-i privește pe romi. Un număr important și-au reluat vechile meserii sau s-au lansat în afaceri, ca mici întreprinzători, afaceri familiale, etc. Au apărut în ultimii ani o categorie a romilor bogați, prin afaceri legale sau ilicite, care-și etalează ostentativ averea și bunăstare (spre exemplu fenomenul „palatelor țigănești”). Dar există un contrast flagrant între reușita unei minorități și statutul economic pauper a mării mase o romilor.

Din punct de vedere al identității și al constituirii unei conștiințe de sine puternice, fenomenele petrecute în cadrul etniei romilor după 1989 sunt deosebit de relevante. Sub numele generic de „romi” sau „țigani” (al doilea având pentru unii dintre ei puternice conotații peiorative, există o diversitate de grupuri, numite neamuri, în număr de câteva zeci. Căldărari, rudari, ursari, țigani de mătase, cocalari, gabori etc., fiecare cu particularitățile sale lingvistice, profesionale, mod de viață specific. Se constată un proces de deenclavizare și de omogenizare relativă în cadrul acestor neamuri, deși continuă să persiste prejudecăți multiple. După expresia lingvistică avem romani, români, maghiari, turci, iar după confesiune unii sunt ortodocși, catolici, reformați, neoprotetanți, musulmani.

Cu privire la numărul real al romilor din România de astăzi datele avansate sunt diverse și greu de verificat. Recensământul din 1992 dă cifra de 401.087 romi, anumiți cercetători ai fenomenului dau pentru aceeași dată circa 1 milion, iar cercetări sociologice avansează cifre cuprinse între 1.180.000 și 1.500.000 de romi. Unii lideri ai romilor avansează chiar cifre de 2-3 milioane de romi în timp ce organizațiile internaționale operează curent cu cifra de 2.500.000 de romi pentru România.

Definirea unei identități țigănești este deosebit de dificilă, deoarece spre deosebire de alte minorități, în cazul romilor limba nu este neapărat un element esențial. Mai degrabă, originea și modul de viață este cel care conferă identitate etnică.

După revoluția din 1989 în condițiile democratizării regimului politic se manifestă tendința coagulării unor structuri politice, care să reprezinte în viața publică nevoile specifice ale acestei etnie. Unul din câștigurile realizate în România contemporană este recunoașterea prin lege a statutului de minoritate națională de către statul român și tratarea lor nediscriminatorie alături de celelalte minorități ale statului. Ca atare romii din România sunt într-un proces de transformare într-o minoritate națională modernă. Prin constituția României romii sunt reprezentați de

drept în parlament, iar în cadrul Departamentului pentru protecția minorităților naționale din cadrul guvernului român și a Oficiului pentru Romi există o preocupare expresă. Dar în paralel cu această evoluție modernă datorat preocupărilor unor intelectuali din rândul romilor, asistăm și la revigorarea formelor de organizare tradițională a acestei populații. Anumiți lideri regionali se proclamă uneori cu ușurință, regi, împărați sau voievozi ai țiganilor din România.

Cu siguranță că procesul de agregare a unei noi identități rome este la început, și este de bănuțit că anumiți factori vor conduce în timp la o nouă formulă identitară pentru populația romă. Dar nu-i mai puțin adevărat că rămâne deschisă și cealaltă opțiune, spre integrare și asimilare. Acești factori fac ca în momentul prezent, viitorul acestei populații să rămână deschis spre opțiuni multiple.

Test de autoevaluare 3.1.

3.1.1. Enumerați trei momente de solidaritate româno-poloneză. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....

3.1.2. Enumerați principalele teorii privind originea țiganilor din România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....

3.1.3. Enumerați principalele momente ale emancipării robilor rome și posibilele cauze ale acestora. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 73.

3.4. Tătarii și turcii

3.4.1. Tătarii

Numărul estimat al tătariilor din România este de 24.649, ceea ce reprezintă 0,11% din populația țării. Aceștia trăiesc în județele Constanța, Tulcea și în municipiul București.

Figura 3.1.
Cartierul tătăresc
din Constanța în
perioada
interbelică

Originea istorică

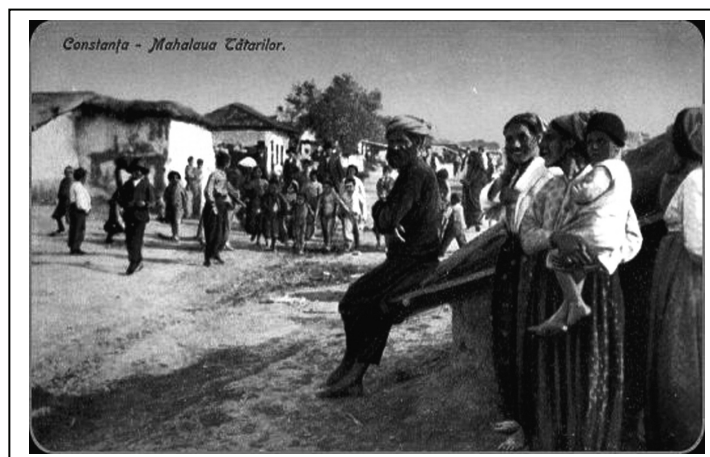
Tătarii sau mongolii sunt originari din Asia central-estică și sunt înrudiți cu turcii. În contextul marilor campanii de cucerire din timpul lui Gînghis han, nepotul său Batu, obține o mare victorie împotriva rușilor în anul 1223, ceea ce va deschide drumul cuceririi litoralului nordic al Mării Negre. Hanatul întemeiat de el, Hoarda de Aur, își va extinde autoritatea și asupra Dobrogei.

Una din primele mențiuni ale prezenței tătare în Dobrogea o găsim într-un document din timpul sultanului otoman Mahomed II și se referă la epoca lui Genghis (m. 1229), când șefului tătar Ebruzata i-a fost dăruit un domeniu în zonă. De numele lui Berke, urmașul lui Batu, sunt legate două evenimente importante: colonizarea în Dobrogea a câtorva mii de turci selgiucizi între 1262 - 1263, ceea ce arată că prezența tătară nu era numeroasă, și islamizarea Hoardei de Aur la confesiunea sunnită. Consolidarea prezenței tătare în nordul Dobrogei, în apropierea centrului crimeean al stăpînirii tătare, este o realitate la sfârșitul secolului XIII sau începutul secolului XIV. Din această perioadă datează un tezaur numismatic cu peste 23 000 de monede de argint emise de trei hani, descoperit în 1962 lângă Mihai Kogălniceanu (Tulcea).

Este perioada când cronicile musulmane înregistrează așezarea urmașilor vestitului prinț Nogai într-o zonă cu centrul la Isaccea. Celebru călător musulman Ibn Batuta, care a trecut prin Dobrogea pe la 1330-1331, completează în mod sugestiv imaginea de ansamblu a așezării și a prezenței tătariilor în Dobrogea secolelor XIII-XIV: "orașul Baba Saltîk este cel din urmă pe care-l stăpînesc tătarii. Între el și începutul Împărăției grecești (bizantine) sunt 18 zile de mers într-un pustiu lipsit în întregime de oameni". La mijlocul secolului XIV sub presiunea poloneză, maghiară, munteană și moldoveană, Hoarda de Aur pierde controlul asupra Dobrogei. De situație vor profita însă otomanii, care vor cuceri

regiunea la sfârșitul secolului XIV-lea. Din acest moment, pentru cinci secole Dobrogea va deveni un teritoriu în care se vor împleti destinele celor două populații înrudite. După ce Hanatul Crimeii, un rest al Hoardei de Aur, a fost anexat de Rusia în 1783, mulți tătari au migrat în valuri succesive în Imperiul Otoman. Aici, în Dobrogea, ei au conferit o nouă dimensiune civilizației de stepă care le era specifică.

Figura 3.2.
Cartierul tătăresc
din Constanța

Tătarii în cadrul
statului român

O primă evaluare a numărului tătarilor din Dobrogea imediat după războiul de independență a fost făcută de Ubcini. Rezultatul său, din anul 1879, este imprecis deoarece tătarii erau incluși împreună cu turcii în grupa musulmanilor. Oricum, în acel moment existau în Dobrogea românească 134.000 de musulmani. Prima evaluare precisă a numărului tătarilor dobrogeni datează din 1911, când sunt înregistrați 25.086, respectiv 7,3% din populația provinciei. După unirea Dobrogei cu România în 1878, a început o nouă epocă pentru tătari, creându-se instituții de instrucție publică, de cultură națională și de cult islamic. Între acestea, Seminarul Musulman a funcționat inițial la Babadag și a fost transferat, în 1901, la Medgidia. De asemenea, Revista "Emel" ("Idealul") a însemnat, pentru perioada interbelică, o veritabilă școală renaștă, răspândind în rândul tătarilor ideile generoase ale marelui umanist tatar crimeean Ismail Gasprinski și ale poetului național Tatar Mehmet Niyazi.

Tătarii dobrogeni au creat o cultură proprie inspirată din istorie și tradiții. Între altele, sărbătorile naționale - "Nawrez" și "Kidirlez", precum și cele religioase - "Kurban Bayrami" și "Ramazan Bayrami", cu largă răspândire în lumea turco-tătara, se află printre temele de primă însemnătate. Legătura de suflet cu patria de obârșie - Crimeea -, nu a încetat, în anii celui de-al doilea război mondial mulți tătari crimeeni refugiindu-se în România. Represaliile staliniste împotriva tătarilor din Crimeea au avut impact și asupra tătarilor dobrogeni, unii devenind victime ale regimului comunist. Pe de alta parte, cu timpul, unii dintre tătarii dobrogeni, puțini la număr este drept, se vor muta în alte zone de pe teritoriul României (București, Brașov).

Situația tătarilor
din România
după 1990

În prezent, în România, conform datelor oficiale ale ultimului recensământ, trăiesc 24.469 de tătari, însa organizațiile acestora estimează un număr aproape dublu, de circa 55.000 de persoane.

Evoluții politice recente

Imediat după Revoluția din decembrie 1989, ia ființă Uniunea Democratică Turcă Musulmană din România, care se dorea "organizație etno-confesională a populației turco-tătare din România". Dar la scurt timp, UDTMR se divizează în Uniunea Democratică Turcă din România și Uniunea Democrată a Tătarilor Turco- Musulmani din România. În 1995 apare și Federația Turcă și Tătară. UDTTMR este o organizație etno-confesională care și- a propus să militeze pentru "propășirea neamului tătăresc prin renașterea spiritualității specifice" reluând legăturile cu tătarii din Crimeea și din alte țări. UDTTMR dispune de 22 filiale, în cele mai importante localități cu populație tătărească: Constanța, Medgidia, Mangalia, Valu lui Traian, București, Techirghiol, Basarabi, Ovidiu, Brașov, Tulcea și altele.

S-a organizat o rețea de grupe de elevi care urmează cursuri de limba turcă și de religie islamică. Recent, a fost inițiat un program de pregătire a cadrelor didactice care vor preda cursuri de limba tătară. În ultimii ani, comisia pentru învățământ a Uniunii s-a preocupat de elaborarea unei strategii vizând impulsivarea culturii și tradițiilor etniei tătare. Un loc important în activitatea Uniunii îl ocupă organizarea de simpozioane consacrate unor personalități tătare. În 2001 au fost organizate manifestări consacrate lui Hamdi Giraybay, Ismail Gasprinski, centenarului Seminarului Musulman din Medgidia, precum și comemorării a "70 de ani de la moartea poetului național Tatar Mehmet Niyazi".

Acțiuni culturale

Uniunea Tătară editează cărți ale autorilor clasici și contemporani, precum și două periodice lunare: "Karadeniz" ("Marea Neagră") și "Cas" (Tânărul). În dorința de a se continua tradiția folclorului tătar au luat ființă ansambluri artistice la Valu lui Traian, Constanța, Medgidia, Mangalia, Mihail Kogălniceanu, iar "Festivalul Portului, Dansului și Cântecului Turco-Tătar" a ajuns la ediția a VII- a. În activitatea UDTTMR un rol important îl joacă dr. Yusuf Timurlenk, cadru didactic la Universitatea Ovidius din Constanța și fost deputat, și Sali Negeat, președinte al Uniunii și deputat. Filialele locale ale UDTTMR s-au implicat în construirea unor geamii în Constanța și Eforie Nord în anii '90.

Din punct de vedere religios, credincioșii tătari se află sub oblăduirea Muftiului Osman Negeal. În 1998, pentru serviciul religios musulman existau 80 de lăcașuri sfinte, între care o moschee. În 1995, în urma unui protocol între statul român și cel turc, seminarul musulman din Medgidia se transformă în Liceul Teologic Musulman "Kemal Atatürk", sponsorizat de guvernul de la Ankara. În domeniul lingvistic, un reper important l-a constituit apariția în 1996 a "Dicționarului tătar - turc - român" cu 10 500 cuvinte, realizat de Kerim Altay. De asemenea, limba tătarilor a fost subiectul unei teme de licență la Facultatea de Litere Constanța, susținută de Omer Ozgean.

3.4.2. Turcii

Numărul estimat al turcilor din România este de 29.080, ceea ce reprezintă 0,13% din populația țării. Aceștia trăiesc în județul Constanța (majoritatea), dar și în Tulcea, București, Călărași, Brăila.

Figura 3.3.
Moscheea din
Constanța la
începutul
secolului XX

Repere istorice

Prima consemnare documentară a prezenței stabile a unor etnici turci pe actualul teritoriu al României este din anul 1264 când, în urma luptelor interne de tip feudal din Imperiul Anatolian selgiucid, un grup de 12 mii de ostași conduși de împăratul Izeyddin Keykavuz s-a așezat în Dobrogea. Aceștia erau trimiși de împăratul bizantin Mihail Paleologul pentru a apăra Imperiul Bizantin de invaziile străine. Așezarea dobrogeană a fost numită de turcii preotomani Babadag, ceea ce înseamnă "Tatăl munților". Mulți ani, localitatea a fost o garnizoană militară dar și un centru cultural. Un nou val de etnici turci sosește după cucerirea orașului Varna în 1484, dar și în anii următori, odată cu sporirea relațiilor economice dintre România și Imperiul Otoman.

Cea mai impresionantă figură din zona Dobrogei a fost liderul spiritual Sari Saltuk Dede care a avut o atât de mare influență asupra etnicilor turci încât la 1641 când Petru Bogdan Bagsik vizitează Babadagul, menționează că în acest oraș turcii cinstesc în mod deosebit mormântul acestuia care este înconjurat de candelă, iar creștinii ajung chiar să îl confunde cu Sfântul Nicolae. Deoarece în secolul al XVII-lea mai toate satele, târgurile și orașele din Dobrogea aveau nume turcești se poate spune că turcii ajunseseră să fie într-un număr foarte mare în Dobrogea. Pe de altă parte, educația și instrucția aveau mai mult un caracter religios, școlile găsindu-se pe lângă lăcașurile de cult (geamii). Dacă în anul 1900 în Dobrogea se aflau 238 de geamii, astăzi în toată România se găsesc doar 72, dintre care 7 au nevoie de restaurare, fapt pentru care sunt închise, iar 3 sunt în construcție.

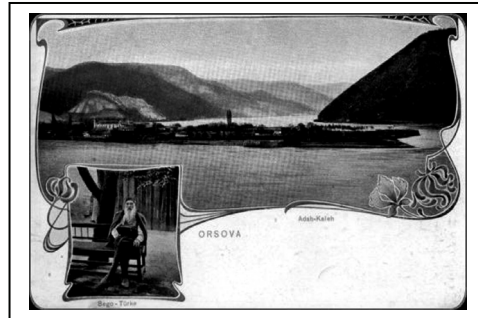
De-a lungul timpului, pe lângă școlile primare, apar și școli speciale, care pregătesc dascăli și hogi la Babadag. Astfel, la 9 noiembrie 1891 se înființează la Medgidia un nou centru de pregătire a dascălilor și hogilor. În perioada interbelică se poate vorbi și despre o dezvoltare a intelectualității turcești. Apar reviste și ziare, la început numai în limba turcă osmană, apoi bilingve. Dacă până în 1923 elevii purtau uniforme caracteristice perioadei otomane, odată cu instaurarea Republicii Turce și

sub influența reformei kemaliste, uniformele capătă o alură europeană. Totodată, alături de limba turcă cu caractere latine se introduce și limba română. Trebuie menționată și existența vakifurilor, a fundațiilor care au contribuit foarte mult la dezvoltarea și păstrarea identității culturale și spirituale a minorității turce din România. Perioada 1945-1990 a fost o perioadă în care intelectualitatea turcă a migrat în Turcia, iar școala în limba turcă a funcționat până în 1954 după care s-a suspendat.

Turcii din România după 1990

După anul 1990, turcii s-au organizat formând Uniunea Democrată Turcă din România (UDTR), al cărei principal obiectiv este să revigoreze și să transmită valorile culturale și tradiționale ale etnicilor turci. UDTR - filiala Galați a organizat un festival interetnic euroregional "Dunărea de jos" și coordonează activitatea editurii Elvan. UDTR editează ziarul Hakses și numai în anul 2000 a publicat patru volume. Conform recensământului din (1992), numărul estimat al turcilor din România este de 29. 080, adică 0,13% din populația României. Dintre aceștia 24.295 trăiesc în județul Constanța, 3 390 în Tulcea și restul în București, Călărași și Brăila.

Figura 3.4. ,
Figura3.5.
Imagini ale unei
comunități dispă-
rute – comunita-
tea turcă din Ada-
Kaleh

3.5. Sârbii

Numărul estimat al sârbilor din România este de 31. 855 (dintre care 2.775 carașoveni), ceea ce reprezintă 0,14% din populația țării. Dintre aceștia cei mai mulți trăiesc în județele Timiș, Caraș-Severin, Arad, Mehedinți, București, Dâmbovița, Hunedoara.

Scurt istoric al prezenței sârbilor în România

Slavii, strămoșii sârbilor, încep să se stabilească pe actualul teritoriu al României în Evul Mediu timpuriu. Sârbii de la nord de Sava și Dunăre, ca și cei care au trecut în Peninsula Balcanică în secolul al VII-lea, se creștinează în a doua jumătate a secolului al IX-lea. În crearea unității spirituale a poporului sârb din nordul și din sudul râurilor Sava și Dunăre, un rol deosebit l-a avut activitatea arhiepiscopului Sava Nemanici, în urma proclamării bisericii ortodoxe autocefale sârbe în anul 1219. Atunci, cu acordul curții ungare, s-a realizat dominația asupra populației sârbe din Câmpia Panonică.

Aceasta s-a reflectat, printre altele, și în zidirea primelor mănăstiri ortodoxe sârbe în defileul Banatului, în Baziaș și Zlatița. Migrațiile sârbilor în ținuturile României de astăzi au avut loc după tragedia poporului sârb de la Câmpia Mierlei, din anul 1389, și după prăbușirea

regatului medieval sârb (Despoția), în 1459. Răspunzând invitației regelui maghiar de a forma un zid de apărare împotriva pătrunderii otomanilor, nobilimea și poporul sârb au trecut pe teritoriul Ungariei, stabilindu-se acolo în masă (peste 200 de mii de persoane, conform izvoarelor documentare maghiare). Multe familii aristocratice sârbe au primit mari posesiuni pe teritoriul României de astăzi.

Secolele XIV-XVI

Începând cu cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea până la începutul secolului al XVI-lea, pe teritoriile Tarii Românești și Moldovei sosesc numeroși oameni de cultură sârbi. Printre ei s-au remarcat Nicodim Grcici, întemeietorul primelor mănăstiri românești, Macarie, întemeietorul primei tipografii, mitropolitul Maxim Brancovici, ctitorul mitropoliei românești.

În timpul prăbușirii Regatului Ungar, în urma bătăliei de la Mohaci din anul 1526, sârbii din regiunea Lipovei au pornit o mișcare de eliberare sub conducerea țarului Iovan Nenada, care a înființat primul stat sârb în regiunea panonică. Migrațiile sârbilor continuă în Banat și Crișana și după cuceririle otomane, astfel încât sârbii ajung să constituie majoritatea locuitorilor de aici. Contemporanii numesc această regiune Rașca. Patriarhia de la Peci, refăcută în anul 1557, a fost centrul spiritual al populației sârbe din Peninsula Balcanică și din Câmpia Panonică. Multe eparhii sârbești de pe teritoriul României de astăzi se aflau pe atunci în componența mitropoliei de la Belgrad. Împotrivindu-se robiei otomane, poporul sârb s-a răsculat în numeroase rânduri. Cea mai cunoscută răscoală a fost cea din 1594, condusă de episcopul Teodor Tivodarevici, care însă a fost înăbușită în sânge. Fugind de răzburarea turcilor, sârbii trec în Ardeal, unde încă în prima jumătate a secolului al XV-lea trăia o numeroasă populație sârbă.

Secolul XVIII

După războiul austro-turc (1683- 699) granița dintre cele două imperii a fost deplasată pe Tisa și Mureș, Banatul rămânând în cadrul imperiului Otoman, iar Crișana aparținând Austriei. În această regiune, în 1701, a fost formată granița Mureșului, care a devenit o parte a zonei de apărare din frontiera militară. În timpul răscoalei lui Rakoczy (1703-1701) sârbii au suferit aici cele mai mari pierderi demografice din istoria lor.

Odată cu eliberarea Banatului de sub dominația turcilor, în anul 1718, toate popoarele ortodoxe (sârb, român, aromân, grec), au intrat în componența mitropoliei din Karloviț bucurându-se de privilegiile obținute de sârbi în urma mării migrații. Românii și sârbii au avut o biserică comună până în anul 1864.

Desființarea graniței Mureșului a dus la noi migrații ale sârbilor, de data aceasta în Rusia. O parte a populației s-a îndreptat spre Dunăre, unde a fost creată noua graniță militară, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În deceniul șapte al sec. al XVIII-lea prin demersurile lui Teodor Jankovici Marievski, în regiunea Timiș-Banat a fost efectuată o reformă în școlile elementare sârbești și românești în spiritul pedagogiei europene din perioada raționalismului. În zona Banatului trăia o nobilime sârbă înstărită și o burghezie puternică și bine organizată. Datorită puterii lor economice, acestea au exercitat o influență covârșitoare

asupra întregii strategii politice a poporului sârb din monarhia habsburgică. Acest fapt s-a evidențiat mai ales în anul 1790, la adunarea de la Timișoara, unde a fost trasat programul național sârb pe termen lung privind revendicările pe plan politic, religios, de învățământ și cultural.

Secolul XIX

Sârbii din Banat și Crișana au avut un rol deosebit în formarea și activitatea celei mai mari instituții naționale, Matita Srpska. De aici au provenit cei mai cunoscuți fondatori, în primul rând Sava Tekelia, președintele pe viață și întemeietorul Tekelianum-ului, apoi Iovan Nako, Iovan Palik - Ucevní și Pavle Iovanovici. În anul 1827, Dimitrie Tirol a editat "Almanahul bănățean", iar în 1828 a înființat Societatea de amatori a literaturii sârbe. Cea de a doua jumătate a secolului XVIII precum și secolul al XIX-lea, au marcat o ascensiune a culturii sârbe, mai ales în ținuturile României de astăzi, unde s-au manifestat pictorii Stefan Tenetki, Arsa Teodorovici, Constantin Danil, Nikola Aleksici, marele istoric Iovan Raici, naturalistul Pavle Kenghelaț și prima scriitoare Eustachia Arsici. În Țara Românească și Moldova pot fi amintiți Dositei Obradovici, Vuk Karagici, Ioakim Vuici.

Un rol important în revoluția de la 1848 l-au avut și sârbii de pe actualul teritoriu al României, care au luptat pentru eliberare națională împreună cu conaționalii lor, voluntari din Serbia. În timpul existenței Voivodatului Serbiei și a Banatului de Timiș (1849-1860), sediul administrativ se afla la Timișoara. După încheierea acordului austro-ungar și formarea Austro-Ungariei dualiste, în anul 1867, se cristalizează programul Partidului național liber-cugetător sârb. Pe baza lui a fost inițiată colaborarea cu Partidul național român, îndeosebi în regiunea Banat și Crișana, unde sârbii și românii trăiau împreună. Sârbii din România au participat activ și la marile adunări de însemnătate deosebită pentru istoria sârbească, cum a fost adunarea de ziua Bunei vestiri (1861), formarea Tineretului unit sârb (1866), formarea partidelor Radical și Liberal (1887). În afară de aceasta, sârbii din teritoriile României de astăzi s-au încadrat în mișcarea muncitorească organizată la sfârșitul anilor 1860, apoi în urma fondării Partidului social-democrat al Ungariei din 1890, au acționat în cadrul comitetului sârb de agitație.

Secolul XX

Aducându-și contribuția la eliberarea țărilor slavilor sudici (iugoslave), în componența armatei sârbești, în primul război mondial, sârbii din ținuturile României de azi și-au desemnat proprii delegații care au participat la Marea adunare populară, ce la 25 noiembrie 1918 a proclamat, la NoviSad, alipirea regiunii Banat, Bacica și Baranie la Regatul Serbiei. Toate aceste teritorii au intrat în componența Regatului sârbilor, croaților și slovenilor constituit la 1 decembrie 1918. Delimitarea teritorială dintre Regatul sârbilor, croaților și slovenilor și Regatul României s-a făcut în baza hotărârii Conferinței de pace de la Paris din august 1919, când cea mai mare parte din Banat a revenit României. Pe teritoriul României trăiau atunci în jur de 50.000 de sârbi, în peste șaiszeci de localități. Prin acordurile internaționale încheiate între cele două războaie mondiale a fost reglementată situația minorităților naționale de ambele părți ale frontierei celor două țări, aflate în cea mai mare parte a istoriei lor în relații de prietenie.

Situația sârbilor din România după 1990

La 29 decembrie 1989, un grup de intelectuali din Timișoara fondează Frontul Democratic al Sârbilor și Croaților din România, al cărui principal obiectiv a fost pregătirea unei organizații naționale. Câteva luni mai târziu, la 19 februarie 1990, este constituită Uniunea Democratică a Sârbilor din România (UDSR) care își propunea revigorarea activităților culturale și a tradițiilor minorității sârbe, promovarea învățământului și literaturii în limba sârbă, păstrarea și sărbătorirea principalelor evenimente din viața comunității (Vidovdanul - 28 iunie, reunirea carașovenilor - 15 august, sărbători religioase etc).

La începutul anului 1992, ca o consecință a evenimentelor ce au dus la destrămarea Iugoslaviei, etnicii croați se retrag din UDSR. La 29 martie 1992, organizația își schimbă numele în Uniunea Sârbilor și Carașovenilor din România (USCR). USCR organizează anual un "maraton" al dansului și cântului popular sârbesc (în aprilie), un festival coral (în mai), editează săptămânalul "Nasa reci" (Cuvântul nostru) și un trimestrial literar "Knjizevni Zivot" (Viața literară), acordă asistență autorităților locale pentru funcționarea școlilor în limba sârbă (îndeosebi Liceului "Dositei Obradovici" din Timișoara). Uniunea Sârbilor și Carașovenilor din România are aproximativ 30 de filiale locale și aproximativ 5.500 de membri activi. Conform datelor ultimului recensământ, în România trăiesc aproximativ 31.855 etnici sârbi (dintre care 2.775 de carașoveni), ceea ce reprezintă 0,14 la sută din populația țării. Cei mai mulți sârbi trăiesc în județul Timiș - 17.144, în Caraș-Severin - 10.494 (dintre care circa 2.600 carașoveni), Arad, Mehedinți etc.

 Test de autoevaluare 3.2.

3.2.1. Realizați un referat cu privire la modul cum au fost văzute relațiile româno-turce de-a lungul istoriei medievale. Referatul îl veți preda tutorelui odată cu lucrarea de verificare.

3.2.2. Enumerați două contribuții ale sârbilor la cultura românească și trei oameni de cultură sârbi care și-au desfășurat activitatea în România. Folosiți spațiul de mai jos pentru formularea răspunsului.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Răspunsul poate fi consultat la pagina 73.

3.6. Răspunsuri la testele de autoevaluare și lucrare de verificare 3

3.1.1. Înfrângerea revoltei lui T. Kosciusko și a treia împărțire a Poloniei, înfrângerea revoluției poloneze din 1863- 1864, atacul Germaniei naziste asupra Poloniei (1939).

3.1.2. O primă teorie îi consideră foști robi ai tătarilor, o alta îi consideră veniți direct din India sau din Egipt, o alta – cea mai probabilă – îi consideră veniți din sudul Dunării.

3.1.3. 1843-1844, 1845, 1855-1856

Notă: În cazul în care nu ați răspuns corect la ultimele două dintre întrebările acestui test, studiați capitolul 3.3. și bibliografia indicată.

3.2.1. Începuturile monahismului la nordul Dunării, apariția primelor tiparnițe. Pictorul Stefan Tenetki, istoricul Iovan Raici, naturalistul Pavle Kenghelaț și prima scriitoare Eustachia Arsici, Dositei Obradovici, Vuk Karagici, Ioachim Vuici.

3.7. Lucrare de verificare 3

Pe baza textului de mai sus și al bibliografiei, alcătuiți un eseu liber în care să prezentați politica statului român față de minoritățile etnice în perioada interbelică.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

- a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 5 pagini
- b. se trimite prin poștă tutorelui.
- c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- identificarea elementelor de conținut solicitate,
- utilizarea bibliografiei precizate

3.8. Bibliografie

- Florin Anghel, Studiu preliminar al evoluției minorității poloneze din România mare, 1918-1940, în „Revista Istorică”, tom VIII, 1997, nr. 1-2, p. 25-51.
- Florin Anghel, Câteva date despre polonezii din România. Minoritatea polonă și refugiații, 1939-1940, în „Revista Istorică”, tom VIII, nr. 7-8, 1997, p. 533-538.
- George Potra, *Contribuțiuni la istoria țiganilor din România*, București, 1939.
- Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, București, 1944.
- Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998.
- Țiganii între ignorare și îngrijorare*, coordonatori Elena Zamfir și Cătălin Zamfir, București, 1993, Editura Alternative, 1993, 254p.
- A. Golopenția, D. C. Georgescu, *Populația Republicii Populare Române la 25 ianuarie 1948, Rezultatele provizorii ale recensământului*, în Probleme economice, 1948, nr. 2.
- Recensământul populației și al locuințelor din 7 ianuarie 1992, I, Populație- Structura demografică*, București, 1994.
- Ekrem, Mehmed Ali, *Din istoria turcilor dobrogeni*, București, 1994
- Mehmed Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, București, 1978.
- A. Rădulescu, I. Bitoleanu, Dobrogea. *Istoria românilor dintre Dunăre și mare*, București, 1979.
- Gheorghe Iancu, Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor, 1923-1926, în *Transilvanian Revue* 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.
- Nicolae Bocșan, Stelian Mândruț, Istoria și cultura sârbilor din România, în *Tribuna*, 1991, 3, nr. 20, p. 12.
- Gheorghe Iancu, Informații privind problema minorităților din România în documentele Societății Națiunilor, 1923-1926, în *Transilvanian Revue* 1992, 1, nr. 2, p. 60-86.
- Nicolae Bocșan, Stelian Mândruț, Istoria și cultura sârbilor din România, în *Tribuna*, 1991, 3, nr. 20, p. 12.

Anexe

TEXTE ȘI STATISTICI

Texte constituționale

Constitutiunea din 1866

CAROL I

Din gratia lui Dumnezeu si prin vointa notionala Domn al Romanilor;

La toti de facia si viitori sanetate:

Adunarea generala a Rominii a adoptat in unanimitate si Noi sanctionam ce urmeaza:

Art.7.

Insusirea de Român se dobandesce, se conservă și se perde potrivit regulilor statornicite prin legile civile. Numai streinii de rituri crestine pot dobândi împămentenirea.

Art.8.

Impamentenirea se da de puterea legislativa. Numai impamentenirea asemena pe strein cu Romanul pentru esercitarea drepturilor politice.

CAROL AL II-LEA,

Prin gratia lui Dumnezeu si vointa nationala,

REGE AL ROMANIEI,

La toti de fata si viitori, sanetate:

Poporul Roman dandu-si invoirea, Noi decretam urmatoarea

CONSTITUTIUNE

TITLUL II

Despre datoriile si drepturile Romanilor

Capitolul 1

Despre datoriile Romanilor

Art. 4.

Toti Romanii, fara deosebire de origine etnica si credinta religioasa, sunt datori: a socoti Patria drept cel mai de seama temei al rostului lor in viata, a se jertfi pentru apararea integritatii, independentei si demnitatii ei; a contribui prin munca lor la inaltarea ei morala si propasirea ei economica; a indeplini cu credinta sarcinile obstesti ce li se impun prin legi si a contribui de buna voie la implinirea sarcinilor publice, fara de care fiinta Statului nu poate vietui.

Art. 5.

Toti cetatenii romani, fara deosebire de origine etnica si credinta religioasa, sunt egali inaintea legii, datorandu-i respect si supunere. Nimeni nu se poate socoti dezlegat de indatoririle sale civile ori militare, publice ori particulare, pe temeiul credintei sale religioase sau de orice altfel.

Nationalitatea romana pierduta in conditiunile aici aratate nu se poate redobandi decat prin naturalizare.

Capitolul 2

Despre drepturile Romanilor

Art. 10.

Romanii se bucura de libertatea constiintei, de libertatea muncii, de libertatea invatamantului, de libertatea presei, de libertatea intrunirilor, de libertatea de asociatie si de toate libertatile din care decurg drepturi in conditiunile statornicite prin legi.

Art. 11.

Nationalitatea romana se dobandeste prin casatorie, prin filiatune, prin recunoastere si prin naturalizare. Naturalizarea se acorda prin lege in mod individual; ea nu are efect retroactiv. Sotia profita de naturalizarea sotului si copiii minori de aceea a parintilor.

Constitutia Republicii Populare Romane 1948

TITLUL

III

Drepturile si indatoririle fundamentale ale cetatenilor

Art. 16.

Toti cetatenii Republicii Populare Romane, fara deosebire de sex, nationalitate, rasa, religie sau grad de cultura, sunt egali in fata legii.

Art. 17.

Orice propovaduire sau manifestare a urei de rasa sau de nationalitate se pedepseste de lege.

Art. 18.

Toti cetatenii, fara deosebire de sex, nationalitate, rasa, religie, grad de cultura, profesie, inclusiv militarii, magistratii si functionarii publici, au dreptul sa aleaga si sa fie alesi in toate organele Statului. Dreptul de a alege il au toti cetatenii care au implinit varsta de 18 ani, iar dreptul de a fi alesi, cei care au implinit varsta de 23 ani. □ Nu se bucura de dreptul de vot persoanele interzise, lipsite de drepturi civile si politice si nedemne, declarate ca atare de organele in drept, conform legii. □ □

Art. 24.

În Republica Populara Romana se asigura nationalitatilor conlocuitoare dreptul de folosire a limbii materne si organizarea invatamantului de toate gradele in limba materna. Administratia si justitia, in circumscriptiile locuite si de populatii de alta nationalitate decat cea romana, vor folosi oral si scris si limba nationalitatii respective si vor face numiri de functionari din sanul nationalitatii respective sau din alta nationalitate, care cunosc limba populatiei locale. Predarea limbii si literaturii romane este obligatorie in scolile de orice grad.

Constitutia Republicii Socialiste Romania 1965

TITLUL II

DREPTURILE SI INDATORIRILE FUNDAMENTALE ALE CETATENILOR

Art. 17.

Cetatenii Republicii Socialiste Romania, fara deosebire de nationalitate, rasa, sex sau religie, sint egali in drepturi in toate domeniile vietii economice, politice, juridice, sociale si culturale. Statul garanteaza egalitatea in drepturi a cetatenilor. Nici o ingradire a acestor drepturi si nici o deosebire in exercitarea lor pe temeiul nationalitatii, rasei, sexului sau religiei nu sint ingaduite. Orice manifestare avind ca scop stabilirea unor asemenea ingradiri, propaganda nationalist-sovina, atitarea urii de rasa sau nationale, sint pedepsite prin lege.

Constitutia Romaniei 1991

PARLAMENTUL ROMANIEI

TITLUL I PRINCIPII GENERALE

Art. 4 - Unitatea poporului si egalitatea intre cetateni

(2) Romania este patria comuna si indivizibila a tuturor cetatenilor sai, fara deosebire de rasa, de nationalitate, de origine etnica, de limba, de religie, de sex, de opinie, de apartenenta politica, de avere sau de origine sociala.

Art. 5 - Cetatenia

(1) Cetatenia romana se dobandeste, se pastreaza sau se pierde in conditiile prevazute de legea organica.

(2) Cetatenia romana nu poate fi retrasa aceluia care a dobandit-o prin nastere.

Art. 6 - Dreptul la identitate

(1) Statul recunoaste si garanteaza persoanelor apartinand minoritatilor nationale dreptul la pastrarea, la dezvoltarea si la exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase.

(2) Masurile de protectie luate de stat pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea persoanelor apartinand minoritatilor nationale trebuie sa fie conforme cu principiile de egalitate si de nediscriminare in raport cu ceilalti cetateni romani.

Art. 7 - Romanii din strainatate

Statul sprijina intarirea legaturilor cu romanii din afara frontierelor tarii si actioneaza pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase, cu respectarea legilor statului ai carui cetateni sunt.

Constitutia Romaniei 2003

TITLUL I

Principii generale

ARTICOLUL 1 - Statul roman

ARTICOLUL 4 - Unitatea poporului si egalitatea intre cetateni

(1) Statul are ca fundament unitatea poporului roman si solidaritatea cetatenilor sai.

(2) Romania este patria comuna si indivizibila a tuturor cetatenilor sai, fara deosebire de rasa, de nationalitate, de origine etnica, de limba, de religie, de sex, de opinie, de apartenenta politica, de avere sau de origine sociala.

ARTICOLUL 5 - Cetatenia

(1) Cetatenia romana se dobandeste, se pastreaza sau se pierde in conditiile prevazute de legea organica.

(2) Cetatenia romana nu poate fi retrasa aceluia care a dobandit-o prin nastere.

ARTICOLUL 6 - Dreptul la identitate

(1) Statul recunoaste si garanteaza persoanelor apartinand minoritatilor nationale dreptul la pastrarea, la dezvoltarea si la exprimarea identitatii lor etnice, culturale, lingvistice si religioase.

(2) Masurile de protectie luate de stat pentru pastrarea, dezvoltarea si exprimarea identitatii persoanelor apartinand minoritatilor nationale trebuie sa fie conforme cu principiile de egalitate si de nediscriminare in raport cu ceilalti cetateni romani.

Tratatele internationale privind drepturile omului

ARTICOLUL 20 - Tratatele internationale privind drepturile omului

(1) Dispozitiile constitutionale privind drepturile si libertatile cetatenilor vor fi interpretate si aplicate in concordanta cu Declaratia Universala a Drepturilor Omului, cu pactele si cu celelalte tratate la care Romania este parte.

(2) Daca exista neconcordante intre pactele si tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care Romania este parte, si legile interne, **au prioritate reglementarile internationale**, cu exceptia cazului in care Constitutia sau legile interne contin dispozitii mai favorabile.

• Declaratia Universala a Drepturilor Omului:

Declaratia Universala a Drepturilor Omului, adoptata de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 10 septembrie 1948

• Conventia pentru Apararea Drepturilor Omului si a Libertatilor Fundamentale:

Conventia pentru Apararea Drepturilor Omului si a Libertatilor Fundamentale, adoptata de guvernele membre ale Consiliului Europei la 4 noiembrie 1950

• Conventia ONU cu privire la Drepturile Copilului:

Conventia cu privire la Drepturile Copilului, adoptata de Adunarea Generala a Organizatiei Natiunilor Unite la 20 noiembrie 1989

• Conventia de la Aarhus:

Conventiei de la Aarhus privind accesul la informatie, participarea publicului la luarea deciziei si accesul la justitie in probleme de mediu, semnata la 25 iunie 1998

• Carta Europeana a Autonomiei Locale:

Carta Europeana a Autonomiei Locale, adoptata la

Principiul egalitatii in drepturi si a egalitatii sanselor

ARTICOLUL 16 - Egalitatea in drepturi

(1) Cetatenii sunt egali in fata legii si a autoritatilor publice, fara privilegii si fara discriminari.

(2) Nimeni nu este mai presus de lege.

(3) Functiile si demnitatile publice, civile sau militare, pot fi ocupate, in conditiile legii, de persoanele care au cetatenia romana si domiciliul in tara. Statul roman garanteaza egalitatea de sanse intre femei si barbati pentru ocuparea acestor functii si demnitati.

• Legislatie romaneasca antidiscriminare:

Legea nr. 48/2002 privind prevenirea si sanctionarea tuturor formelor de discriminare + Modificare

• Egalitatea de sanse intre femei si barbati:

Legea nr. 202/2002 privind egalitatea de sanse intre femei si barbati

• Combaterea violentei domestice:

Legea nr. 217/2003 pentru prevenirea si combaterea violentei in familie

• Declaratia Principiilor Tolerantei:

Declaratia Principiilor Tolerantei proclamata si semnata la 16 noiembrie 1995

MINORITĂȚILE ETNICE DIN ROMÂNIA

(conform recensământului din 1992)

Conform recensământului din ianuarie 1992, structura populației este următoarea: români (89.4%), maghiari (7.13%), țigani (1.80%), germani (0.52%), ucraineni (0.29%), ruși-lipoveni (0.17%), sârbi (0.14%), turci (0.13%), tătari (0.11%), slovaci (0.09%), alte naționalități bulgari, evrei, croați, cehi, polonezi, greci, armeni ș.a. (0.3%).

Minoritățile etnice au reprezentat întotdeauna un procent semnificativ din populația României. În anul 1930, populația României Mari era puțin peste 18 milioane de locuitori. Românii reprezentau 73% după limba maternă și 71,9% după etnie, din populația țării. Peste șase decenii, conform ultimului recensământ, procentul minorităților din totalul populației României (de circa 22 milioane de locuitori) reprezintă circa 12%.

Minoritățile etnice cele mai importante au fost - și sunt și acum - cele reprezentate de maghiari, țigani, germani, ucraineni, ruși-lipoveni, evrei, turci, tătari, armeni, bulgari, sârbi, croați, slovaci, cehi, polonezi, greci, albanezi, italieni. La ora actuală în România sunt recunoscute oficial 18 minorități etnice, fiecare dintre acestea (cu excepția celei maghiare) fiind reprezentate automat în Parlamentul României. Lor li se mai adaugă organizații deja constituite ale slavilor macedoneni (de asemenea, cu un reprezentant în Camera Deputaților), ale rutenilor etc.

Maghiari	1.619.368	7,13%
Țigani	409.723	1,80%
Germani	111.301	0,52%
Ucraineni	66.483	0,29%
Ruși-lipoveni	38.688	0,17%
Sârbi	31.855	0,14%
Turci	29.080	0,13%
Tătari	24.649	0,11%
Slovaci	20.672	0,09%
Albanezi	10.000	0,04%
Bulgari	9.935	0,04%
Evrei	9.103	0,04%
Italiani	9.000	0,04%
Cehi	5.800	0,03%
Croați	4.810	0,02%
Polonezi	4.247	0,02%
Greci	3.897	0,02%
Armeni	2.023	0,01%